

Fale Alea 'o Tonga

KO E MINITI 'O E

FEME'A'AKI

'A E

HOU'EIKIM MIPA

'O E

FALE ALEA 'O TONGA

FIKA	15
'AHO	M nite, 27 Fepueli 2017

Fai 'i Nuku'alofa

HOU'EIKI M MIPA 'O E FALE ALEA

'Eiki Sea Fale Alea

Lord Tu'ivakan

'Eiki Fakaafonganga N pele, Vahefonua Tongatapu

Hou'eiki Minisit Kapineta

'Eiki Pal mia

'Eiki Tokoni Pal mia

'Eiki Minisit Fonua, Ngaahi Koloa Fakaenatula

& Kau Tau 'a 'Ene 'Afi

'Eiki Minisit Pa'anga & Palani Fakafonua

'Eiki Minisit Fefakatau'aki, Ngaahi Ng ue 'a e Kakai

& Polisi, Pil sone, Tamate Afi

'Eiki Minisit T naki Pa'anga H Mai & Tute

'Eiki Minisit Lao

'Eiki Minisita Ngoue, Me'atokoni, Ngaahi Vao'akau, Toutai

'Eiki Minisit Ngaahi Kautaha Pisinisi 'a e Pule'anga

'Eiki Minisit Mo'ui

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Lalahi & Takimamata

'Eiki Minisita Ako & Ako Ng ue

Samuela 'Akilisi P hiva

Siaosi Sovaleni.

Lord Ma'afu Tukui'aulahi

Dr. 'Aisake Valu Eke

Dr. P hiva Tu'i'onetoa

T vita Lavemaau

Sione Vuna Fa'otusia

S misi Taelangi Fakahau

Poasi Mataele Tei

Dr. Saia Ma'u Piukala

Semisi Lafu Kioa Sika

Penisimani 'Epenisa Fifita

Hou'eiki Fakaafonganga N pele

Lord Tu'i' fitu

Lord Vaea

Lord Tu'ilakepa

Lord Tu'iha' angana

Lord Tu'iha'ateiho

Lord Nuku

Lord Fusitu'a

'Eiki Fakaafonganga N pele Fika 1 Vava'u.

'Eiki Fakaafonganga N pele Fika 1 Tongatapu

'Eiki Fakaafonganga N pele Fika 2 Vava'u.

'Eiki Fakaafonganga N pele Fika 1 Ha'apai

'Eiki Fakaafonganga N pele Fika 2 Ha'apai

'Eiki Fakaafonganga N pele 'Eua

'Eiki Fakaafonganga N pele Ongo Niua

Kau Fakaafonganga Kakai

Fakaafonganga Fika 4 Tongatapu

Fakaafonganga Fika 12, Ha'apai

Fakaafonganga Fika 13, Ha'apai

Fakaafonganga Fika 15, Vava'u

Fakaafonganga Fika 16, Vava'u

Fakaafonganga Kakai 17, Ongo Niua

M teni Tapueluelu

Vili Manuopangai Hingano

Veivosa *Light of Life* Taka

S miu Kuita Vaipulu

'Akosita Havili Lavulavu

Sosefo Fe'aomoeata Vakati

Fakahokohoko

Fale Alea ‘o Tonga.....	6
Lotu	6
Me’a ‘a e ‘Eiki Sea.....	6
Fakamalanga Tu’ilakepa he fokotu’u ke fakahifo Pal mia.....	7
Taukave ko e talite toutai mo ‘Amelika na’e ‘osi fakahoko mai p he fuoloa	8
Tokanga ‘ikai fu’u fakapapau’i fakamole ki he hilifaki kalauni	9
Tokanga ki he tali fekau’aki mo e vaka fakahaofi mo’ui kau polisi	10
Tokanga ki he ta’emo’oni ngaahi me’a ‘ohake N pele fika 2 Vava’u	13
Kei t lafili ‘a e fonua he fili ‘o Po’oi P hiva	14
Fiema’u ha Pule’anga ‘oku ‘ikai filifilim nako	15
Tokanga ki he ‘ikai vakai’i Pule’anga hono fili ‘Anisi <i>Bloomfield</i>	16
Tokanga ki he lao na’e fili’aki ‘o Viliami Taufa ko e fale’i fakapolitikale Pal miá	16
Tokanga ki he ngaue’aki hingoa e kakai ‘ikai ke nau ‘i Fale Alea	16
Tokanga ki he fakaanga’i Pal mia ‘a e ‘Ateni Seniale	17
Tokanga ki he palopalema hoko he akó kae hiki Palemia mei ai	17
Tokanga ki he fiekau Pal mia he lakanga <i>Lord Sevele</i>	18
Tokanga ki he pa’anga lahi na’e totongi ki he <i>Forbes</i>	18
Tokanga ki he lohiaki’i Pal mia e kakai fekau’aki mo e fakatau me’ang ue	19
Tokanga ki ha maumau v ‘o Tonga mo ‘Initon sia	20
Tokanga ki he founga hono fakapa’anga paaka ‘i Popua.....	20
Aleapau kau N pele he’ikai ke nau kau ‘oka fili ha Pule’anga fo’ou.....	21
Lava e fakataha Pal mia mo ‘ene ‘Afio	22
Kole fakanounou e Fale ko e fatongia ki he pulonga kuo t he fonua	23
Tokanga ki he mafai ‘e 4 ke fakamalolo’i Pal mia.....	23
Ngaahi ng ue ke fakahoko ke fili kau N pele ‘e he kakai	25
Fakamafai kupu 50 (b) ke fokotu’u ke fakahifo Pal mia.....	26
Tukuaki’i ta’efaka’apa’apa Palemia ki he Konisitone ‘a e fonua	27
Hoha’a ngalingali fononga Tonga mavahe mei he kaveinga ke malu’i totonu e tangata	27
Maumau’i Lao ki he Sipoti 2019	27
Fehu’ia pe na’e taau nai founga na’e fili’aki Sekelitali Pule Kapineti.....	27
Taukave’i ko e Fale Alea ‘oku taha p ‘ikai fakapaati.....	28

Taukave ‘ikai ko e Pal mia ke fakam 1 loo’i ia, fatongia ia Fale Alea.....	28
Ngaahi ng ue ta’efaka’efika pea maumau ai e Lao	29
Tukuaki’i ‘a e ta’efalala’anga fakahoko fatongia Pal mia he fili Po’oi ko ‘ene PA.....	29
Ta’efakalao fua Pule’anga folau foha e Pal mia.....	29
Monuka kupu 31 & kupu 51 e Konisit tone	30
Maumau’i kupu 9(1) e Lao Sipoti Pasifiki 2013.....	30
Ta’efakalao hono fakahiki toko 4 he Potung ue ki Muli	32
Maumau’i kupu 51 e Konisitutone.....	33
Tokanga pe na’e mole pa’anga Pule’anga ki he paaka ‘i Popua	34
Tali ki he ng ue fekau’aki mo e paaka Popua.....	34
Fakamahino ko e Pal mia na’e tu’utu’uni ke fakam 1 l ‘i ‘a Viola	35
Tokanga ki ha fili ‘o ha Pule’anga ki he lelei e fonua.....	37
Tokanga ki he lahi va’inga ‘Ikale Tahī ‘i muli.....	38
Tokanga ke liliu patiseti fakafonua	39
Taukave’i totonu ko e Lao ke tatau ki he taha kotoa p	40
Tokanga ki he mavahe Pal mia mei he ngaahi tokateline e tui fakatemok lati	40
Ko Vava’u lahi nau ngaue’aki pe honau konis nisi	44
P loti ‘o ‘ikai tali Fokotu’u ke tukuhifo Pal mia	47
Fakam 1 ki he laum lie ‘o e fengaue’aki he Fale Alea	47
Mahu’inga ki ha fengaue’aki mo e Fale Alea ke langa e fonua	48
Kelesi.....	49

Fale Alea ‘o Tonga

Aho: M nite 27 ‘o Fepueli 2017

Taimi: 1000-1010 Pongipongi

S tini Le’o: Me’a mai ‘Eiki Sea ‘o e Fale Alea (*Lord Tu’ivakan*)

Eiki Sea: ‘Eiki N pele Fika 1 ‘o Vava’ú, fai mai ‘etau lotu.

<008>

Taimi: 1010-1020

Lotu

(Na’e tataki ia ‘e he Tokoni Sea Fale Alea, Lord Tu’i’afitu)

<009>

Taimi: 1020–1030

Eiki Sea: K taki Kalake fai mai ‘etau tali uí.

Kalake T pile: Tapu mo e ‘Eiki Sea ‘o e Fale Alea, ‘Eiki Pal mia mo e Hou’eiki Minisit e Kapinetí. Tapu mo e Hou’eiki Fakafofonga ‘o e Hou’eiki N pele ‘a ‘Ene ‘Afió kae ‘uma’ e Hou’eiki Fakafofonga ‘o e Kakaí kae ‘ata ke fakahoko hono ui e Falé ki he pongipongi ni, ko e M nite 27 Fepueli, 2017.

‘Eiki Sea ko e ngata’anga ia e tali ui e Falé ki he pongipongi ni pea ‘oku kakato p Hou’eikí. M l ‘aupito.

Me’a ‘a e ‘Eiki Sea

Eiki Sea: M l ‘aupito. Tapu mo e ‘Afió ‘a e Tolu Taha’i ‘Otua ‘i hotau lotolotonga. Fakatapu foki ki he, ‘Ena ‘Afió, Kingi Tupou VI ko e hau e ‘Otu Tonga kae ‘uma’ e Ta’ahine Kuiní, Kuini Nanasipau’u kae ‘uma’ e Fale ‘o Ha’a Moheofo. Fakatapu foki ki he Pal mia kae ‘uma’ e Hou’eiki Minisit e Kapinetí. Fakatapu ki he Hou’eiki N pele Fakafofonga e fonuá kae ‘uma’ e Fakafofonga e Kakaí. Hou’eiki ‘oku tau fakam l ‘ia ki he lotu lelei kuo faí pea ‘oku tau fakafeta’i kotoa p ki he ‘Otua ‘i langi he’ene kei fakakoloa’aki kitautolu e mo’uí ‘o tau a’usia ‘a e ‘aho mo e pongipongi faka’ofa’ofa ko eni.

Ko ‘etau ‘aseníta p ena. Pea hang ko ‘etau kaveinga ‘oku ‘asi he fika 4. Kuo ‘osi fai foki hono lau e ngaahi fokotu’u mo e tali ki he fakam l l o’i ‘a e ‘Eiki Pal mia. Pea hang p ko ‘etau femahino’akí ‘e tuku e faingam lie ki he ‘Eiki N pele na’a ne fakafofonga’i mai ‘a kinautolu na’e fakah mai ‘a e fokotu’u ni. Pea ko ia ‘e tuku atu e faingam lie ko iá ki he ‘Eiki N pele, tuku ke

‘osi ‘ene me’á pea ‘oku kole p mu’a ke tuku atu ha faingam lie ki he ‘Eiki Pal miá ke fai mai ha’ane tali pea toki ‘i ai e ngaahi pou pou pea toki faka’at . Kae tuku mu’a ke ‘ange faingam lie ki he ‘Eiki N pele ke ne kamata mai ‘a e feme’a’aki ‘o e pongipongi ni. M 1 .

Fakamalanga Tu’ilakepa he fokotu’u ke fakahifo Pal mia

Lord Tu’ilakepa: Tapu atu ki he Feitu’u na ‘Eiki Sea, Fale Alea. Fakatapu ki he ‘Eiki Pal mia kae ‘uma’ e Tokoni Pal mia mo e Hou’eiki Kapinetí. Fakatapu ki he Hou’eiki N pele. Tapu atu ki he kau Fakafofonga e kakaí kae ‘uma’ ‘etau kau ng ué ‘Eiki Sea. Sea tala p ke kapui ke a’u atu ki he kakai e fonuá ‘o hang ko ia ‘oku fakahoko ‘i he ngaluopé ‘a e feme’a’aki e Fale ‘eiki ni ‘Eiki Sea. ‘Eiki Sea ‘oku ou fakatulou atu he lotu lelei na’e kamata’aki ‘e he ‘Eiki N pele Fakafofonga Fika 1 ‘o Vava’ú ‘a e saame na’e saame ai ‘a e Fale ni. Pea ko e taha ia e ngaahi saame ‘oku ‘ikai ha taha ‘i he fonua ni te ne ta’emea’i ‘a e saame ko ia ‘Eiki Sea. Pea ‘oku ongo ki he fonua kotoa ‘o a’u ki he ‘etau f nau, koe’uhi p ‘Eiki Sea ‘oku ke mea’i ‘oku lolotonga pulonga e fonuá koe’uhi ko e Kuini Fehuhu ‘a e fonua kotoa kotoa ‘o Tonga ‘Eiki Sea. Hang p ko e me’a kuo mea’i ‘e he fonuá ko ‘a pongipongi mo e folau faka’ei’eiki kuo ui ‘e ‘It niti ‘oku fai he loto fale ‘o Ha’a Moheofo pea ‘oku tau fakafeta’i ai ‘Eiki Sea he koloa ‘oku t mei langi ki hotau fonua ni ‘Eiki Sea.

‘Eiki Sea ‘oku ou tu’u p he pongipongi ni ko u lave’i ‘Eiki Sea ‘oku kau ‘a e motu’a ni he ki’i fuoloa he Fale ni ‘Eiki Sea. Pea ‘oku lahi p ngaahi *issue* he Fale ni ‘oku ou fa’a tu’u ai ‘Eiki Sea ‘o malanga ka ko u ongo’i p ‘oku ou fiemalie hoku loto tau’at ina ‘Eiki Sea. Koe’uh ko e mafatukituki ‘Eiki Sea ‘o e fatongia ‘i he pongipongi ni, ‘oku ou kole fakamolemole ki he Fale ‘eiki ni kae ‘uma’ kotoa e kakai e fonuá koe’uh ko e kaveinga mo e me’afua kuo ‘omai he liliu fakapolitikale ‘o e 2010 ‘o tau m t pea me’a ki ai e Hou’eiki ‘i he pongipongi fakakoloa ni ‘Eiki Sea. Pea ‘oku mo’oni ‘a e ki’i lea hotau fonua ni, he ‘ikai tuku e vaká ‘Eiki Sea kae fai ha kakau. Ka koe’uh ko e me’afua fakatemok lati ko ení ‘Eiki Sea ‘oku ng ue’akí. Pea ‘oku taku ko e me’afua ia te ne sivilisi’i pea ne vakai’i ha Pal mia ‘o ha ‘aho mo ha toutou liliu he fonua ni ‘o kapau ‘oku ‘i ai ha ta’efe’unga h fanga ‘Eiki Sea he fakatapu, p ko ha t ’onga ‘oku ‘ikai ke hoatatau mo e fatongia ‘Eiki Sea.

‘Eiki Sea ‘oku ou kole fakamolemole ki he kakai e fonuá ‘oku ‘ikai ke ‘i ai ha t ufehi’a ia ‘Eiki Sea. Koe’uh ko e fatongia mo e tu’utu’uni ia ‘a e Konisit tone ‘o hang ko e me’a na’a ku lave ki ai fakatemok latí, ‘oku ‘uhinga ia ‘a e tu’u ‘a e motu’a ni ke fakafongia’i atu ‘a e Hou’eiki N pele kae ‘uma’ e si’i ni’ihi ‘o e kau Fakafofonga ‘o e Kakaí mo e ta’efiem lie ‘oku nau ‘omi ‘enau tohi ke fakahoko atu ki he Feitu’u na ‘Eiki Sea. Mole ke mama’o ‘Eiki Sea ha fie Pal mia ia ‘Eiki Sea, mole ke mama’o. Ko e fatongia p eni ia ‘o ha M mipa ‘i he ongo t pilé p ko ha M mipa p ‘i he Fale ni, ko e fatongia totonu ia ‘Eiki Sea.

‘Eiki Sea ko u fakam 1 atu ki he Feitu’u na koe’uh ko ho’o tali lelei pea fakahoko ‘a e ngafa fatongia ‘i he pongipongi ...

<001>

Taimi: 1030-1040

Lord Tu'ilakepa: ... ni lau he 'aho M nité t pile he 'aho M nité 'o a'u mai ki he 'aho ni 'Eiki Sea 'a e tukuaki'i ki he 'ikai fe'unga pea ke fakam l l o'i 'a e 'Eiki Pal miá pea mo e ngaahi

mo'oni'i me'a 'Eiki Sea kuo 'osi 'omai 'e he ni'ihí na'a nau fai 'a e tohi 'o fakatatau mo e Konisit tone he kupu 50 'Eiki Sea. Pea kuo h kotoa ia 'i he ngaahi pepa 'i he kau Fakafofonga 'Eiki Sea. Ka koe'uhí 'Eiki Sea uike kuo'osí tau t loi mai 'a e Falé 'i ha 'aho 'e ua pea mo e kongá. Me'a mai 'a e Hou'eikí he Falaité ko e kole 'a e Feitu'u na pea kole ki he tafa'aki 'a e Pule'anga pea tali 'e he Pule'angá ke lau p 'a e tohi mo e tali 'a e 'Eiki Pal miá hili ko iá pea m l l 'a e Falé 'Eiki Sea na e 'asi mai 'Eiki Sea 'i he Fale ni 'a e fakakaukau mo e fokotu'u he Pule'angá koe'uhi ko e 'aho ni matamata mai 'Eiki Sea 'oku 'ikai ke fakalao 'Eiki Sea. Koe'uhí p 'Eiki Sea ko u 'ohaké he 'oku mea'i 'e he kakai 'o e fonuá fakalukufua kae fakatatau pea mo e tu'utu'uni 'a e Feitu'u na hoa tatau ia mo 'etau Tohi Tu'utu'uni 'oku fakalao pea ko e 'uhinga ia 'oku tau fai ai 'a e malanga he pongipongi ní 'Eiki Sea. Tukukehe 'Eiki Sea kapau 'oku 'i ai ha fakatonutonu fakalao ia 'oku teuteu ki ai 'a e Pule'angá 'Eiki Sea ka 'oku 'ikai ke totonu ke ho'ata 'a e fa'ahinga laum lie ko iá ke ne fakapuliki ai ha mo'oni mo ha tu'unga 'o ha faihala he fonua ni 'Eiki Sea pea 'oku totonu ke tau faka'apa'apa koe'uhí 'Eiki Sea he 'oku m hino ange ki he ni'ihí he kau M mipá ni 'i he Fale ni ko e tu'unga 'o ha faitotonu 'a ha Pule'anga mo e tu'unga 'o ha Pule'anga 'i he founa hono ng ue'aki 'e he fonua ni 'Eiki Sea. Pea 'oku ou tui 'Eiki Sea ko e 'uhinga ia 'a e tohi na'e 'omai 'e he ni'ihí 'o e Fale ni ko e fokotu'u ke fakam l l o'i 'a e 'Eiki Pal mia 'Eiki Sea.

'Eiki Sea ko u fie lave ki he tohi ko eni 'a e k miti na'e 'omai ki ho Fale 'Eikí, 'Eiki Sea. Pea ko u fakam l atu au ki he Feitu'u na ho'o tali ke 'i ai ha tohi tali 'a e 'Eiki Pal mia. Me'a p ke m hino ki he kakai 'o e fonuá 'oku 'ikai ke 'i he Konisit toné ia ke 'i ai ha tali 'a e 'Eiki Pal miá 'i he tohi fakam l l o'i ko eni 'Eiki Sea. Ka koe'uhí 'i he ongo'i 'e he laum lie 'o e Feitu'u na 'oku totonu ke fakahoko ení pea na'e fakahoko ia 'o fakatatau mo e tu'utu'uni 'a e Feitu'u na. Pea 'oku ongo'i 'e he tafa'aki 'e taha 'oku fai ki ai 'a e tukuaki'í te nau fai ha tali ke n pangapangam lie he 'oku 'ikai ko ha me'a si'isi'i 'Eiki Sea 'a e tukuaki'i na'e fai 'Eiki Sea.

'Eiki Sea ko u m lie'ia hono 'omai e tohi ko ení 'oku 'i ai mo hono ki'i tau'olunga. 'Ikai ke fu'u fakahangatonu mai ki he ngaahi me'a 'e 15 na'e makatu'unga ki ai 'a e 'oatu 'a e tohi 'a e ni'ihí he Fale ni kae kau mai heni 'oku 'i ai mo e ki'i tau'olunga Sea. Ka koe'uhí ko hono hanga he 'e k miti 'o fakaava 'a e founa ko ení 'Eiki Sea 'oku totonu ke 'i ai ha lave 'a e motu'a ni ki ai pea mo e t pile 'i he Hou'eiki kae peh ki he tafa'aki 'a e kakai 'o fekau'aki mo e ki'i tau'olunga ko ení 'Eiki Sea.

Taha 'e Sea 'a e ngaahi me'a 'uluaki na'e 'omai he ki'i tau'olunga ko eni ko e pa'anga t naki 'i he fonuá ni makatu'unga he tuté 'Eiki Sea. Hou'eiki na'a mou 'osi mea'i p ko e hikihiki 'a e koloá ko e tu'unga 'e malava 'o ma'u ai 'a e ngaahi pa'anga ko ení 'Eiki Sea. Pea 'oku 'ikai ke to e veiveiua ia 'Eiki Sea 'oku hoko 'a e hikihiki 'o e koloá ko e me'a ia ke ma'u ai 'a e ngaahi pa'anga ko ení 'Eiki Sea.

Taukave ko e talite toutai mo 'Amelika na'e 'osi fakahoko mai p he fuoloa

'Eiki Sea ko e taha 'a e me'a na'e lave ki ai 'a e tohi ko ení fekau'aki pea mo e T lite na'e fai ki he Toutai 'i he Pule'anga 'o 'Amelika 'Eiki Sea. Hou'eiki ko e me'a eni ia na'e fai p ia mei

fuoloa 'Eiki Sea. Koe'uhí na'e 'osi m hino ki he fonua ni pea 'oku fu'u lahi hono t langa'i 'i he fonuá 'i Fale ni mo tu'a 'o fakahoa e Pule'anga ko eni pea mo e Pule'anga 'aneafi 'Eiki Sea. Ko e fu'u me'a p eni ia na'e fai he Pule'anga 'aneafi 'Eiki Sea. 'Oku a'u mai ki he t lite ko ení 'i ha tu'unga kuo hiki mei he 6 kilu ki he 1 miliona 'Eiki Sea pa'anga US. Ko e founga *process* p ia p ko e founga 'lunga p ia 'o e tu'unga 'o e fonuá ni 'Eiki Sea. 'Eiki Sea 'oku tau fakam l ko e 'omai e tali ko eni 'Eiki Sea ka 'oku totonu p ke fakatokanga'i 'e he Fale ni 'Eiki Sea.

Tokanga 'ikai fu'u fakapapau'i fakamole ki he hilifaki kalauni

'Eiki Sea ko e me'a na'e 'omi he taha 'o e ki'i tau'olunga p ko e fakaikiiki 'a e 'Eiki Pal miá ko e fakamole ki he taimi 'o Tupou V 'Eiki Sea. 'Omi pea mo e faikehekehe ki he ng ue na'e fai he kuonga mo e La' hono VI 'Eiki Sea. Ko e 9 miliona ka koe'uhí 'Eiki Sea 'oku 'i he Konisit toné 'a e ngafa fatongia 'a e Pule'angá ko e h e lelei taha 'e malava he 'e Pule'anga ke fai e fatongia ko ení 'Eiki Sea. 'Eiki Sea kapau te mou me'a ki ai pea mo e kakai 'o e fonuá ko e lahi taha 'o e fakamole 'o hang ko e l pooti na'e 'omai he 'e 'Eiki Pal mia ko e 1.9 miliona na'e fai p ia he Fale 'a e Tu'i 'Eiki Sea. Ko e 1.7 miliona ko e me'a ia na'e fai p ia he Pule'anga 'o e 'aho ni 'Eiki Sea. 'Oku 'ata mai 'Eiki Sea mei heni 'o peh na'a 'oku fakasi'isi'i 'a e fakamole 'Eiki Sea 'oku 'ikai tui 'a e motu'a ni heni Sea. 'Oku 'i ai 'a e tu'unga 'o hang 'oku h mai mei he ngaahi fakamatala mei he *media* 'i he fonua ni mo tu'apule'anga 'Eiki Sea 'oku 'ikai tui 'a e 'Eiki Pal mia ko eni ke kei hokohoko atu 'a e Tu'í hono fatongia 'Eiki Sea.

Pea ko e me'a ia 'oku tui 'a e motu'a ni 'Eiki Sea 'oku 'i ai 'a e fakasi'isi'i ke ngali pea 'ata ki tu'a ki he kakai 'oku fakasi'isi'i 'Eiki Sea 'oku 'ikai ke u tui peh 'Eiki Sea. 'Oku totonu ke fakahoko fakatatau mo e Konisit tone pea ko e me'a ia na'e fai ai 'a e f foaki'aki ko eni 'Eiki Sea. Ka 'oku tau fakafeta'i p 'Eiki Sea koe'uhí 'i he ta'u kuo m liu atu na'e 'i ai e ngaahi ngafa fatongia na'e totonu ke fai he Pule'anga kuo 'osí. Pea a'u p 'Eiki Sea ki he *charter* 'a e ngaahi vakapuna ke fakavavevave ki he 'omai 'a e ngaahi me'a ke fai 'aki 'a e ng ue ko eni 'Eiki Sea. 'Eiki Sea na'e tu'u kotoa 'a e fonuá 'a e kakaí 'oku *define* foki 'e he kakai 'Eiki Sea 'a e taha kotoa p 'o a'u ki he Hou'eiki N pele 'Eiki Sea. Ko e kakaí ia 'Eiki Sea.

Pea 'omi mo e faikehekehe 'Eiki Sea ko e 7 kilu. 'Eiki Sea 'oku ou kole atu 'Eiki Sea ke fakatokanga'i ange 'a e faikehekehe ko ení 'oku 'ikai ke fakapapau'i eni Sea. 'Oku 'ikai ke u fakapapau'i 'Eiki Sea he koe'uhí ko e f tali'aki 'o e tu'utu'uni 'o e tohi na'e 'oatu ko eni pea mo e tohi na'e tali mei he 'Eiki Pal mia kapau na'e a'u ki ha tu'unga 'oku hang ko e *impeach* he ta'u kuo 'osi 'Eiki Sea 'e pau ke 'atita'i eni Sea mokimoki'i me'a kotoa p . Ka ko e ngaahi fakamatala eni ia 'oku 'ikai ke falala'anga 'Eiki Sea pea 'omai mo e ngaahi faikehekehe 'Eiki Sea. Koe'uhí he 'oku fakangatangata p Hou'eiki 'a e faitu'utu'uni 'a e Fale ni he 'ikai ke kau 'a e 'atita 'i heni 'Eiki Sea. Mou me'a ki he *impeach* he ta'u kuo 'osi na'e malava ke 'omi e 'atitá pea to e fakaikuiku 'Eiki Sea na'e toki fakatokanga'i 'e he Pal mia 'o e 'ahó 'oku mo'oni 'a e 'omai 'o e *impeach* ki he Fale ni 'Eiki Sea. Pea tupu ai 'a e tu'utu'uni 'o f paki mo e Konisit tone 'Eiki Sea 'e he Pal mia 'o e 'ahó 'o to'o ho'o fatongia 'o e Feitu'u na 'o 'ikai ke tau a'u ki he fakamaau totonu 'Eiki Sea.

'Eiki Sea tuku p mu'a 'Eiki Sea ke u hoko atu p mu'a 'Eiki Sea 'i he ki'i tau'olunga na'e 'omai. Ko e taha 'Eiki Sea 'o e ki'i tau'olunga na'e 'omai fekau'aki pea mo e toli. 'Oku te'eki ke tau sio 'i ha tu'unga 'oku palopalema peh 'o e toli 'o a'u mai ki he ta'u kuo'osi mo e l unga 'Eiki Sea. Pea 'oku mo'oni 'Eiki Sea 'oku 'omai p e lelei ka ko e faingata'a'ia 'a e kakai 'o e fonuá na'e

te'eki ai ke solova 'Eiki Sea. Pea 'oku faka'amu p 'Eiki Sea koe'uhí ke mea'i 'e he kakai 'o e fonua ni pea 'oku kei lahi p ni'ihi na'e kei l unga. Kapau na'e 'ikai ke h mai 'a e kautaha ko 'Eiki Sea 'a ia 'oku nau tokanga'i 'i 'Asitel lia 'a e me'a ko eni 'o fekau'aki pea mo e toli he 'ikai ke tau a'u ki ha tu'unga pehé ni ki he to e 'unu 'a e Pule'anga ki ha tu'unga ke fakatokanga'i 'a e tangata mo e fefine 'oku nau 'o fai 'a e toli he fonua ni 'Eiki Sea. Pea 'oku 'ikai ko ha to e loi ko e pa'anga lahi ia 'Eiki Sea. Ko e founa eni na'e ng ue'aki 'e he Pule'anga 'aneafi pea na'e fai lelei p 'a e fatongia ko ia 'o a'u mai 'Eiki Sea ki he taimi ni pea 'oku ta'im lie ai pea kuo fiefia e fonua 'Eiki Sea.

Tokanga ki he tali fekau'aki mo e vaka fakahaofi mo'ui kau polisi

'Eiki Sea ko e taha 'a e ngaahi alea na'e fai 'e he ki'i tau'olunga ko eni ko e 'ai ke fakangofua 'a e visa ki 'Iulope. Hou'eiki 'oku lolotonga ngofua p 'a e visa ia ki 'Iulope. Pilit nia 'oku ke toki me'a atu p 'o t ho'o visa Pilit nia. Ko e me'a eni ia 'oku fakafo ki he fonua koe'uhí ko e lolotonga 'etau hoha'a 'i he fakamanamana mo e f matemate'aki 'i he fekau'aki pea mo e fakatau paasipooti ...

<002>

Taimi: 1040-1050

Lord Tu'ilakepa: ... kuo tukuange he 'e Pal mia 'o e 'aho ko eni 'a Siaina ke visa ta'efakangatangata ki he fonua ni 'Eiki Sea. Pea 'oku lahi hono t langa'i 'Eiki Sea. Ka ko 'eku lave'i 'Eiki Sea mo 'eku tui 'oku 'i ai p mahalo 'a e founa 'a e Pule'anga 'oku nau mateuteu ke nau ng ue'aki. K 'oku 'i ai 'a e hoha'a 'a e fonua ni he koe'uhí he 'oku 'i ai 'a e tui 'a e ni'ihi tokolahi pea 'oku sai 'Eiki Sea ke mea'i he 'e Pule'anga ko eni 'i he Pule'anga Siainá 'a e tu'unga 'oku 'i ai 'a e Pule'anga 'o e 'aho ni 'oku 'ikai ke mahino p ko e h e me'a te nau fai ki ai. 'Aneafi na'e fai e taufehi'a ki he kakai ko eni. 'Aho ni kuo 'oange e visa ke folau ta'efakangatangata 'a e kakai ko eni ki he fonua ni 'Eiki Sea. Ko 'eku lave p 'Eiki Sea ki he fo'i tau'olunga 'Eiki Sea he 'ikai ke u to e mama'o mei ai 'Eiki Sea.

Taha 'Eiki Sea e me'a 'oku 'ohake 'Eiki Sea 'o fekau'aki pea mo e vaka meili. Pea hangehang nai na'a ko e toki Pule'anga eni lahi taha e meili. 'Eiki Sea 'oku ou fakam l ki he Pule'anga 'aho 'aneafi. Ko e pa'anga ko na'e tutu'aki ko 'o Nuku'alofa ko ia na'e langa'aki 'a e uafu ko eni 'Eiki Sea. Pea 'oku fai e f mahamahalo'aki 'i he pa'anga ko eni 'Eiki Sea p ko hai p ko ia p ko eni na'a nau 'ave 'a e pa'anga ke langa'aki e uafu 'Eiki Sea. Ko e taha ia 'o e me'a na'e malava ke lahi ai 'a e folau vaka meili ki he fonua ni ka koe'uhí 'Eiki Sea na'e fai hono tukuaki'i kovi'i 'o e ni'ihi 'o e 'aho 'aneafi 'Eiki Sea 'o fekau'aki pea mo e pa'anga ko eni 'Eiki Sea. 'Ika ke mou me'a 'Eiki Sea ki he matamatalelei 'a e lahi ange 'a e folau 'oku fai mai he ngaahi vaka meili tu'unga ko e sai 'a e uafu na'e ngaahi he Pule'anga 'aneafi 'Eiki Sea.

Sea ko e taha e me'a 'oku ou tokanga ki ai 'Eiki Sea hono 'ohake heni 'o fekau'aki pea mo e vakapuna MA60. Ko 'eku fakahoko atu ke mea'i he kakai 'o e fonua ni ko e vaka ko eni 'oku 'ikai ke to e puna he kuo foki e ki'i motu'a ng ue he vaka ko eni MA60. Ko e tokotaha p ia 'oku 'i ai 'ene taukei ke ng ue'aki 'Eiki Sea e vaka ko eni. Ko e vaka eni na'e fai 'a hono tau valoalo'i 'e he ni'ihi 'o e 'aho ko eni pea kau mai mo e ngaahi Pule'anga kehe tu'unga 'i he ng ue lelei na'e

fai 'i he taimi 'o e Feitu'u na 'Eiki Sea. Pea a'u 'Eiki Sea ki ha tu'unga 'o tau e vakapuna pea hoko mai ki he 'aho ni 'Eiki Sea 'oku nau tukuange 'e he ni'ihina'e fai e tauvalovalo ko eni ke puna e vakapuna ko eni 'Eiki Sea. Pea ko e puna 'Eiki Sea 'oku mautolu ko eni mei Vava'u 'oku kei mamafa p 'a e puna'ia 'Eiki Sea. 'O a'u ki ha tu'unga kuo tu'u e vakapuna ko eni he taimi ni 'Eiki Sea pea 'oku kau ia 'i he me'a 'oku ou ongo'i hono lohiaki'i e Fale ni 'Eiki Sea. Tu'unga 'i he'etau fuakava 'i he Tohi Tu'utu'uni 'Eiki Sea kuo pau ke tau lea mo'oni 'i he Fale 'Eiki ni 'Eiki Sea. Pea ko u fokotu'u atu Hou'eiki ke mou fakatokanga'i ange mautolu mei Tokelau 'oku fu'u mamafa 'aupito 'a e folau 'i he vakapuna ni 'Eiki Sea.

'Eiki Sea ko e taha e me'a 'oku 'ohake 'Eiki Sea fekau'aki mo e 'uhila 'Eiki Sea pea mo e vai. Hou'eiki ko e *issue* eni na'e lahi taha hono t langa'i 'e he Fale 'Eiki ni. 'Oku te'eki ai ke to'o 'Eiki Sea 'a e ngaahi aleapau ki ha 'api mo ha feitu'u langa fo'ou p te ke nofo ki he feitu'u ko ia 'Eiki Sea. Ko e me'ang ue ia na'e ng ue'aki 'i he Poate Vai ke 'oatu e 300 ko e pooni 'Eiki Sea. Pea ko e me'a 'oku ongo'i 'Eiki Sea ko e tohi tu'o ua e vai. Kapau te mou me'a 'Eiki Sea ki he pa'anga 'e 21 *rent* e mita to e tohi tu'o ua 'oku to e 'asi mai p 'a e pa'anga 'e 21 ko ia 'Eiki Sea. 'Oku ho'ata mai leva 'oku fakap lou'i he founa 'a e Poate Vai 'a e mamafa 'o e va'i 'o hang nai 'oku holo 'o p seti 10 'Eiki Sea. 'Oku 'ikai ke mo'oni e me'a ko ia 'Eiki Sea. Ko e 'uhila na'a tau 'amanaki 'Eiki Sea 'e holo 'o to e lahi ange 'ene holo 'otau 'amanaki ha s niti 'e 30 p 40 p ofi ki ai 'Eiki Sea. Koe'uhí 'Eiki Sea kuo 'osi fokotu'u e *solar* 'i he fonua ni. Pea 'oku hanga leva 'e he *solar* 'o fakam nava'i e tu'unga 'o e 'uhilá 'Eiki Sea. Na'e a'u 'o ta'etute 'a e t solo mo e penisini he fonua ni 'Eiki Sea koe'uhí ke malava 'o holo ki he fonua ni 'Eiki Sea. Ko e holo ko eni mei he s niti 'e 89 'a e, ki he s niti 'e 73 'Eiki Sea 'oku fu'u ongo 'aupito 'a e tu'unga 'oku 'i ai 'Eiki Sea. 'Oku fu'u kei mamafa p 'Eiki Sea 'o fakatatau mo e ivi 'a e kakai 'o e fonua ni 'Eiki Sea.

Taha e me'a he ngaahi tau'olunga Sea 'oku 'omai 'i he fakamatala 'a e 'Eiki Pal mia 'o peh 'oku holo 'a e tu'unga 'o e ma'u me'atokoni ki he mo'ui lelei 'a e kakai 'Eiki Sea. Hou'eiki ko e fo'i fatongia eni ia na'a tau kau kotoa 'i he Fale ni 'i he feme'a'aki ko ia. Koe'uhí ko e ngaahi me'a 'Eiki Sea na'e fai 'a e kole ke holo e sipi, 'ikai ko eni kuo tute e sipi ia. A'u ki ha tu'unga 'oku kole ke holo e 'aisikilimi, 'ikai 'oku to e hiki 'a e 'aisikilimi ia 'o to e mamafa ange 'a e me'a 'oku malave 'i he ngaahi f mili kotoa p 'o a'u ki ha konifelenisi p ko e lotu 'a e siasi p ko e me'a fakaf mili 'oku ongo'i he fonua ni 'Eiki Sea. Pea 'oku kau ia 'i he me'a 'Eiki Sea 'oku totonu ke fakatokanga'i 'e he Fale ni ko e t naki pa'anga lahi fakamanavah ia ki he fonua ni 'Eiki Sea. Ka 'oku hang 'oku ongonoa p ia 'Eiki Sea 'o 'ikai ke fakatokanga'i he 'e kakai 'o e fonua ni 'Eiki Sea. Ka ko e ni'ihina'e 'oku nau fakatokanga'i e me'a ko eni 'Eiki Sea ko u fakahoko atu ki he Fale 'Eiki ni kae 'uma' mo e Hou'eiki. 'Oku kau ia 'i he me'a mo ha Pule'anga 'oku fakatupu 'a ha to'onga 'oku to e faingata'a ange ange e nofo e fonua ni 'Eiki Sea.

Ko e taha 'Eiki Sea 'a e me'a 'oku fai ki ai 'a e tokanga 'Eiki Sea ko e taku 'o peh , holo e ika he fonua ni 'Eiki Sea. 'Oku 'ikai holo e ika Hou'eiki. Ko e fo'i vaka toutai 'Eiki Sea mahalo ko e tu'o ua p eni 'ene fakahifo h ko e vaka 'a e kau Siaina. Pa'anga 'e fitu fo'i toni p 'e nima. Kae tu'o fiha hono 'ohake 'e he Fale ni ke mou mea'i ko e vaka 'e ono p vaka 'e 16 'oku 'omai 'e he kautaha ko eni pea ko e fo'i vaka p 'e taha ke ne fakahifo e toni ko e kilo 'e nima 'Eiki Sea. Ko e toni 'e nima 'Eiki Sea fakamolemole. Ko e vaka 'e taha 'oku fe'unga mo e toni 'e 40 to'o e fo'i kilo 'e nima 'a e fo'i toni 'e nima 'ave leva 'a e fo'i toni 'e 35 'o 'omai p ki he kakai 'o e fonua ki'i fo'i toni 'e nima 'o pa'anga 'e fitu 'o tatau p he fa'ahinga ika kotoa. 'Eiki Sea kapau te u

fakaikiiki 'Eiki Sea 'a e tu'unga 'o e toutai mahalo 'e lahi ange hono mea'i 'e he ni'ihi 'o e kau Fakafofonga pea mo e kau mo e Fale Alea 'i he tu'unga 'oku 'i ai 'a e kakai tokolahi 'Eiki Sea. Ko hono fakap lou'i ia kitautolu 'Eiki Sea 'o matamata mai 'o peh 'oku holo, 'oku 'ikai holo e iká 'oku kei 'unu p ika ki 'olunga 'i he tu'unga ko 'oku 'i ai 'a Tonga ni 'Eiki Sea.

Sea ko e taha e me'a 'oku ou vakai heni 'Eiki Sea ki he ki'i tau'olunga na'e 'omai 'o peh ko e 30 miliona na'e 'ave ki he ngaahi ako TVET. Ko u manatu'i lelei 'Eiki Sea ko e ta'u 'e taha loto taha 'a Sanitel ke tamate'i e ako. Pea ko 'enau mai 'o ko e fakahoko kia Tupou V ko e Tu'i e 'aho ko ia ke tamate'i 'a e ako 'Eiki Sea. He na'e 'i ai p tapu mo ia na'e 'i ai p 'ene fel l ve'i ki he 'apiako 'Eiki Sea pea ko e atu ko 'o fakahoko ki he Tu'i, folofola mai e Tu'i mo u foki 'o to e fakahoko e ako he 'oku 'i ai e lelei 'a e fonua 'oku ma'u mei ai. 'Eiki Sea ko e 'uhinga ia 'oku to e 'unu ai e pa'anga ki 'olunga 'i he Pule'anga 'o e 'aho 'aneafi na'a nau toe hiki ha tu'unga 'Eiki Sea 'o a'u ki he taimi ni 'oku pa'anga 'e 1000 ki he fo'i 'ulu 'Eiki Sea. Ko e me'a p na'e 'osi fai. Me'a p na'e 'osi fakahoko ki mu'a pea matamata mai 'o hang 'Eiki Sea ko e toki hoko mai p 'a e Pal mia ko eni pea ko ia na'a ne fokotu'u, 'ikai 'Eiki Sea. Ko u, ko e me'a ko eni kuo 'osi fakahoko p ia.

Ko e hina 'Eiki Sea p ko e tupu faka'ekon mika 'Eiki Sea pea neongo ko u t 'o 'eke 'oku m hino kiate au ko e kautaha p eni ia 'e taha. Ko e kautaha 'o ha fefine 'i he fonua ni ko Lesieli N moa 'Eiki Sea. Ka 'oku hang kiate au 'Eiki Sea 'oku hala 'a e toni 'e 2,440 ko eni 'Eiki Sea. Ko e toni 'e 2,700 'Eiki Sea. Ko f leva 'e toenga 'a e ni'ihi 'o e m tu'a tangata 'oku nau hoko ko e kau *export* he fonua ni 'Eiki Sea. 'Oku puli nai e fika ko ki f ? Ngalingali mai na'e 'ikai ke nau t e hina. Sea 'oku ou fokotu'u atu 'Eiki Sea ko e me'a ia ko 'oku tau 'amanaki ki ai e Fale Alea ke tau hiki e kakai fefine ki ha to e tu'unga 'oku m 'olunga ange 'Eiki Sea. Pea 'oku tau fakam l 'Eiki Sea koe'uhí ko e taha eni e langa fakalalakalaka na'e fai 'e he fefine ko hono fakaiku faka'osi N moa ki ha tu'unga ko e toni 'e 2,700 'Eiki Sea. 'Oku 'ikai ko ha toni 'e 2,440 'Eiki Sea. Mo u mea ange 'Eiki Sea ki he Fale ni ko e fefine p 'e taha 'Eiki Sea. K toa k toa tautolu he Fale ni 'oku tau 'amanaki ke tau sio ki ha 'ata p te mou me'a ki ha 'ata ha tu'unga 'e hoko 'a e kakai fefine ko ha kakai 'oku to e m 'olunga ange he fonua ni 'o a'u ki Fale Alea ni 'Eiki Sea.

<002>

Taimi 1050-1100

Lord Tu'ilakepa: ...'o hang ko ia 'oku ho'ata 'i hotau Fale 'Eiki ni 'Eiki Sea.

Sea ko e taha 'o e me'a na'e 'omai 'i he ki'i tau'olungá ko e vaka polisi. Ko e vaka ko eni ko e me'a'ofa ia 'a 'Asitel lia, k ko e vaka ko eni na'e 'osi mahino p 'oku 'omai ko e tokoni, 'ikai ke 'i ai h fakamole ia 'a e fonua ni 'Eiki Sea. Ko e me'a ko 'oku tau ongo'í 'amautolu 'i Vava'u 'omai 'a e vaka pea nau tuli 'a e 'iote, ofi p ki ai pea nau ilifia pea nau holomui ho nau vaka, vaka vavé, pea 'oku lolotonga nofo atu 'a e motu'a na'a ne fai 'a e t mate 'i he fonua ni 'i *Hawaii* 'Eiki Sea, 'oku tui 'a e motu'a ni ta'etoeveiveiua he 'ikai malava p 'ikai hoko ke fakafoki mai 'a e motuj'a ko eni 'o fakatatau mo e fa'ahinga vave 'oku 'omai 'i he ki'i tau'olunga ko eni. M le ke mama'o ko e ' mole ko eni 'a e vaká, hala ke 'i ai h ngaungaue 'a e ki'i vaka ia 'e taha. Ko e ui

tokoni 'i he maha mai mate puha 'uhila 'a e ngaahi vaka peh , hala ke tokoni ...ko ko e fanga ki'i vaka ni ko e h hono 'uhinga 'a hono 'omaí 'Eiki Sea 'i he ki'i tau'olunga ko eni 'Eiki Sea.

'Eiki Sea ko e fakamulitukú 'Eiki Pal mia ko e h 'a e toenga 'o e liliu fakapolitikale 'oku teuteu ki ai 'a e Feitu'u na, konga ki mui 'oku kei hokohoko atu foki mo e ng ue ki hono fakakakato 'a e ngaahi liliu, fakalelei fakapolitikale 'i he fonua ni Sea. Ko e h 'a e toenga 'o e lelei fakapolitikale 'oku toenga 'i he Feitu'u na ke fai hotau fonua ni.

Na'e kau 'a e Feitu'u na 'i he k miti 'a e Tama Tu'ipelehake 'Eiki Sea, pea na'e a'u ki ha tu'unga 'Eiki Sea 'o 'ikai ke to e loto 'a e Hou'eiki 'o kau ai pea mo Sit veni Halapua pea mo e Tama Tu'ipelehake kuo pekia ke to e kau 'a e tokotaha ko eni 'i he... 'Eiki Sea, 'oku 'ikai ke mau lave'i 'Eiki Sea ko e h hono 'uhingá 'Eiki Sea. K 'i he foki mai ko 'a e l pooti kapau na'e tui 'a e Pal mia 'o e 'ahó na'e fai p 'a e liliu 'i he 2008 'Eiki Sea, he 'ikai fai 'a e liliu 'i he 2010. 'I he tui 'a e ni'ihí ko eni 'oku totonu ke to e fai hano talatalanoa pea mo e kakai 'o e fonua 'i ha ta'u 'e ua hili ko ia ko e 2008 na'e tu'unga 'a e liliu fakapolitikale ke fai p 'i he 2008. K koe'uhí ko e fet 'akí 'Eiki Pal mia 'oku ke mea'i lelei p pea to e ui mo e k miti 'i he Fale ni 'Eiki Sea, pea na'e lahi 'a e fet 'aki 'Eiki Sea k 'oku tau fakafeta'i ko e 2010 na'e fai 'a e liliu fakapolitikale. Ko e fehu'i 'i he 'aho ní ko e h leva 'a e toenga 'o e liliu fakapolitikale 'oku teuteu ki ai 'a e Feitu'u na, ngaahi me'a ko ia 'oku 'ata mai mei mulí ho'o teuteu ke to'o 'a e mafai 'o e Tu'í 'Eiki Sea, koe'uhí 'oku faingata'a'ia ho fatongia 'i he fonua ni.

'Eiki Sea kapau na'e 'ikai 'a e me'afua ko eni ko e me'afua ia te ne lava ...

Tokanga ki he ta'emo'oni ngaahi me'a 'ohake N pele fika 2 Vava'u

'Eiki Tokoni Pal mia: 'Eiki Sea ki'i kole fakam 'ala'ala Sea. 'A ia ko e ...

'Eiki Sea: Ko e fakam 'ala'ala 'Eiki Tokoni Pal mia ... mou nouti p ho'omou me'a. Kapau ko ho'o ...

'Eiki Tokoni Pal mia : Ko ia 'Eiki Sea ko e 'uhingá 'oku lahi 'a e ngaahi me'a ia 'oku 'ikai ke mau tui tatau mo ia, pea 'oku tonu ke fakatonutonu ...

'Eiki Sea: 'Oku ou tui te u 'oatu p 'a e faingam lie, he na'a ku tuku 'a e faingam lie ki h pea 'osi hoko mai 'a e 'Eiki Pal mia ...

'Eiki Tokoni Pal mia : ...kuo l kooti 'ene me'á 'ana ia hang ia h mo'oní Sea, ko e 'uhinga p ia 'a e tokanga atú Sea, 'oku 'ikai ke 'i ai h faingam lie ke fakatonutonu 'a e taimi ko ia k kuo 'osi ia. M l Sea.

'Eiki Sea: M l .

Lord Tu'ilakepa: Sea 'oku ou fakam l 'aupito ki he Tokoni Pal mia 'oku ou lave'i p mahalo kuo hoha'a 'a e Tokoni Pal miá koe'uhí 'Eiki Sea, ko e fehu'i eni ia 'oku 'oatu koe'uhí ko e ki'i konga ko eni si'isi'i ko eni, pea ko 'ene 'osi ia 'a e ki'i tau'olungá 'Eiki Sea. Ko e h leva 'a e toenga 'oku teu ke fakahoko 'i he liliu fakapolitikale 'Eiki Sea.

Sea taha 'i he ngaahi me'a na'a ku talanoa mo e Fakafofonga fika 4 ki he teuteu ki he fili 'o e Hou'eiki N pelé 'Eiki Sea, pea 'oku mahalo p 'oku teuteu 'a e Fakafofonga ko ení ke 'omi 'a e ngaahi liliu ko ení ki he Fale 'Eiki ni Sea. Pea ko 'eku fehu'i ki he Pal mia, ko e h fua ho'o toenga ho'o liliu fakapolitikale 'i he fonua ni ke mea'i 'e he fonua ni 'Eiki Sea, pea ke to e fa'u ha'atau k miti 'o hang ko e k miti ...

'Eiki Pal mia : 'E 'e ko e fehu'i fakamolemole atu, tapu mo e Feitu'u na kae 'uma' 'a e ...

Lord Tu'ilakepa: 'Ikai, note p 'e Pal mia , note p pea ke toki me'a mai 'e 'Eiki Pal mia 'anainai ange ha'o me'a mai 'Eiki Sea.

'Eiki Sea: 'Oku mei 'osi ...

Lord Tu'ilakepa: 'Eiki Sea tuku mu'a ke u foki mai ki he tohi ko 'Eiki Sea.

'Eiki Sea: P 'i me'a mai.

Kei t lafili 'a e fonua he fili 'o Po'oi P hiva

Lord Tu'ilakepa: Ko e tohi eni 'o e tali 'a e 'Eiki Pal mia 'o fekau'aki 'Eiki Sea mo e ' me'a kotoa 'Eiki Sea fekau'aki pea mo e tukuaki'i na'e fai 'e he ni'ihí 'i he Fale ni 'Eiki Sea. 'Eiki Sea ko e me'a ko eni 'oku ...tuku ke u lave ki ai he koe'uhí kuo 'omai ki he Fale ni 'Eiki Sea. Fekau'aki pea mo Po'oi 'Eiki Sea, ko e foha eni 'o e Pal mia 'o e 'aho ni Sea. Na'e tu'o fiha ho'o kole mai ki he motu'a ni ke tuku atu ke fai h ng ue ki ai 'Eiki Sea, pea na'a ku faka'apa'apa lahi 'aupito ki ai 'Eiki Sea.

Ko e konga ko eni 'Eiki Sea 'oku peh he tohi 'a e Pal mia 'oku fekau'aki pea mo e faka'uli *VIP*, pea mo e *Personal Assistant*, 'Eiki Pal mia , kapau na'a ke me'a ki ho'o tau'olunga na'a ke me'a mai'aki ki mu'a 'o fekau'aki pea mo e 2014 ki he fakamole 'o e folaú 'Eiki Sea. 'I he 2015 'oku ke fakahoa ko e 3 miliona p 'Eiki Sea, f f 2016, 3 miliona 'i he 2015 pea to e 3 miliona 'i he 2016 mahalo kuo 'osi 'ova ia 'i he 2014 'Eiki Sea 'a e fakamole ko ia. Tu'unga 'i he fiema'u 'a e 'a e Pal mia 'o e 'ahó ke fakasi'isi'i 'a e me'a ko e fakamole 'Eiki Sea 'Eiki Sea. 'Ai ange mu'a ke fakatokanga'i 'e he kakai 'o e fonua mo e Fale ni, kapau te ke hoko ko e Pal mia pea kapau te ke hoko ko ha tokotaha 'i ha fa'ahinga Potung ue 'oku te ongo'i p 'e kita 'oku 'ikai ke totonu 'ete founga 'oku te faí 'Eiki Sea. He ko e me'a ia 'oku lahi taha hono 'ohake 'i m mani pea mo ha to e fa'ahinga ...a'u ki he siasi, 'a e fo'i lea ko eni ko e *conflict* 'Eiki Sea. Kapau te te hoko ko ha Pal mia 'oku tu'u ia 'i he tu'unga ko e *conflict* 'Eiki Sea ke te fakakau hoto foha 'Eiki Sea. Pea na'e tu'o fiha hono 'oatu 'e he Fale ni pea ko e tali 'a e Feitu'u na 'oku to'o ia mei ho'o vahé 'Eiki Sea.

'Eiki Sea 'oku mahino p ki he motu'a ni ia 'a e t naki (*a*) fakataha mo e (*e*), fakataha mo e (*l*) 'Eiki Sea. Ko e ngaahi me'a *confidential* eni 'a e Pal mia kuo 'omai ki he Fale ni 'Eiki Sea. Kapau na'e 'ikai ke fai 'a e 'eke ko eni 'Eiki Sea, he 'ikai ke 'omai 'a e 'ata totonu ke mea'i 'e he kakai 'o e fonua ni 'Eiki Sea. T ko e folaú ia 'Eiki Sea 'a e tokotaha ko ení na'e fua p ia 'e he Pule'angá 'Eiki Sea. Kapau 'oku fie ma'u ke holo 'a e fakamolé, h 'a e me'a na'e 'ikai ke tonu ke 'oange ki

he tokotaha ko eni ke faka'uli p , 'oange ki he tokotaha ko eni ke to e hoko p ko e *assistant*, he 'oku 'asi mai 'Eiki Sea 'i he fakamatala 'a e 'Eiki Pal mia ko e 'uhinga 'o e faka'uli ke ne fakahaofi, 'oange ki hono fohá ke faka'uli pea to e hoko p ko e *Personal Assistant* kae fakasi'isi'i 'a e fakamole 'Eiki Sea.

'Oku mole ke mama'o h taaufehi'a 'Eiki Sea k koe'uhí ko e founa ng ue na'e fai hono malanga'i 'i he 'aho 'aneafí ke 'oua 'e ng ue'aki h fa'ahinga Pule'anga. 'Aho ni te me'a p 'o me'a 'i he tu'unga ke ng ue'aki 'a e founa ko ia. Pea 'oku 'ata mai leva 'a e tu'unga 'o mahino 'oku filifili p 'e he Feitu'u na koe'uhí ko ho tu'unga mo'ui lelei. Pea kapau na'a ke ongo'i 'oku 'ikai ke ke mo'ui lelei, na'e totonu ke ke paasi ki ha ni'ihi 'i he Fale ni ke nau fakahoko 'a e fatongia 'Eiki Sea.

'Eiki Sea 'oku kei t lafili p 'a e fonua ni 'Eiki Sea koe'uhi ko e totongi 'a e folau 'a e tokotaha ko eni, na'e 'i he ta'u kuo 'osi toki tali p 'e he K pinetí ke 'oange 'a e vahe 'a e tokotaha ko eni 'Eiki Sea, tu'o fiha 'oatu mei he Fale ni 'ikai p ke ke laum lie lelei 'a e Feitu'u na ki he tali na'e 'oatu 'Eiki Sea.

Fiema'u ha Pule'anga 'oku 'ikai filifilim nako

'Eiki Sea ko e me'a ko eni 'o fekau'aki mo Palenitina 'Eiki Sea, 'oku fai 'a e ongo'i lahi h ko ia na'e nofo 'i he tafa'aki 'o e *PSC* 'Eiki Sea. Pea 'oku matamata mai 'Eiki Sea ko ia p ia na'a ne fa'u 'a e polokalama taliui ni'ihi h p nolo na'e to ki fai 'a e fet kuakí 'Eiki Sea he 'oku 'i ai 'enau fel l ve'i fakaf mili fakatoto. Pea na'e 'ave p 'Eiki Sea 'a e founa ko eni 'Eiki Sea, pea ko e me'a ko 'oku ongo'i lahi taha 'i he sio mei tu'a pea mo e kakai 'o e fonua mo kinautolu na'e *interview* 'oku lahi ange kakai lelei ai, mo e kakai 'oku nau mea'i 'a e ngaahi ng ue ...kae kehe 'e fai tu'utu'uni p 'a e ni'ihi ko eni 'o fakatatau 'Eiki Sea mo e tu'unga 'oku nau fiema'u 'Eiki Sea. Oku 'i ai 'a e me'a 'oku ou m lie'ia he fakamatala 'oku 'omai 'i he tafa'aki 'a e Pule'angá, tuku ki he ni'ihi ko eni ke nau mai 'o fai 'a e ng ue he ko nautolu p 'oku nau hanga 'o 'ilo kimautolu. 'Eiki Sea, 'oku 'ikai ke totonu ke peh 'etau ng ue 'i he fonua ni 'Eiki Sea. 'Oku tau fiema'u h Pule'anga 'oku 'ikai ke filifilim nako 'Eiki Sea, fiema'u h kakai tatau ki he taha kotoa p 'Eiki Sea.

'Eiki Sea ko e me'a ko eni kia 'Anisi *Bloomfield* Sea, me'a ní 'oku 'ikai ke tau falala ki he tohi 'a e fefine ko *Daphney Stone*, ko e tohi ia mei ha fefine falala'anga 'Eiki Sea, na'a ne 'omai 'o 'oatu 'a e fale'i ki he K pinetí, k 'oku totonu p ke fakatokanga'i 'Eiki Sea.

'Eiki Sea: 'Eiki N pele tau ki'i m l l ai.

(*M l l Miniti 'e 15*)

<005>

Taimi: 1115-1130

S tini Le'o : Me'a mai e 'Eiki Sea 'o e Fale Aleá. (*Lord Tu'ivakan*).

‘Eiki Sea : Tapu p mo e Tokoni Pal miá, kae `uma` e Hou`eiki Kapinetí, peh ki he Hou`eiki Fale Alea `o Tongá. Koe`uhí `oku `ikai ke `i heni e `Eiki Pal miá, koe`uhí ko e fekau mei Palasi. `Oku ou kole p ki he Fakafofonga N pele ke hoko atu p ia, koe`uhí he `oku `api`api e taimí, pea kapau `e `osi e me`á ki he 12.00, tau toki tuku ke me`a mai e Pal miá `o hoko atu he 2.00. K taki p mu`a `a Taumu`a, he ko e `uhingá, he `ikai ke tau to e tatali, he `oku ou tui ko e 4.00 p kuo tau `osi. Koe`uhí he kapau te tau to e toloi, kuo ta`e`aonga leva e ng ue `oku tau faí. Hoko atu `Eiki N pele.

Lord Tu`ilakepa : M l `Eiki Sea. Sea, fakam l atu ki he Feitu`u na. Ko e ifo p foki e malangá, `Eiki Sea, kapau na`e `i heni e tokotaha ko iá, na`e fai ki ai e feme`a`akí, koe`uhí ke ne ongo`i lelei, `Eiki Sea.

‘Eiki Sea: Sai p he ko e Tokoni Pal mia eni `oku `i heni.

‘Eiki Tokoni Pal mia: Kapau `oku peh ia, Sea, pea tau tuku ai leva kae `oleva ke toki me`a mai e tokotaha ko iá, ko e kole eni `a e N pelé.

‘Eiki Sea: Me`a mai koe, `Eiki N pele.

Tokanga ki he `ikai vakai`i Pule`anga hono fili `Anisi Bloomfield

Lord Tu`ilakepa : Kaikehe, `Eiki Sea, ko e `oatu p foki e fakakaukau ia, `Eiki Sea, koe`uhí ko e me`a ko eni kuo `omai he talí, `Eiki Sea. `Eiki Sea, ko e me`a ko na`a ku lave kia `Anisi Bloomfield. Kapau na`e a`u atu p `a *Daphne Stone* `o `oatu e tohi mei he tu`unga falala`anga, na`e totonu ke vakai`i `e he Pule`anga ko ení, `o a`u ki Fisi, `Eiki Sea. `Eiki Sea, kuo `osi ma`u e fakamatala falala`anga `e he motu`a ni, `Eiki Sea. `E a`u mai, ka na`e totonu p ke tau tokanga `aupito `aupito, `Eiki Sea, ki he fu`u fakamole lahi na`e fai `e he ni`ihi ko `ení, pea `oku tau tu`u `i he tu`unga, `Eiki Sea, `oku mahino mai, `Eiki Sea, `e a`u mai, `Eiki Sea.

Tokanga ki he lao na`e fili`aki `o Viliami Taufu ko e fale`i fakapolitikale Pal miá

`Eiki Sea, `oku ou fie lave ki he tokotaha ko eni ko Viliami Taufu. Na`e fili `e he Pal miá ke hoko ko eni, ko e tokoni. `Eiki Sea, kapau te mou mea`i, Hou`eiki. Na`e `i ai e ki`i me`a fakalao, na`e `ohovale p kuo `ai `ene fo`i tali fakalao ki he `Ateni Senialé. Na`e fu`u ongo`i lahi `aupito `e he `Ateni Senialé, pe ko e f e Lao ko na`e tali`aki `e he tokotaha ko ení, `Eiki Sea. Ko e me`a ko `oku `omai he `aho ni, `Eiki Sea, kuo fakahiki e toko taha ko iá, ki he Potung ue Ngoué, `Eiki Sea. Ko `eku toki lave`i eni, `Eiki Sea, ta ko e tokotaha tatau kau, h fanga he fakatapú, `Eiki Sea. Pea na`e `oange hono fu`u lakanga, `oange mo `ene fu`u vahe. `Ange pea mo e me`alele, `Eiki Sea, pea a`u ki ha tu`unga, mahino mai `oku `ikai ke ne malava e fatongia ko eni `i `Ofisi Pal miá, he ko e fatongia mamafa, pea fakahiki leva ki he Potung ue `oku `i ai e fanga pulú, mo e fanga monumanú, h fanga he fakatapú, `Eiki Sea. Pea ko e me`a ia `oku ongo`i `e he kau toket tokolahi `aupito he Potung ue Ngoué. Ko `enau faikehekehe he tu`unga fakaakó, pea mo e tu`unga ko eni `oku `i aí, ka `oku mahulu atu

Tokanga ki he ngaue`aki hingoa e kakai `ikai ke nau `i Fale Alea

'Eiki Minisit Lao : Ki'i kole mu'a. Ko u tangutu pe ko u ongo'i, tapu p mo e 'Eiki N pelé. 'Oku 'i ai p e ' title 'o e tamaiki ko ení, ke mou ng ue'aki mu'a. Tuku mu'a e ' hingoá, he 'oku 'ikai ke nau si'i 'i heni ke lava ke nau tali. Ka ko 'eku kole p 'a'aku. M l .

Lord Tu'ilakepa : Poupou Sea. Sea, koe'uhí p ko hono 'omai he l pooti ko ení, 'Eiki Sea, fakahingoa p 'e he 'Eiki Pal miá. Ka 'oku ou tui, 'Eiki Sea, ko e me'a p 'oku ongo'í, ko e ng ue he feitu'u kehe, kae vahe ki he feitu'u kehe, 'Eiki Sea, ka 'oku totonu p ke fai hano fakatokanga'í, 'Eiki Sea.

Tokanga ki he fakaanga'i Pal mia 'a e 'Ateni Seniale

Ko e taha e me'a 'oku fai ki ai e tokanga 'a e motu'a ni, 'Eiki Sea, fekau'aki pea mo e 'Ateni Senialé, 'Eiki Sea. 'Eiki Sea, pea 'oku mea'i p 'e he fonua ni, 'Eiki Sea, fekau'aki mo e hopo 'a e motu'a ni na'e 'ikai ke fiem lie 'a e 'Eiki Pal mia ki ai, 'Eiki Sea. Pea koe'uhí ko e 'ikai ke fiemalié, 'Eiki Sea, na'a ne fai ai ha feinga, 'Eiki Sea, 'i he ngaahi tapa kehekehe, 'Eiki Sea, 'oku 'ikai ke sai'ia he 'Ateni Senialé, 'Eiki Sea. Ko e kongia ia 'e taha 'o e ngaahi filifilim nako, 'Eiki Sea, pea mo e me'a ko eni ko e loto taaufehi'a, 'Eiki Sea. Pea 'oku uesia ai e fakamaau totonú, he fonua ni, 'Eiki Sea. Pea 'oku 'ikai ke 'ata ki tu'a ki he kakai e fonuá, 'i he fa'ahinga malumalu ha taki 'i he fonua ni, 'oku ne toe hanga 'o vakai'i, pea 'ikai ke loto ki he fai tu'utu'uni 'a e Pule 3, 'Eiki Sea.

Tokanga ki he palopalema hoko he akó kae hiki Palemia mei ai

Sea, ko e taha e me'a 'oku 'ohake he tali 'a e 'Eiki Pal miá, 'o fekau'aki pea mo e akó, 'Eiki Sea. Kapau na'a ne ongo'i p 'e he 'Eiki Pal miá, 'oku te'eki ai ke maau e akó, 'Eiki Sea, na'e totonu ke nofo p he Akó, 'Eiki Sea. Lolotonga e ta'emaau e Akó, 'Eiki Sea, to e hiki ia ki he Potung ue 'e taha, 'Eiki Sea. Pea 'oku kei hoha'a p e fonua ni, 'Eiki Sea, fekau'aki, 'Eiki Sea, pea mo e toko taha ko P veni, h fanga he fakatapú, 'Eiki Sea, 'oku 'omi ia 'i he l pooti ko ení, 'Eiki Sea. 'Oku ou manatu'i, 'Eiki Sea, he feme'a'aki he Fale ni, na'e fai e feme'a'aki ko ha kautaha 'Initia, na'e 'omai ha ni'ihi ki Tonga ni, kakai lelei, kakai na'a nau fe'unga ke nau fai e ng ué, 'Eiki Sea. Pea matamata mai, pea h mai ki he Fale ni, ko nautolu. Faka'ohovale ange p , 'Eiki Sea, kuo ofongi 'e he fonua ni, pea 'ange mo e pa'anga ki he ni'ihi, 'i he malumalu p 'o e tafa'aki 'a e Pal mia 'o e 'ahó. Pea 'oku mahino mai, 'Eiki Sea, 'ene kumi p ha kakai 'oku ne fiema'u, 'Eiki Sea, 'oku 'ikai pea fakamamahi lahi 'aupito, 'Eiki Sea.

'I he ta'u kuo 'osí, 'Eiki Sea, ko e taha e 'eke 'a e Potung ue Akó ki he tokotaha ko ení, pe ko f 'a e tu'unga 'oku 'i ai e silapá, mo e me'a ko eni 'oku 'i ai ko 'a e ki'i *software* ko eni na'e 'ai ke fokotu'u 'i Tonga ni, 'Eiki Sea, ko 'ene talamaí, ko 'ene tali ki he Potung ue Akó, ko e ki'i *quick fix* p , 'Eiki Sea. 'Oku kau ia he tali ta'efakafiem lie lahi 'aupito, 'Eiki Sea, pea 'oku mea'i lelei p 'e he 'Eiki Minisit Ako e 'aho ni, na'a ne 'ohake he Fale ni, 'a e tu'unga 'oku 'i ai e toko taha ni, pea mo e foha e 'Eiki Pal mia, pea ko naua 'oku na fakahoko e ng ue fekau'aki pea mo e *standardize*, kae 'uma' foki e *raw marks*, 'Eiki Sea.

'Eiki Sea, tonu p ke u to'oto'o vave atu p , 'Eiki Sea, fekau'aki pea mo Violá, 'Eiki Sea, pea kuo 'osi mahino p ia, pea kuo fai e tu'utu'uni fakalao ki ai, 'Eiki Sea, 'o mahino mai e me'a ko eni ko e 'ohonoa mo e kaunoa'ia 'i he fatongia ko iá, 'Eiki Sea.

Tokanga ki he fiekau Pal mia he lakanga *Lord Sevele*

‘Eiki Sea, ko e taha e me’a ‘oku ou kei ki’i tokanga ki aí, ‘i he tohi na’e ‘omai ’e he ‘Eiki Pal mia, ki he tali hono tukuaki’i mo hono fakam l l ’i ‘o iá, ko e lakanga ko ‘o Feleti Sevele, Sea. Hou’eiki, mou me’a ki he ‘akapulú, kuo ‘osi mahino he ’ikai ke lava e ‘akapulú ia. Ko e ‘ata mo’oni ia ‘o e me’a ko e kaunoa mo e ‘ohonoa he fonua ni, ‘Eiki Sea. Pea fai ‘a e fet kuaki fakapolitikale ‘i he v ‘o Feleti Sevele, pea mo e Palemiá, ‘o a’u ki he tu’unga ko ení, ‘Eiki Sea, mole ‘a e faingam lie kuo ma’u ‘e he fonua ni, ‘Eiki Sea. Kuo ‘osi fakamahino pea fakamafola he m tiá, ko e ‘akapulu ‘e fai ia ki Nu’usila, ‘Eiki Sea. F f e sipotí, ‘Eiki Sea. F f e fu’u mala’e t pulu ko eni ‘oku teuteu ke langa h ? Ko e me’a ko na’e ‘omai ki he Fale ni, ‘Eiki Sea, na’e fe’unga mo e 2 miliona. Hang kiate au, ‘Eiki Sea, na’e tonu ange ke fokotu’u e mala’e t pulú ‘i ‘Atele, ‘o hang ko e tu’unga ‘oku ‘i aí. ‘Ohovale p kuo ofongi he Fale ni, ko e 4 miliona. ‘Oku ‘ikai pe holo e fiká. Ofongi ki he 6 miliona, 10 miliona, ko e ‘aho ni 14 miliona, ‘Eiki Sea.

‘Eiki Sea, ‘oku mau ongo’i, koe’uhí ko e tu’unga ‘e ‘i ai he taimi ni, he ’ikai lava ke ‘unu mai a Papua Niu Kini, he kuo ‘osi fakapapau’i mai ‘e he Tokoni Pal mia. ‘Oku ‘ikai ke ‘i ai ha pa’anga peh , ‘o hang ko ia ‘oku ‘asi holo he m tiá, ‘Eiki Sea. Pea ‘oku mahino mai he ’ikai ke lava ke tokoni a Papua Niu Kini ia ki he fonua ni, ‘Eiki Sea, fekau’aki mo e sipotí. ‘Oku mahino mai ‘a e kaunoa ‘a e ‘Eiki Pal mia ki he fatongia ‘o ha ni’ihi kuo vahe’i he Lao mo e Konisit toné, ke nau fakahoko ‘a e ng ue ki he sipotí, ‘Eiki Sea.

Ko e mala’e t pulú, ‘Eiki Sea, ‘oku tau ongo’i, te’eki ai p ke ‘asi mai ha me’a ‘e taha he mala’e t pulú. Pea ‘oku lahi p e loto mamahí, ‘Eiki Sea, kapau na’e fakafoki ki ‘Atele, ‘e si’isi’iange ‘a e fakamole ko iá, ‘Eiki Sea. Ko e 14 miliona ‘oku ‘ikai ko ha me’a si’isi’i, ‘Eiki Sea. Ko e 14 miliona, ‘oku fe’unga p ia mo e ki’i pa’anga na’e kole ‘e he Pule’angá, ki he tafa’aki ko eni ‘a e *Reserve Bank*, ke ‘omai ke fai ha tokoni ki he ng ué, ‘Eiki Sea.

‘Eiki Sea, te u hoko atu p , ‘Eiki Sea. Ko e taha e ngaahi me’a fekau’aki pea mo e Minisit ‘i he fonua ni. Kau ia ‘i he me’a na’e kaunoa lahitaha ai e ‘Eiki Pal mia, Sea, ho fatongiá. Ka ‘oku ‘ikai ke u vakai’í pe ko e h e ‘uhingá, ka koe’uhí na’e m lohi e p lotí, ‘Eiki Sea, ‘o ikuna ai, ‘Eiki Sea. Pea ‘oku tau ongo’i kotoa, ‘Eiki Sea, pea ‘oku ou faka’amu p , Hou’eiki Minisit . Kapau ‘oku ‘i ai ha hala, ‘o hang ko ho’omou me’a mai he m tiá, na’e tu’o taha p , ‘oua ‘e ‘ai ke to e tu’o uá. Ko eni ‘oku to e kau mai ‘a e me’a ko ení, ‘Eiki Sea, ‘i he tukuaki’i ke fakam l l ’i e ‘Eiki Pal miá, ‘Eiki Sea.

Tokanga ki he pa’anga lahi na’e totongi ki he *Forbes*

Ko e me’a ko eni fekau’aki mo e *Forbes*. Kuo ‘osi mea’i fakalelei p ‘e he Pal mia, ko e tokotaha na’e le’ole’o ki aí, pea mo hono fohá, na’e ‘omi e *Forbes*, pea fokif p ‘o hang ko ‘ene fakamatalá, kuo peh atu e *Forbes*, ‘oku ‘i ai ‘a e ki’i patiseti. Pea ko e fekau na’e faí, ‘o a’u ki he Minisit Pa’anga, a’u atu ki he Minisit Pa’anga, ‘oku te’eki ai ke mea’i ‘e he Minisit Pa’anga ‘a e feme’a’aki ko ení, ‘Eiki Sea. Ko e taha e me’a na’e ‘omai ki he Fale ni, pea na’e mea’i lelei ‘e he fonua ni, koe’uhí ko e tu’uaki ‘o Tonga ni, ‘Eiki Sea. Ko e toki mahino p kiate au, ko e ‘uhinga e ha’u ‘a e *Forbes*, ko ha Pal mia ‘o e ‘aho ko ení, na’a ne teke e liliú, ‘Eiki Sea. Na’e ‘ikai ke ‘i ai ha ‘ata peh ia kimu’a he feme’a’aki na’e fai he Fale ni, ‘Eiki Sea. Pea ‘oku kei hoha’a p ‘a e fonua ni, ko ha fu’u pa’anga lahi peh hono vahe’i ki he *Forbes*, ‘Eiki Sea.

‘Eiki Sea. Tuku p ke u ng ue’aki e ngaahi lea faingofua, ‘o hang ‘oku maheni ki ai e Fale ni. ‘Oku matamata mai, pea ‘oku ho’ata mai, ko e founa ko ení, na’e fai p ia ‘e he ni’ihi ‘o e Fale ni, ‘Eiki Sea, pea mo e tafa’aki e Pule’angá, ‘Eiki Sea. Ke ‘omai e *Forbes*, pea ‘ikai ke ‘i ai ha ‘amanaki ‘e fai ha fu’u fakamole lahi ai, ‘Eiki Sea, ‘o ‘ikai fou ‘i he founa *procurement*, ‘Eiki Sea. Ka ‘i ai ha taha kuo ne maumau’i e Lao *Procurement*, ‘e tatau tofu p ia mo e tu’unga na’e a’u ki ai e Minisit ko , ‘Eiki Sea. Pea ‘oku totonu, ‘Eiki Sea, ke fakatokanga’i ‘e he Fale ni, mo e tukuaki’i na’e fai ‘e he ni’ihi he M mipá, ‘Eiki Sea.

Tokanga ki he lohiaki’i Pal mia e kakai fekau’aki mo e fakatau me’ang ue

‘Eiki Sea, ko e fika 34 na’e ‘ikai ke fakatau ‘e he Pule’anga ‘a e ngaahi me’ang ue ‘a e kautaha Vava’u, *Construction*. Na’e ‘osi mahino p ki he fonua ni, he fet kuaki, ko e me’ang ue he ‘api ko eni na’e fe’unga mo e 1 miliona, holo ‘o 5 kilu, holo ki he 3 kilu. ‘Oku kau eni ‘i he kongá ‘oku ne lohiaki’i e Fale ni, ‘Eiki Sea. Ko e fu’u me’ang ue e ‘oku fokotu’utu’u ‘i h , teuteu ke ‘ave ki ‘Eua, ‘Eiki Sea. ‘Oku ‘i ai e m sini *excavator* ‘e taha ai. ‘Oku ‘ikai ke ‘i ai ha m sini ia, ko e fu’u fo’i nge’esi m sini p , ‘Eiki Sea. Ko e ‘ai p , ‘Eiki Sea, ke fakamahino ki he kakai e fonua ni, ko e lolotonga e ‘omai e fakam l l ’i, to e ‘ai e fo’i tali ko ení, ‘oku ne fakapulou’i e kakai e fonuá, pea ‘oku ne lohiaki’i e kakai e fonuá, ‘oku fakatau e me’ang ue ko ení, ‘Eiki Sea.

‘Eiki Sea, ko e poini ‘o e *CEDAW*, he ‘ikai ke u toe lave ki ai, he koe’uhí na’e ‘osi fai e laka he fonua ni, ka ‘oku kei ‘ata mai p ke fai hano talatalanoa’i. ‘Eiki Sea, ‘oku ou kole atu au, ke tuku mu’a ‘a e founa ko iá, ke fai hano talatalanoa’i e *CEDAW*, he kuo ‘osi mea’i e ngaahi feme’a’aki fakalao he fonua ni, ‘Eiki Sea, ka te tau hoha’a e Fale ni ki he tu’unga ko iá, ‘Eiki Sea. Pea ko e tu’unga ‘o ha laka ‘a ha kakai fefine he fonua ni, pea kuo fakapapau’i ia, ‘Eiki Sea, ko e tu’unga ia ‘oku ‘ikai ke fakafiem lie ki he kakai e fonua ni, ‘Eiki Sea.

<006>

Taimi: 1130-1140

Lord Tu’ilakepa: ...Ko e me’a ko eni fekau’aki mo Papua ‘Eiki Sea ‘oku ou manatu’i lelei ‘ohovale p kuo tu’u mai ‘a Fisi ‘i he taimi ‘o e Pule’anga ‘aneafi ko ‘enau mai ke to’o atu ‘a Mineva, tu’utu’uni ‘a e Fakafofonga Fika 15 he ko ia na’e Tokoni Pal mia he ‘aho ko ia, ke teuteu ‘a Tonga ni ke , pea ko e atu ko ia ‘Eiki Sea ‘osi nofo mai ‘a Fisi mo ‘enau fu’u vaka s tia ai ‘Eiki Sea, pea neongo na’e fai ‘a e tu’utu’uni ‘a e tokotaha ko ení ko e Fakafofonga ia ‘a Vava’u 15, k na’e ‘i ai ‘a e tu’unga ‘Eiki Sea ‘i he fakalelei na’e fai, fakakaukau ‘a Fisi ke nau foki mei he feitu’u ko eni ‘i he ui mo e tu’utu’uni ‘o e Pal mia, Tokoni Pal mia ‘o e ‘aho ko ia.

‘Eiki Tokoni Pal mia: Sea ki’i tokanga atu p Sea, ko e me’a ni ko ha me’a eni ‘oku mahu’inga ke to e ‘ai ai hatau v mo ha fonua he ko e me’a eni ‘oku to e ‘ohake ai ‘a Fisi ia ‘oku taimi hala ‘i he feitu’u hala Sea.

‘Eiki Sea: M l

Tokanga ki ha maumau v 'o Tonga mo 'Initon sia

Lord Tu'ilakepa: Sea 'ikai ke u fie lave au ki Fisi, koe'uh he 'oku kei fai 'a e fakafekiki hono talatalanoa'i he t pile 'o e UN 'Eiki Sea, k 'oku tau ta'im lie koe'uh ko ha Tu'i na'e langi mama'o he 'aho 'aneafi pea ne fokotu'utu'u 'a e fa'ahinga tu'utu'uni ko eni 'Eiki Sea 'oku toki fakatokanga'i 'e Fisi mo e ngaahi fonua kaung 'api 'a e fokotu'utu'u na'e fai he Tu'i 'o e fonua ni 'Eiki Sea pea ko e 'uhinga ia e me'a na'e 'ave ai 'etau kau s tia 'Eiki Sea, ko e 'ata ia 'o e me'a 'oku h mai ko 'etau kau noa'ia 'Eiki Sea tau manavasi'i 'Eiki Sea ko *Indonesia* ko e fu'u fonua hau ia 'oku 'ikai ke tau k k ke'i hake kitautolu he ivi fakakautau e fonua ko eni, pea 'oku tau manavasi'i 'Eiki Sea koe'uh na'a a'u ki ha tu'unga 'i he 'etau kau noa'ia hang ko e fakaafonganga'i he Pal mia e fonua fakalukufua 'e uesia e fonua ni 'Eiki Sea pea kuo 'osi mahino p 'Eiki Sea 'i he ngaahi feme'a'aki pea mo e ngaahi fakamatala mei tu'apule'anga 'Eiki Sea.

'Eiki Sea 'oku ou tui au 'Eiki Sea 'oku 'osi mahino p 'a e ng ue ia ko 'i he Potung ue ki Muli, kuo 'osi 'omai 'a e tu'utu'uni 'a e Fakamaau pea mo e *Tribunal* 'Eiki Sea 'o fekau'aki mo e ni'ihiki ko eni 'Eiki Sea, k 'oku kau ia he me'a 'oku tau ongo'i ha taha 'i he fonua ni 'oku ne maumau'i 'a e tu'utu'uni pea ha'u ki he Fakamaau, 'oku 'ikai ke totonu ke tau a'u ki ha fa'ahinga fakatonutonu ke ki he Fakamaau'anga pea toki fakamahino mai he Fakamaau'anga p ko e pule tolu, 'oku hala 'a e pule 'uluaki, pea ka 'i ai leva ha taki peh 'oku hala pea 'oku totonu ke fai ha fakakaukau ki ai 'Eiki Sea 'o hang ko e tukuaki'i na'e fai 'e he ni'ihiki he Fale ni 'Eiki Sea.

Tokanga ki he founa hono fakapa'anga paaka 'i Popua

'Eiki Sea ko e paaka ko 'i Popua 'Eiki Sea faka'ofa'ofa Sea ko e founa ko 'oku ng ue'aki talu hono talaki 'e he 'Eiki Pal mia 'o e 'aho ni 'oku 'ikai ke 'i ai ha mole 'a e Pule'anga ki ai, ko e me'a ko 'oku tonu ke mea'i he kakai 'o e fonua ko e kau mai ko 'a e Poate 'Uhila fakataha mo e Uafu, Poate Vai mo e ngaahi poate kotoa 'Eiki Sea ko e pa'anga p ko e ngaahi poate ko e koloa ia e kakai 'o e fonua ni. Ko e tukuhaui eni e fonua ni, ko e fokotu'u e pa'ake ko eni ma'a hai? 'Eiki Sea 'oku tau fehu'ia 'Eiki Sea he koe'uh he 'oku fai 'a e feinga 'i he ngaahi v henga kotoa 'o a'u kia mautolu 'i Vava'u ha ngaahi faingam lie peh kae vahevahe p silini 'i he poate 'o e fonua fakalukufua ki ha ni'ihiki p he fonua ni 'Eiki Sea. Pea ko e me'a ia 'oku mau ongo'i mei Vava'u, ongo'i mei Ha'apai, ongo'i mei Niua pea mo 'Eua ko e 'ikai ke to e vahevahe tatau e pa'anga 'o e fonua ni 'Eiki Sea ko e *dividend* ko 'oku to'o mei he ngaahi Poate ko e kole ki he Poate Uafu ke hiki mei he p seti 'e 50 ki he p seti 'e 75 kuo mahino mai leva 'Eiki Sea ko e founa eni 'Eiki Sea 'oku ng ue'aki pea lohiaki'i e Fale ni koe'uh 'oku 'ikai ha pa'anga 'a e kakai p ko e fonua p ko e tukuhaui, ko e mahino mai eni ko e pa'anga p tukuhaui e fonua na'e 'i he poate 'oku to'o 'o fai'aki e ng ue ko eni 'Eiki Sea.

'Eiki Sea 'ikai ke u to e lave, ko 'eku lave p 'a'aku ki heni koe'uh ko e ngaahi tali 'a e 'Eiki Pal mia kau foki mu'a ki he l pooti, fakaikiiki pea fakasi'isi'i pea 'oku ou tui ko 'eku leveleva ia 'Eiki Sea. 'Eiki Sea ko e me'a 'oku ou fakatokanga'i he l pooti, na'a ku meimei malanga p au ia ai 'Eiki Sea koe'uh kuo fakangofua 'a e 'Eiki Pal mia ke tali ko e me'a na'a ku fakaikiiki ai 'Eiki Sea, 'ikai ke u lava 'o mohe he *weekend* 'Eiki Sea, a'u ki he S pate ko u maumau S pate 'ikai ke lau ha'aku Folofola he'eku nofo 'o tokanga ki he fa'ahinga to'onga tali peh ki he fonua ni 'oku 'ikai fakapotopoto 'Eiki Sea, pea na'a ku fai 'i he lelei taha 'Eiki Sea pea na'a ku lotu 'o t 'ulutui ki he 'Eiki ke 'omi ha laum lie totonu ke u lea'aki 'a e ngaahi me'a ko ia 'Eiki Sea.

‘Eiki Sea kau foki mai mu’a ki he l pooti ko eni na’e ‘omai he ni’ihi e kau N pele kae peh ki he kau Fakafofonga e Kakai ‘Eiki Sea ‘oku ‘ikai ko e kau N pele p na’a nau fai ‘a e tohi ko eni ‘Eiki Sea ‘oku kau mo e kau Fakafofonga e Kakai ‘Eiki Sea, k koe’uh ko hono tu’unga ‘i he fonua ni kuo hanga he mala’e fakapolitikale ‘o fakafaikehekehe’i e anga ‘etau nofo ko e kakai , ko e n pele, ‘Eiki Sea ko e Pule’anga ‘o e ‘Otua ko e ‘Otua p ‘e taha ‘oku m ’olunga ai, toenga kotoa ko e kakai a’u kia S tane ‘Eiki Sea. Ko S tane ko e ‘Otua ia pea ko e fu’u ‘Otua fakalilifu mo fakailifia ‘Eiki Sea, kapau he ‘ikai ke tau tokanga te ne faka’auha ‘a m m ni ‘o a’u ki hotau ki’i fonua ‘Eiki Sea, ko e taha eni he ngaahi me’a na’e ‘ata mai he fa’ahinga tohi ko eni na’e’omai he Hou’eiki.

‘Uluaki ko e me’a ‘e 18 na’a ku laulau hifo ‘Eiki Sea, me’a ko eni ko e filifilim nako, ‘i ai mo e taaufehi’a, ‘i ai ‘a e loto kovi, laum lie ‘o e pule kovi, ‘ikai fou he founa ng ue, ‘ikai fakafiem lie mo ‘ata ki tu’a, ‘ai’ainoa’ia, sipinga ‘o e pule kovi, ngali kovi e fonua ki he fonua ‘o e kaung ’api, me’a ko e ‘ohonoa, pea ko e kongani ‘oku ou ki’i ongo’i lahi taha hono ‘omai he tukuaki’i ko e Pal mia ia ‘oku hang ha ‘Otua ‘Eiki Sea. ‘Oku ‘ikai ke u tui ‘oku ‘ikai totonu ke ng ue’aki ‘a e tufunga lea ko ia ‘Eiki Sea k koe’uh ‘oku lahi ‘aupito ‘a e ngaahi me’a ‘Eiki Sea ‘oku totonu ke fakatokanga’i he kakai ‘o e fonua ni kuo a’u ha tu’unga kuo hang eni ia ha ‘Otua, ‘oku ‘ikai tali ui ia ki he kakai, ‘oku fakamanamana mo pule’i fakapolisi ‘a e *media*, loi ki he kakai fekau’aki mo e *Forbes* k k ‘i he *impeach* ‘o e Fale Alea fekau’aki mo ha Minisit ‘Eiki Sea, fakatikitato, taki hala’i e kakai, maumau’i ‘o e Konisit tone mo e Lao, lohiaki’i e kakai ‘o e fonua, ‘o fakatau e ngaahi me’ang ue ‘a na’a ku lave ki ai ‘Eiki Sea. Pea ko hono faka’osi ‘Eiki Sea me’a ko e natula fakaaaoa ‘Eiki Sea. ‘Eiki Sea ko ‘ete t naki ha me’a pea ko hono *total* ‘oku ‘i ai hono fika ko ‘eku t naki k toa ‘a e ngaahi me’a ko eni ko hono *total* ko e pule kovi mo e ta’efe’unga ‘Eiki Sea. ‘Oku mahino mai leva ‘Eiki Sea kiate au ko e tu’unga ia na’e ‘uhinga ai ‘a e tohi ke fakam l l ‘i ‘a e ‘Eiki Pal mia ‘Eiki Sea koe’uh he ‘oku ‘ikai ke ‘ata fakatemok lati ‘o hang ko ia ko e me’a ‘oku h ‘i hotau lotolotonga ‘Eiki Sea.

Aleapau kau N pele he’ikai ke nau kau ‘oka fili ha Pule’anga fo’ou

Hou’eiki ‘oku fakam l atu he ma’u faingam lie kiate kimoutolu. Falaite ‘Eiki Sea fai e fakataha e Hou’eiki kotoa e Hou’eiki ‘o e N pele na’e ‘ikai ke me’a ai ‘Eiki N pele ko eni mei ‘a ia ko e Minisit Fonua ‘Eiki Sea, pea ‘oku ou tangane ‘Eiki Sea koe’uh ko e ki’i tohi ‘oku ou to’oto’o ‘Eiki Sea ‘oku mou ‘osi fakamo’oni ai ‘Eiki Sea kotoa e Hou’eiki pea ‘oku ou ‘oatu ia kia kimoutolu Hou’eiki e Fale ni, kapau te mou fili ha Pule’anga pea mou fili ha Pule’anga ‘oku lelei, ‘o ‘ikai kau ai e Hou’eiki N pele ko eni, mei he Feitu’u na ‘Eiki Sea ‘o a’u ki he ‘Eiki N pele Niua ‘oku ‘ikai ke laum lie ‘a e Hou’eiki N pele ke nau kau ha fatongia ‘i he fonua ni ‘Eiki Sea, pea ko e ki’i tohi aleapau ‘Eiki Sea hoku nima ‘Eiki Sea pea kuo ‘osi fakamo’oni ki ai ‘a e Hou’eiki ‘Eiki Sea pea ‘oku ou fakam l atu ki he Feitu’u na mo e toenga e Hou’eiki, Hou’eiki ko hotau talá pea mo e moimoi atu e fatongia ki ha taha ‘ia moutolu p kau Fakafofonga e kakai mei he Fika l ki he Fika 17 ke ne fetongi ‘a e ‘Eiki Pal mia ‘o e ‘ahó hang ko e tu’unga ‘oku ‘i ai ‘e tohi he ‘aho ni, pea mou hoko ko e kau Minisit pea ‘oua na’a fili ‘a e Hou’eiki N pele ‘o fakatatau pea mo e ki’i tohi aleapau ko eni ‘Eiki Sea ke me’a mai p ki ai, ‘o ‘ikai to e ‘i ai ha to e veiveiua ‘Eiki Sea ‘a e me’a ‘oku ‘oatu he Hou’eiki N pele pea mo e kau Fakafofonga ‘o e Kakai, ko e kau Fakafofonga e Kakai ‘oku ‘ikai ke nau kau nautolu he fakamo’oni ko ‘Eiki Sea tohi aleapau, moutolu p te mou fakahoko fatongia he Fale ni kei me’a p ‘a e Hou’eiki honau tu’unga ‘o nau

hoko ko e kakai ko e vakavakai'i 'a e ng ue 'o hang ko e lotolotonga m l e ma'u faingam lie 'Eiki Sea.

'Eiki Sea: Hou'eiki m l 'aupito, koe'uh 'oku te'eki ai ke me'a mai 'a e 'Eiki Pal mia 'oku ou kole atu ke tau m l l ai, ko e uá ke tau foki mai pea 'oku toe p 'etau houa 'e ua pea 'oku ou fiema'u ke faka'osi 'a e ng ue ko eni 'i he houa ko ia 'e ua pea 'i he 'ene peh tau matuku ai tau toki fakataha mai he 2. M l .

(M l l ai e Fale)

<007>

Taimi: 1400–1410

S tini Le'o: Me'a mai e 'Eiki Sea e Fale Alea.

'Eiki Sea: Tapu mo e Pal mia kae 'uma' e Hou'eiki Kapinetí Fakatapu foki ki he Fakafofonga N pele fonuá kae 'uma' e Fakafofonga e Kakai kae, Hou'eiki, kae hoko atu p 'etau ' senitá. Pea 'oku tuku e faingam lie ko eni ki he 'Eiki Pal mia ke me'a mai. Pea ko u faka'amu p Hou'eiki ke mou nouti p ha me'a kae tuku e faingam lie ke me'a mai e 'Eiki Pal mia. Koe'uhí 'e toki tuku atu p ha faingam lie kia kinautolu ke toki me'a mai 'amui. 'Eiki Pal mia, me'a mai.

Lava e fakataha Pal mia mo 'ene 'Afio

'Eiki Pal mia: Tapu atu ki he Feitu'u na 'Eiki Sea. Pea ko u fakatapu foki ki he toenga 'o e Hou'eiki M mipa 'o e Fale Alea 'o Tonga kae 'at ke fai atu ha ki'i fakahoha'a nounou fekau'aki pea mo e fokotu'u ko ia pea mo e to e tali ko ia kuo 'omai mei he t pile 'a e Hou'eiki N pele. Kimu'a iá Sea ko u kole fakamolemole atu 'i he ki'i, mau ki'i mama'o 'anenaí. Na'e fakah mai kiate kimautolu 'aneafi 'e fai e ki'i fakataha pea mo 'Ene 'Afió he 11 he 'aho ni pea na'e a'u ki 'aneuhú 'oku to e liliu mai 'o fakah mai kiate kimautolu 'e 'ikai ke lava e fakataha ko iá 'e toki fai ia 'i he haafe 'a e 5 he 'aho ni. Pea ko e 'uhinga ia na'a mau 'i heni aí ko e 'uhinga ko e to e fakatonutonu pea mo e toloi ko iá. Ka 'i he'ene a'u mai ki he 'osi si'i e 11 ko u ma'u e fakah mei Palasi, fiema'u ke lele ange motu'a ni ke fai ha fel ngoaki pea mo 'Ene 'Afió. Ko ia ai na'a ku kole ki he toko 4 ke mau lele atu ki Palasi 'o fakahoko 'a e fetu'utaki ko ia mei he 'Ene 'Afió pea na'e lava lelei 'i he pongipongi ni. Pea na'a ku to e kole p ki he 'Ene 'Afió ke tukuange mai mu'a ha faingam lie ke mau foki mai telia na'a peh 'oku mau ta'efaka'apa'apa ki he Feitu'u na kae 'uma' ho Falé, ki he Fale ni. Pea na'e 'at leva ke mau foki mai.

Ko e, Sea 'oku 'ikai ke u to e 'i ai ha fu'u me'a lahi f f ko u fie lave ki ai ko hono 'uhingá ko e ngaahi fokotu'u k toa na'e 'omai ke fakam l l l o'i ai e motu'a ni na'e 'osi fai p tali ia ki ai kimu'a 'i he ta'u kuo'osi pea na'a mau 'amanaki kuo mahino e ngaahi tali ko iá ka neongo foki ia ko eni ne to e fokotu'u mai p mei he t pile 'a e Hou'eiki ke 'omai ke makatu'unga ai 'a e fokotu'u mai ko eni ke fakam l l 'i e motu'a ni. Pea na'e 'osi 'omai 'a e fokotu'u ko ia 'o lau 'i he Fale ni pea ko u tui na'a mou me'a lelei ki ai pea mo e kakai e fonuá 'i Tonga ni mo tu'apule'anga. Pea na'e 'osi 'omai pea mo e tali 'a e motu'a ni 'o to e lau mo ia 'i Fale ni. Neongo na'e 'ikai ke kakato 'a e ngaahi me'a na'e fokotu'u mai 'e he motu'a ni 'i he'eku talí, ka na'e iku p 'o tau fakanounou

ke lau e me'a ko ia 'oku, 'a e fakatonutonu na'e fai mai mei he k miti koe'uhi ka tau vave he 'oku ongoonga'a e taimi pea mo e, telia 'a e me'afaka'eiki ko eni 'oku pulonga ai e fonua ni. Pea ko e tali ko ia 'a ia ko e fika 6 mo e fika 9 'e toki 'oatu p ia 'i ha taimi ki ha ni'ihii 'oku nau fiema'u ke fakakakato ange 'a e tali ko ia na'e fai 'e he motu'a ni he 'oku 'i ai p 'a e kakai, 'oku 'i ai mo e ni'ihii he kakai e fonua 'oku nau fie'ilo ko e h ko e tali ko ia. Ko e tali foki nau hanga 'o, na'e fa'u e fo'i viti 'o 'ave ki he k miti 'o hulu'i e viti ke mamata ai pea me'a ki ai 'a e k miti ke makatu'unga ai 'enau tali mo e ta'etali. Kaekehe 'oku 'ikai ke tali 'a e me'a ko ia pea 'oku, 'a e tali ko ia 'a e motu'a ni pea 'oku 'ikai ke kakato 'a e ngaahi me'a ko ia 'oku 'oatu ki he Hou'eiki e Fale ni pea mo e kakai e fonua fekau'aki pea mo 'eku tali.

Kole fakanounou e Fale ko e fatongia ki he pulonga kuo t he fonua

Ko e me'a ko ki ha'aku to e tali fakaikiiki atu e me'a ko ia na'e 'ohake 'oku 'ikai ke u tui 'oku to e fiema'u ke fai ha tali, tukuange p mu'a ki he Hou'eiki 'o e Fale ni pea mo e kakai 'o e fonua ke nau siviivi'i p 'a e fokotu'u ko ia na'e fai mai mei he Hou'eiki N pele pea mo e tali na'e 'oatu 'e he motu'a ni pea mo e to e tali ko eni na'a mou to e 'omai he pongipongi ni. Koe'uh kapau 'e, te u to e 'oatu ha ' tali ki ai, te tau l loa 'aupito 'aupito tautolu he 'aho ni, ka ko e haafe 'a e 5 'Eiki Sea, te mau poaki atu ai he te mau, 'osi fokotu'utu'u 'a e polokalama ko ia ke mau fel ngoaki ke mau fe'iloaki pea mo 'Ene 'Afió 'i he haafe 'a e 5 'o 'ave hala 'o e Kapineti. Ko ia ko u fakakaukau ko e fakapotopoto taha, ke fakanounou 'a e, ha to e fakahoha'asi e Fale ni 'e he Hou'eiki Minisit neongo 'oku 'i ai 'a e ngaahi tali ki he ngaahi me'a ko ia na'e 'omai mei he t pile 'a e Hou'eiki. Ko e, na'e 'i ai p foki 'a e kole 'a e motu'a ni 'Eiki Sea 'i he uike kuo'osi 'i he anga p 'o 'emau fakakaukau ki he tu'unga ko 'oku 'i ai e fonua pea mo e la' ko ia kuo t pea mo e fiema'u ke 'i ai ha'atau taimi fe'unga ke tau fakahoko ai hotau fatongia ki he Kuini Fehuhu.

Ko e 'aho ni 'oku tau mai ai 'a e kau folau mahu'inga mei muli pea 'oku fiema'u 'a e ni'ihii 'o e kau Hou'eiki Minisit ke nau 'i mala'e ke talitali 'a e ngaahi hou'eiki ko ia mei muli kuo fakaafe'i kinautolu pea kuo nau 'i Tonga ni ke tau kaung kau fakataha 'i he me'a ko eni kuo hoko, pulonga ko eni kuo hoko hotau fonua. Ko ia, 'oku, he 'ikai ke lava ke tukuange ke mavahe ha Minisit kae 'oleva kuo kakato 'etau ng ue ko ia ko u kole atu ai ke tau fakanounou mu'a, tuku mai p ha ki'i miniti 'e 2 ke u hanga 'o 'oatu e ki'i fakam 'opo'opo ko eni Hou'eiki.

Tokanga ki he mafai 'e 4 ke fakamalolo'i Pal mia

Ko e fehu'i mahu'inga ki he motu'a ni pea mo kitautolu ko u tui 'e tokoni eni ki he hokohoko atu 'a e Fale ni he kaha'u p ko hai ko e mafai 'oku totonu ke ne hanga 'o fakam l l i 'a e 'Eiki Pal mia, p ko au p ko ha Pal mia 'i ha to e taimi p . Ko e tali ki ai 'oku peh ni. Ko e Pal mia, ko ia 'oku totonu ke ne fakam l l i p 'e ia 'a ia. Ko 'ene a'u ia ko 'a e, ko 'ene taupotu taha ia ke a'usia 'e ha Pule'anga mo ha Pal mia pea ko e ma'olunga taha ia 'o e sivilaise kuo a'usia 'e ha Pule'anga. Ke ongo'i p 'e he Pal mia 'iate ia p ia 'oku 'ikai ke kei fe'unga pea loto fiemalie p ia ke fakafisi. Me'a pango 'oku 'ikai ke hoko 'a e me'a ko ia 'i he feitu'u ko eni, te'eki ai ke u ongo'i kuo fe'unga 'a e mamafa fe'unga 'a e ngaahi tukuaki'i ko eni ke u fakahoko ai 'a 'eku tu'utu'uni ko ia kiate au. Ko e mafai hono ua 'oku fel ve'i tonu mo e fakahifo 'o e motu'a ni, ko e Hou'eiki Minisit 'o e Kapineti. Ko kinautolu ia na'a nau fili e motu'a ni, 'a ia ko kinautolu ko ia na'e fili mai 'e he kakai e fonua. Ko e mafai mahu'inga ia ke nau hanga 'o tuku hifo e motu'a

ni. Te'eki ai ke fokotu'u mai 'e he Hou'eiki Minisit ki he motu'a ni, Pal mia, ke ta'efe'unga, ko ia 'oku mau fokotu'u atu ke ke fakafisi. Kapau na'e 'i ai ha fokotu'u peh mai ki he motu'a ni,

Lord Fusitu'a: Sea k taki ko 'eku ki'i fehu'i p ki he Pal mia fekau'aki.

'Eiki Sea: Me'a hifo 'oleva ke 'osi mai.

Lord Fusitu'a: Toki fakam 'opo'opo. Lelei Sea.

'Eiki Pal mia: Ko e mafai hono tolú, ko e kakai e fonuá 'oku 'i ai 'emau fekau'aki hangatonu, ko nautolu na'a nau fili e motu'a ni. Te'eki ai ke fakahifo e motu'a ni 'e he kakai e fonuá, 'osi eni e ta'u 'e tulongofulu mo e fili eni 'e 10. Ko u tui ko e mafai ko ení ko e me'afua lelei taha ia ke ne hanga 'o fua tautau 'a 'emau fai fatongiá, 'a e kakai ko na'a nau fili kimautolú. Te'eki ai ke fai tu'utu'uni mai e kakaí ki he motu'a ni ke u m l l mei he Fale ni. Pea 'oku 'ikai ko e 'uhinga ia ko e motu'a ko ení kuo haohaoa mo m 'oni'oni ta'e'iai hano mele, 'ikai...

<001>

Taimi: 1410-1420

'Eiki Pal mia: ... 'oku m hino lelei p ki he kakai 'o e fonuá 'a e anga e fakahoko fatongiá. 'Oku 'ikai ke 'i ai ha me'a 'e puli 'ia nautolu. Pea 'oku nau fua tautau 'oku nau fua 'oku 'ikai ke peh ke ta'efua. Pea ko e anga eni e me'afua na'a nau hilifaki ki he motu'a ni ki ai nau kei talamai p 'oku ke kei fe'unga p ke ke hoko atu. Ko e mafai ia 'oku ou tui ko e mafai 'oku fekau'aki hangatonu pea mo e Pal mia. Ko e f 'oku to e 'i ai mo e mafai 'e taha. Ko e mafai 'oku foaki 'e he Konisit toné ki he 'Ene 'Afi ke ne hanga 'o *dissolved* p te ne hanga 'o v teki ha Fale Alea.

Hou'eiki 'aho ni a'u ki he 'aho ni te'eki ai ke tu'utu'uni mai 'a e Tu'i v teki e Fale Alea he 'oku ta'emaau p 'oku ta'efe'unga. Te'eki ai ! 'I he pongipongi ni na'a ne fakaafe'i mai 'a e motu'a ni ke u lele ange ki palasi pea u 'ave 'a e toko f mau, talitali lelei kimautolu 'i he 'aho ni pea nau ongo'i ko u fiefia ai. M hino lelei p ki he 'Ene 'Afi 'oku lolotonga fai hono alea'i e motu'a ni ka na'a ne kei faka'amu p finangalo ke u lele ange motu'a ni he pongipongi ni lolotonga ia hono alea'i e motu'a ni pea mo e me'a. Ko e ngaahi mafai ia 'e f 'oku nau fetu'utaki hangatonu mo e motu'a ni. Ko e mafai ko eni 'oku ne 'omai e motu'a ni 'ave motu'a, tu'utu'uni mai p ko e fokotu'u mai ke fakahifo e motu'a ni. 'Oku ou fokotu'u atu e me'a ko eni pea ko u kole fakamolemole atu Hou'eiki ko e siakale ko eni 'oku mou 'ahia mai ko u fokotu'u atu 'oku mou hala loto'api he fo'i siakale ko ia. Fakamolemole'i ange e motu'a ni ko u kole fakamolemole atu.

'Oku ongo'i he motu'a ni 'oku lavelavea 'a e s saietu he me'a ko ení. Ko e lea ko ia na'a ku 'osi fai hono 'init viu au he uike kuo 'osi 'oku lavelavea 'a e fonua ki he me'a ko eni 'oku hoko. Hou'eiki 'oku 'ikai ke puli 'iate kitautolu 'a e me'a ko 'oku totonu ke tau fai. 'Oku 'ikai ke 'i ai ha Pule'anga ia 'i m mani 'e haohaoa. Pule'anga kotoa p 'oku 'i ai p 'ene ngaahi t nounou ka 'oku pau ke fua. Pea ko e fua ko iá 'oku totonu ke tonu hono ... ko 'ene f halaaki p 'oku 'i ai leva e me'a 'oku maumau. Ko ia ko u fokotu'u atu Hou'eiki mou fakamolemole ko e ngaahi, ko e anga 'o e vakai 'a e motu'a ni ki he me'a ko eni 'oku hoko. Ko u sivilivi'i k toa e ngaahi me'afua ko eni kuo, 'oku taau ke fakahoko'aki 'a e fakahifo e motu'a ni 'oku 'ikai ke 'i ai ha me'a 'e taha 'i

he fo'i f ko eni ko u talanoa atu ki ai ko au p ke u hanga 'o fakam l l o'i au kapau ko u ongo'i ko u ta'efe'unga.

Ua, Hou'eiki Minisit ko eni totonu ke nau hanga 'o fokotu'u mai kiate au ke u m l l ko u ta'efe'unga. 'Ikai ke 'i ai ha fokotu'u peh 'e 'omai kiate au. Tolu te'eki ai ke ta'eafaitu'utu'uni mai 'a e kakai ki he motu'a ni ke u m l l 'osi eni 'a e ta'u eni 'e 30. Ko e f ko e mafai ko 'oku s pela mai he Konisit tone ki he 'Ene 'Afi 'oange mafai ki ai ke ne hanga 'o v teki 'a e Fale Alea kapau 'oku ongo'i 'e he 'Ene 'Afi pea 'oku h ki he 'Ene 'Afi 'oku ta'emaau pea 'oku felekeu 'a e fonua ko eni. 'Oku 'i ai 'a e me'a 'oku maumau. Ko u fokotu'u atu 'a e ngaahi poini ko eni 'e f ko eni.

Ko e fokotu'u ko 'oku mou 'omai ki he motu'a ni 'oku ou fokotu'u atu mo e kole fakamolemole 'a e lea 'oku ou ng ue'aki 'oku mou hala loto'api mai 'i he fo'i siakale ko eni 'o e kakai mo e ngaahi siakale ko eni ma'u mafai lalahi he fonua ni te nau fai hono fakam lohia e fonua ni. Ko ia ko u kole atu ko e hili ange 'aho ni ko u faka'amu ke tau ng ue fakataha mo kimoutolu. Ko e h p tu'utu'uni 'e hoko fiema'u ke tau langa e fonua ni fakam leki hotau taimi ki ai. Ko e Hou'eiki ko eni ko 'eku Minisit ko eni Hou'eiki ko u fokotu'u atu kia moutolu ko 'emau lelei taha eni na'e fai. Ko 'emau lelei taha eni 'oku mau fakahoko 'o a'u mai p ki he 'aho ni. Pea kapau 'oku 'i ai ha'amau t nounou ko e anga ia e fua 'o e fatongia. Ka ko e fokotu'u ko ena 'oku mou fai mai ki he motu'a 'i he 'aho ni 'oku ou fokotu'u atu 'oku 'ikai ke u ongo'i pea 'oku 'ikai ke ongo'i 'e he Hou'eiki Minisit peh ki he 'Ene 'Afi pea mo e kakai 'o e fonua 'oku taau ke fakahoko 'a e tu'utu'uni 'a e fokotu'u ko ena 'oku mou fai. Na'e 'i ai 'a e fehu'i fakahangatonu mai ki mui ni te u hanga p 'o 'oatu e ki'i tali ko ia. Ko e fehu'i fakahangatonu mai ko e 'osi ko eni ko e h 'a e fakalelei 'oku totonu kei toe mai ke fakahoko?

Ngaahi ng ue ke fakahoko ke fili kau N pele 'e he kakai

'E Hou'eiki 'oku hang kiate au 'oku mou faka'uhinga'i hala he ko e me'a ko ena 'e 'omai mei ho'omou t pile tokua 'oku feinga 'a e motu'a ni ke 'oua to e 'i ai ha Tu'i p ko ha Ha'a Tu'i he fonua ni. 'Oku ou fokotu'u atu 'oku 'ikai ke mo'oni ia. Kapau 'oku 'i ai ha fakalelei 'oku toe mahalo p na'a kau ai 'a hono feinga'i ke fili kimoutolu 'e he Hou'eiki 'e he kakai. 'Ikai ko 'eku 'uhinga ko 'eku tali p 'a'aku e fehu'i. Ko e fehu'i mai foki p 'oku 'i ai ha ' me'a ke toe. Sea ko 'eku tali atu p mahalo p he 'ikai ke hoko p 'e hoko ka ko e tali ia ki he fehu'i. He ko e fehu'i ko e h e ngaahi fakalelei 'oku toe mai. Pea ko e taha eni 'o e fakalelei 'e ala fai pea 'oku ou tui p 'e hoko p 'ikai ka 'oku kei toe p ngaahi ng ue ke fakalelei'i 'etau fa'unga fakap litikale 'o fakataumu'a ki he lelei fakalukufua tautaut fito ke malu'i 'a e ngeia langilangi mo e toputapu 'o e Fale 'o e Tu'i ko 'Ene 'Afi mo e Fale 'o Ha'a Moheofo pea mo kimoutolu p Hou'eiki. Ko u fokotu'u atu 'Eiki Sea kuo fe'unga 'a e tali ko eni ka ko u fokotu'u atu ke tau p loti kae tukuange 'a e Hou'eiki Minisit ke nau fakahoko honau fatongia 'i he tau teuteu ko eni ki he p longa kuo hoko 'i hotau fonua ni. M l .

Eiki Sea: M l Hou'eiki pea koe'uhí he ko e, na'e fakahoko atu p foki na'e peh p ke, te tau lele p ke 'osi 'a e tolu ke tau hokohoko p koe'uhí kapau 'e lava p he fo'i houa 'e ua he 'ikai ke tau to e m l l . 'Eiki N pele fika 'uluaki Vava'u.

Fakamafai kupu 50 (b) ke fokotu'u ke fakahifo Pal mia

Lord Tu'i' fitu: Sea m l e ma'u faingam lie pea ko u faka'apa'apa lahi ki he 'Eiki Pal mia. Ko e fatongia ni foki Sea 'oku fokotu'u he kupu 50 (b). Pea 'oku 'ikai ke ng ue ia ke fakamavahevahe'i ha taha mei ha taha 'i ho Fale ni kae 'uma' e Pule'anga 'oku tau fakahoko fatongia ai Sea kiate au 'a e maama kiate au 'a e me'a 'a e 'Eiki Pal mia 'oku ne to'o 'a e me'ang ue ko eni ko e me'afua ko e kupu 50 (b) 'o m vahe 'o mama'o mei he 'uhinga me'ang ue ko eni fakatemok lati ki he *autocratic* fakafo'ituitui 'aki 'ene faka'uhinga'i he 'ikai lava he 'e founga faka-Fale Alea ho'o tu'utu'uni ho'o Fale ke lava ke tuku ai ha Pal mia ki tu'a. Ko u fakamolemole p au ki he 'Eiki Pal mia. Ko e kupu 41 ia ko 'ene a'ua'u ia 'a e Konisit tone ki he mafai 'o e Tu'i. Ka 'oku 'ikai ko ha me'a ia ke fai ai ha f lea'aki he Fale Alea ni ko e mafai kehe ia he kupu 41 'a hono *dissolve* 'o e Fale. Sea me'ang ue ko eni 'oku fakam mani lahi p ia ko e *check and balance*. Me'a sivi *mechanism* he 'oku lava p ia he *party system* hang ko e me'a 'a e Pal mia. 'E lava p he paati ia 'o tukupi ha taha 'oku 'ikai ke fe'unga k ko e Konisit tone 'o e fonua ni Sea 'oku 'ikai ke 'i ai ha *party system* ia ai. Pea ko u tui ko kita p 'oku te 'ilo'i kita ke te fakafisi hang ko Nu'usila mo e ngaahi me'a 'oku ho'ata mei hotau ngaahi fonua faka-Kominiueli. Me'ang ue faka-Kominiueli eni pea ko u fakame'apango'ia kapau 'oku holomui e 'Eiki Pal mia 'o Tonga mei he mo'oni 'a e tonu 'oku tau fatufatu mei he 2010 hang ko e ' fehu'i ko eni. 'Eiki Pal mia 'oku 'ikai ke 'i ai ha loto ia 'e fehi'a ki he Feitu'u na ka 'oku ho'ata mai. 'Oku 'i ai 'a e 'uhinga ke ke tu'u p koe 'iate koe ko ho'o faka'uhinga ka 'oku fu'u vaivai ke fakang ue 'o e ngaahi ng ue mo e mo'oni fakatemok lati. Ko e fehu'i ko e h kuo to e afe ai mei he temok lati 'o toi holo 'i he tu'a 'o e kakai 'aki 'ete vaivai. Hala ia ! Hala faka-'Otua ia. He 'ikai ke 'i ai ha taha ia 'e mole ha'ane me'a kapau 'e fakavaivai'i ia 'e to e m lohi ange ia ai. M l Sea ko e fakahoha'a p ia.

'Eiki Sea: Fika 15 Vava'u.

S miu Vaipulu: Tapu mo e Sea. Fakatapu atu ki he Hou'eiki M mipa 'o e Fale Alea kae 'oatu 'a e fakahoha'a ko eni. 'Eiki Sea ko e fokotu'u ko eni 'oku lolotonga fai 'a e f ...

<002>

Taimi: 1420-1430

S miu Vaipulu: me'a'aki ki af he ko e fokotu'u ia fakatatau ki he Kupu 50 (b) 'o e Konisit toné. Hang ko ko e me'a ko 'a e 'Eiki N pele Fika 1 'o Vava'ú, ko e me'asivi eni 'Eiki Sea fakatemok lati ki he ng ue ko 'oku faí. Pea 'oku hanga leva 'e he fokotu'u ko eni 'o 'omai 'a e ngaahi tefito'i kaveinga kehekehe 'e 4 'oku makatu'unga ai 'a e ta'efalala 'a e ni'ihiko kuo fakamo'oni mai 'i he fokotu'u ko eni ke kei hoko atu 'a e 'Eiki Pal miá.

'Eiki Sea ko e taha 'o e ngaahi makatu'unga ko eni ko hono fakang ue'i ko hono fohá, 'i he 'Ofisi 'o e Pal miá 'e ia p . 'Uluaki 'Eiki Sea, 'oku tuku mai 'e he Pal miá 'i heni 'a e tu'utu'uni Kapineta 'o e 2003 mo e 2009 ke fakat t 'aki na'e 'osi fakangofua. Lolotonga ko iá na'a ne malanga'i 'i he fonua ni 'a e kovi mo e 'ikai ke loto ki he kaveinga ko iá. Na'e tukuaki'i 'a Fale Lahi ki he fakanofu 'o e Hou'eiki Minisit 'i he ngaahi ta'u, tukuaki'i 'a e ng ue 'oku fakanofu 'a e f mili mo e toto mo e filifilim nako. Ko e ngaahi kaveinga taha ia 'o e ngaahi kaveinga 'oku

fokotu'u mai heni 'Eiki Sea, ki he fo'i kaveinga 'e 4 ko e pule'i kovi ta'efe'unga ki he tu'unga Pal miá maumau'i 'a e koloa 'a e Pule'angá pea mo e fakahoko ha ng ue 'Eiki Sea 'e tupu ai 'a e maumau mo ha fonua muli. Ko e ngaahi kaveinga ia 'oku makatu'unga ai 'Eiki Sea 'a e fakahoha'a ko 'o e 'aho ni. 'Oku 'ikai ke to e ai ha 'uhinga.

Tukuaki'i ta'efaka'apa'apa Palemia ki he Konisit tone 'a e fonua

Ko e ngaahi kaveinga ko eni 'e 4 'oku tuku mai 'e he 'Eiki Pal miá tapu mo ia, ke ne fai 'a e me'a sivi, 'Eiki Sea, ko e ta'efaka'apa'apa fakahangatonu ia ki he Kupu 50 (b) 'o e Konisit tone 'o e fonuá, pea 'oku fakat t 'aki ia 'Eiki Sea, 'uluaki ko hono ng ue'aki 'o e ngaahi founa hang ko e tohi ki he 'Ene 'Afió, fekau'aki mo e 'Ateni Senialé, ko e ta'efaka'apa'apa totonu ia ki he Konisit tone 'oku ne makatu'unga ai 'a e malu mo e hao mo e melino 'a e fonua ni. Malu'i ai 'a e Tonga kotoa mo 'ene totonu, mo 'ene koloa pea mo 'ene tau'at ina.

Hoha'a ngalingali fononga Tonga mavahe mei he kaveinga ke malu'i totonu e tangata

'Eiki Sea 'i he savea 'a e ngaahi Komisoni mo e kulupu 'a e 'Eiki Tu'ipelehake kuo unga fonuá, na'e mahino 'a e loto 'o e kakai 'i Tongá ni mo muli ki he ngaahi me'a ko eni. Meimei ko e p seti 'e 99 'Eiki Sea. 'Uluaki, ke kei tu'u p 'a Ha'a Moheofo. Uá ke Hou'eiki p 'a e Hou'eiki. Tolú, 'oua na'a ue'i 'a e Lao Kelekele 'o e fonuá. F , ke kei pukepuke 'enau tau'at iná. Ko e 'uhinga ia 'Eiki Sea 'oku 'omai ai 'a e fokotu'u ko eni he koe'uhí 'oku ai e ongo'i 'oku hangehang 'oku m m lie 'a 'etau mavahe mei he kaveinga folau ko e malu'i 'a e totonu 'a e tangata pea 'oku h ia 'Eiki Sea he ngaahi tu'utu'uni 'oku 'omai 'i he pepa ni fekau'aki mo e ngaahi tafa'aki kehekehe.

Ko e tohi ko ia fekau'aki mo e hopo 'a e taha 'o e kau M mipa 'o e Fale ni, tapu mo ia 'Eiki Sea, ko e natula ia 'o e hopó, pea ko e Fakamaau'angá ia. Ko e taimi ni 'Eiki Sea kuo 'ave 'a e tohi ia koe'uhí 'oku 'ikai ke fiem lie na'e totonu ke tautea lahi ange. Me'a ni ko ha founa ia ke tau ng ue'aki he fonua ni?

Maumau'i Lao ki he Sipoti 2019

Ko e taha 'o e ngaahi fokotu'ú 'Eiki Sea ko e ni'ihiki ko ia 'i he K miti Sipoti ki he 2019. 'Eiki Sea 'oku ai p ... mo'oni 'aupito 'a e fakamatala mai 'a e tali 'oku 'osi 'i ai pe 'a e lao, ko hono maumaú 'Eiki Sea ko e founa ko na'e fakahoko 'aki 'a e tu'utu'uni 'oku talamai ia 'e he Fakamaau'angá 'oku ta'efakalao, pea 'oku tupu ai 'a e fakamole ki he pa'anga 'a e fonuá, na'e mei lava 'o tanu 'aki ha ki'i hala ia 'i ha feitu'u. Ko e ngaahi 'uhinga ia 'Eiki Sea, tukuatu ki he Fale ni. Ko e taha, ko e maumau'i pe k k 'i 'a e pa'anga ko ia 'a e koloa 'a e fonuá. 'Eiki Sea, 'oku 'ikai ke puli pea unga 'a e ngaahi koloa ko 'a e fonuá. 'Oku ai hono lao mo e tu'utu'uni, ko e taimi ko 'oku afe ai ki he laó, 'Eiki Sea, 'oku talamai 'e he laó, ko e founa ke ke ha'u aí, ko mo . 'Oku 'ikai ko e 'alu hangatonu ko 'o iku mo'ua ai 'a e Pule'angá.

Fehu'ia pe na'e taau nai founa na'e fili'aki Sekelitali Pule Kapineti

Ko e taha 'o e tukuaki'í 'Eiki Sea ko e founa fili ko 'o e Sekelitali Pulé mo e Sekelitali ki he Kapinetí. Ko e me'a ko 'oku l unga ai 'a e ni'ihiki ko na'e kau ki he me'a ko ení, ko e founá 'Eiki Sea. Koe'uhí ko e tokotaha ko 'oku ne ma'u 'a e lakanga ko ení, ko ia p na'a ne fokotu'utu'u 'a e ngaahi tu'utu'uni ko ke fai 'aki 'a e 'initaviu pe ko hono filifili 'o e ni'ihiki ko ke ng ué. Me'a ni ko ha founa lelei ia ke fa'u peh 'i pea 'osi ko iá pea to e holomui mai ki mui 'o kau atu pe he 'initaviú mo e toenga ko ? 'Oku fea nai p 'ikai? Pea ko hono fehu'i faka'osi ki aí 'Eiki Sea, ko hai 'oku pule ki he kau ng ue kotoa 'o e fonua ni? 'Oku 'i he 'Eiki Pal miá ia 'Eiki Sea. Ko e kakai 'oku fakang ue'i, h hono founa, kuo pau ke fai hono siofi lelei 'aupito 'aupito 'Eiki Sea koe'uhi ke ho'ata kitu'a 'a e vahevahe taaú pea mo e pule fe'unga ki he fonuá. Ko e me'a ia ko 'oku fa'a malanga'í. 'A e *accountability*, mo e *transparency*. Fehu'í 'oku ma'u nai 'a e me'a ko iá 'i heni? Ko e k toa e fokotu'u ko eni 'e 17? 'Ikai. Ko e 'uhinga ia 'oku fokotu'u mai ai 'oku ai e ta'efalala'anga.

Taukave'i ko e Fale Alea 'oku taha p 'ikai fakapaati

Ko e me'a ko ki he fokotu'u ki he fakam l l 'i e Pal miá 'e he Kapinetí, 'Eiki Sea, fai ia 'i 'Aositel lia mo e ngaahi fonuá, fakapaati. 'Oku 'ikai ke fakapaati 'a Tongá ni. Ko e 'aho ni kuo m vahevahe 'a e fonua ni ko e peh 'oku ai 'a e paati 'a e kakaí, mo e paati 'a e Hou'eikí. 'Eiki Sea, ko e Fale pe eni 'e taha talu mei tuai, pea ko e me'a ko na'e tali kimu'a pea fai 'a e liliú 'i he 2010 'Eiki Sea mo Hou'eiki, ke kei Fale p taha 'a e fonua ni pea 'oku te'eki ai

<003>

Taimi 1430-1440

S miu Vaipulu: ...ke 'i ai h lao ia 'Eiki Sea ke liliu 'a e me'a ko ia. 'Oku mahu'inga ke pukepuke mo tauhi 'Eiki Sea, tauhi 'a e tokotaha kotoa ki he lao.

Taukave 'ikai ko e Pal mia ke fakam l loo'i ia, fatongia ia Fale Alea

'I he efiafi ni 'Eiki Sea 'oku faka'ofa 'aupito ki he motu'a ni ia 'a e me'a mai 'a e 'Eiki Pal mia, tapu mo ia, tapu mo e fale 'o e 'Eiki Pal mia. 'Oku 'i ai 'a e me'a sivi ia kehe 'e 4 ke fakam l l o'i ai 'a e Pal mia kehe ia mei he lao ko na'e tali na'e ' 'a e Fale ni 'o meimei 'aho hono feinga'i ke lava ke tau lele ai. Tau a'u ai ki he tu'unga ko kuo 'i ai 'i he 'aho ni, ke 'i ai 'a e ngaahi me'a sivi 'o e founa ng ue. 'Oku talamai 'e he 'Eiki Pal mia ia 'i he fokotu'u tuku mai mu'a kia au ke u fai 'a e tautea. 'Eiki Sea, 'uluakí 'oku ta'efakalao he ko e Fakamaau'angá p 'oku ngofua ke ne fai h tautea. Ua, ki ai 'oku tu'utu'uni pau 'a e Konisit toné ko e fatongia ia 'i he ng ue ko na'e fai ko e fatongia ia 'o e Fale ko eni. 'Oku 'ikai ko ha fatongia ia 'o e Pal mia.

Ko ia 'Eiki Sea 'oku ou faka'apa'apa 'aupito p ki he ngaahi tali ko 'oku 'omai k ko e anga ena 'a e fakakaukau 'a e motu'a ni tuku atu ki he Fale ni ko e h ha'amou fakakaukau ki ai 'Eiki Sea. M l .

'Eiki Sea: 'Eiki N pele Niua.

Lord Fusitu’a: Fakam l atu ‘Eiki Sea, tapu pea mo e Feitu’u na pea tapu mo e Hou’eiki ‘o e Fale, pea ‘oku ou kole ke u h fanga ‘i he fakatapu ‘Eiki Sea, kae ‘at mu’a mo e motu’a ni ke ‘omi ha’aku faingam lie ke fai h lave ki he tohi fokotu’u ko eni ke fakam l l o’i ‘a e Pal mia .

Ngaahi ng ue ta’efaka’efika pea maumau ai e Lao

Kuo lahi ‘a e ngaahi fakamalanga ‘oku fai ‘a e fakam ’opo’opo fakal kufua ‘Eiki Sea. Pea ‘oku ‘api’api ‘a e taimi ko e motu’a ni he’ikai ke u fu’u fakam ’u loloa te u meimei to’oto’o konga lalahi mei ha ngaahi makatu’unga ‘e 4 p 5 ‘oku h ta’etoe veiveiua ai, ‘oku ‘i ai ‘a e fakahoko ng ue ‘oku ‘ikai ke faka’ fika pea ‘oku ‘ikai ke to e veiveiua kuo maumau ai ‘a e lao ‘Eiki Sea. Pea ‘oku ou fie talateu atu ‘aki ‘Eiki Sea, ‘a e fie fakamahino ki he ‘Eiki Pal mia ‘oku ‘ikai ko hono ‘ohofi fakafo’ituitui eni. Ko e kaveinga ng ue ko na’a ne malanga’i’aki pea ne fokotu’u’aki ‘a e Pule’anga ko eni ko e pule lelei, faitotonu, pea mo e ho’ata ki tu’a.

Ko ia ai ‘Eiki Sea ko e laum lie ‘o e fokotu’u ko eni ‘oku to e ‘oatu p ‘a e pole ko na’e ‘omi ‘e he ‘Eiki Pal mia ke fua’aki ‘a ‘ene fakahoko fatongia. ‘Oku ‘ikai ko ha me’a fakafo’ituitui ko e me’afua p ko na’e tuku mai, ko ia p eni ‘oku fakah sino ‘i he tohi fokotu’u ke fua’aki ‘ene fakahoko fatongia. Ko ia ai ‘Eiki Sea ‘oku ou fie lave mu’a ki he ‘uluaki makatu’ungá ‘Eiki Sea

Tukuaki’i ‘a e ta’efalala’anga fakahoko fatongia Pal mia he fili Po’oi ko ‘ene PA

Ko e fili ‘o e tokoni fakatautaha ‘a e ‘Eiki Pal mia, pea ‘oku ou fie fakamu’omu’a atu heni ke fakamahino’i ‘e he Falé he ‘ikai ke fai h tukuaki’i hangatonu ‘o e tokotaha ko eni. ‘Oku mea’i lelei p ‘e he Pal mia ko e tokotaha ko eni na’a ma lautohi fakapule’anga fakataha ‘i *side school* na’a ma ‘univ siti fakataha pea ko hoku kaung tangata, ‘oku mea’i lelei ‘e he ‘Eiki Pal mia . Ko ia ai ‘oku ‘ikai h loto ta’ehangam lie ki he sino ‘o e tokotaha ko eni. Pea ‘oku ‘ikai ke ‘i ai h tukuaki’i ai ‘a e fokotu’u, ko e tukuaki’i ko e ta’efalala’anga ‘a e fakahoko fatongia ‘a e Pal mia ‘Eiki Sea ‘o fekau’aki mo e kaveinga ko eni. Ko e me’a fekau’aki pea mo e *nepotism* pea mo e ta’efakapotopoto ‘a hoto fakanofó p h taha hoto f mili ‘i he l kanga fakapule’anga, kuo ‘osi fakahoko ‘a e malanga ki ai ‘a e t pile ko eni.

Ta’efakalao fua Pule’anga folau foha e Pal mia

Ko e me’a ‘oku hoha’a ki ai ‘a e motu’a ni, he ko e me’a ko ‘oku ala ‘o ope atu ki he ta’efakalao ko hono totongi’aki ‘a e pa’anga tukupule ‘a e kakai ‘a e fonuá ‘a e folau ‘a e tokotaha ‘oku ‘ikai ke ng ue fakapule’anga pea na’e ‘ikai ke fou hono fakanofó ‘i he sisitema ko ‘a e fakanofó fakang ue fakapule’angá.

‘I he ‘uluaki tali ko na’e ‘omai ‘e he ‘Eiki Pal mia ko ‘ene tali ki he kupu ko eni na’a ne peh na’e ‘i ai ‘a e Tu’utu’uni ‘i he ‘03, pea ‘09 ke fakangofua’i eni, pea na’e ‘i ai ‘a e fifili ‘a e motu’a ni p ko e h ‘a e ‘uhinga na’e ‘ikai ke ‘omai tonu ai ‘a e ongo fo’i Tu’utu’uni K pineti ko eni, pea ko hono toki ‘omai ‘Eiki Sea ‘oku toki mahino ki he motu’a ni ‘a e ‘uhinga ko ia. Ko e tu’utu’uni ‘a ia ko e fakalahi (a), Tu’utu’uni K pineti Fika 449, 19 M ’si 2003. ‘Eiki Sea ka mou me’a hifo p ki ai ‘oku ‘ikai ke ‘i ai h makatu’unga p ko ha fokotu’u p ko ha *recommendation* ‘i he Tu’utu’uni K pineti ko ia, ‘e taha m tem té ke ne fakangofua ke totongi’aki ‘a e pa’anga tukupule ‘a e kakai h taha ‘oku ‘ikai ke ng ue fakapule’anga ‘Eiki Sea, hala m t , k mou me’a hifo ki he

fakalahi ko ia. Ko e fakalahi eni 'oku makatu'unga ai 'a e falala 'a e 'Eiki Pal mia ke fakatonuhia'i'aki 'a e fo'i fakahoko me'a ko eni.

Ko e Tu'utu'uni K pineti hono uá 'Eiki Sea, 449 uehe k taki. Tu'utu'uni K pineti, 747, 2 Sepitema 2009. 'I he fakalea ko 'a e tali 'a e Pal mia 'oku ne peh ko e 'uhinga 'oku tonu ke totongi ai 'e he Pule'angá koe'uhí ko e tokotaha tauhi tau'at ina. Ko e fakalea ko 'o e Tu'utu'uni K pineti kapau 'oku 'i ai h tokotaha tauhi tau'at ina p ko ha neesi 'oku muimui folau, 'oku 'uhinga 'a e Tu'utu'uni K pineti ko eni ki ha folau fakafalemahaki 'Eiki Sea, 'a ia kapau 'oku 'i ai h folau na'e totongi 'i he pa'anga tukupau 'a e kakai ke folau 'a e tokotaha ko eni 'oku 'ikai ko ha folau fakafalemahaki ia p ko e 'alu ki ha fakataha p ko e 'alu ki ha fa'ahinga me'a ta'efakalao ia 'Eiki Sea. 'Oku 'ikai ke 'i ai h lao 'ikai ke 'i ai h *regulations* 'ikai ke 'i ai h *convention*, 'ikai ke 'i ai h founga ng ue ia ke fakatonuhia'i'aki eni. 'A ia 'i he makatu'unga ko iá 'oku tui ai 'a e motu'a ni na'e ta'efakalao 'a e fo'i fakahoko ng ue ko ia 'a e Pal mia. Pea 'i he makatu'unga 'uluaki 'a e ngaahi me'a ko kuo fakam 'ala'ala atu 'oku fokotu'u atu 'e he motu'a ni 'oku 'ikai ke kei falala 'anga 'a e M mipa fika 1 'o Tongatapu ke kei Pal mia 'i he fonua 'Eiki Sea.

Monuka kupu 31 & kupu 51 e Konisit tone

Makatu'unga hono uá 'Eiki Sea, ka u hiki mu'a ki he makatu'unga hono 6 'Eiki Sea . 'A ia ko e ...k taki Sea, tohi 'a e 'Eiki Pal mia ki he Tu'i fekau'aki mo e 'Ateni Seniale Le'ole'o 'i he 'ene ta'efiem lie ki he tautea na'e fakahoko ki a Lord Tu'ilakepa. Sai, 'oku 'ikai ke 'i ai h hoha'a 'a e motu'a ni p ko e hopó na'e fekau'aki mo e h 'Eiki Sea, p ko e h 'a e ngaahi *detailer* 'o e hopo. Ko e fo'i tohi p ko 'a e 'Eiki Pal mia, 'o fakap ki he 'Ene 'Afio ke fakanofu 'a e 'Ateni Seniale 'i he vakai tau'at ina fakalao 'a e motu'a ni 'Eiki Sea, kuo 'osi monuka ai 'a e kupu 51 'o e Konisit toné mo e kupu 31(a) 'Eiki Sea. Ko e kupu 51 'o e Konisit tone 'oku anga peh ni hono fakalea. "*Kuo pau ke 'i he K pineti 'a e mafai pule 'o e fonua, 'a ia kuo pau ke nau ma'u 'a e ngafa 'o e feng ue'aki fakataha mo e tali ui ki he Fale Alea 'Eiki Sea.*" Ko e tohi ko eni 'o kapau na'e fakahoko h tohi peh na'e tonu ke fakafou mai ia ki Fale ni pea aofangatuku ki ai 'a e Fale. Ko hono 'uhingá eni 'Eiki Sea. Ko e kupu 31(a) 'oku ne fakamahino'i ko e fakanofu ko ia 'o e 'Ateni Seniale kuo pau ke fakanofu 'e he Tu'i 'i he Fakataha Tokoni hili hono ma'u h fale'i mei he p nolo ki he ngaahi fakanofu. 'Oku 'ikai ke 'i ai h fatongia ia 'o e Pal mia 'e taha ki hono *appoint* p ko hono tuli 'o e 'Ateni Seniale, ko e fakahoko 'o e tohi ko eni kuo ope atu ia, 'uluaki'oku ne hanga 'o maumau'i 'a e *separation of powers*, pea ko hono ua 'oku ala tonu ia ki he 51 'o e Konisit toné pea 'oku meimei ala tonu ia ke feinga'i ke ala atu ki he mafai 'o 'Ene 'Afio 'Eiki Sea, pea ko e me'a m fatukituki ia pea ko e me'a ia 'oku ou tui ai 'oku monuka ai 'a e kupu 'o e Konisit toné pea 'i he makatu'unga ko e maumau lao ko ia, 'oku ou to e fokotu'u atu ko e M mipa fika 1 'o Tongatapu 'oku 'ikai ke kei falala 'anga ke hoko ko e Pal mia 'o e fonua.

Maumau'i kupu 9(1) e Lao Sipoti Pasifiki 2013

'Eiki Sea, ko e makatu'unga hono hokó ko e makatu'unga 9 ia 'Eiki Sea . 'A ia ko e feinga ta'efakalao 'a e 'Eiki Pal mia mo e Ma'u Mafai ki he 'Atita mo e Pule ...

<005>

Taimi: 1440-1450

Lord Fusitu’a : ke fakam 11 ‘i ‘a Feleti Sevele, mei he lakanga na’e fokotu’u ki ai, ‘i he malumalu ‘o e Lao na’e fokotu’u ki he Sipoti ‘a e Pasifiki, 2013, ‘Eiki Sea.

‘I he vakai tau’at ina fakalao ‘a e motu’a ni, ‘Eiki Sea, kuo ne maumau’i ai e Kupu 9 (1) ‘o e Lao ko iá, ‘Eiki Sea. Ko e kupú eni, ‘Eiki Sea. - Kuo pau ki he K miti Fokotu’utu’u hili ha femahino’aki mo e K silio ‘a e Pasifikí, ke fokotu’u ha ‘ofisa pule ng ue ‘i he ngaahi tu’unga ‘o e ngaahi tu’utu’uni aleapau, ko ia e tu’utu’uni he K miti Fokotu’utu’ú, he loto ki ai ‘a e ma’u mafai, ‘i he femahino’aki mo e ma’u mafai v hengá. Ke mou me’a lelei pe ki he Lao ko iá, ‘oku ‘ikai ke ‘i ai ha lakanga ia ‘o e Pal mia, ‘i hono fokotu’u ‘a e sino pe ko e CEO ko ení. Ko ia ai, ‘i he vakai ‘a e motu’a ni ki he ngaahi fakamo’oni na’e ‘oatu ‘i he hopo, hang p ko ‘oku mea’i ‘e he Falé. Na’e fai e hopo ‘i he me’a ni. Pea ‘i he’eku vakai tau’at iná, na’e ‘ikai ke fakahoko’aki ‘a e fa’ahinga fakanofa e toko taha ko ení, pea mo e hopó, ‘i ha loto hangam lie, ‘Eiki Sea. Mou k taki fakamolemole, ‘i he vakai tau’at ina ‘a e motu’a ni. ‘Uluakí, na’e fakahoko’aki ha loto ‘oku ta’ehangam lie, pea na’a ne maumau’i e Laó, Sea. Pea ‘i he maumau’i e Lao ko iá, ‘e ‘i ai e uesia lahi ia ‘a e fonuá, ‘Eiki Sea, ki he pa’anga h mai ki he langa faka’ikon mika, ki he ngaahi me’a kehekehe ‘oku mou mea’i kotoa ‘a e ngaahi lelei faka-Pule’anga, fakafonua pea mo e langa faka’ekónomika ‘e ma’u mei he sipotí.

Ko ia ai, ‘i he makatu’unga ko iá, ‘Eiki Sea, ‘oku ou to e fokotu’u atu. ‘Oku ‘ikai ke kei falala’anga ‘a e M mipa Fika 1 ‘o Tongatapú, ke hoko ko e Pal mia ‘o e fonuá.

Ko e poini hono hokó, ‘Eiki Sea. Ko e Fika 11, ‘Eiki Sea, me’a fekau’aki pea mo e *Forbes*. Fakame’apango’ia ‘a e motu’a ni, kuo hoko ia ko ha me’a ‘oku ui ‘e he kau p langí, ko e *pattern of behavior* ‘Eiki Sea. ‘Oku ou fakatokanga’i ‘i he ngaahi tukuaki’i kehekehe, tapu ange mo e ‘Eiki Pal miá, ‘e meimei tukuaki’i e toko taha kotoa, ka ‘oku ‘ikai ke tali, tapu ange mo ia, ‘Eiki Pal mia, ha halaia pe *responsibility* ma’ana mo hono sinó. ‘Oku mahino mei he tali ko eni na’e ‘omaí, ‘oku tukuaki’i atu ‘a e toko taha ko Kalafi Moala. Tukuaki’i atu ‘a e tokotaha ko ‘Aholotu Palu, neongo ‘oku ‘ikai ke nau si’i ‘i heni ke *defend* kinautolu. Tukuaki’i atu mo e ‘Eiki Minisit Pa’angá. Pea ‘i he vakai fakal kufua ‘a e motu’a ni, ‘oku ‘ikai ko ha founa falala’anga ia ke fakalele’aki ha fonua. Ko e ‘Ulu ko ’o ha Pule’angá, ‘oku ‘i ai e me’a ‘oku ui fakap langi, ko e *bug stop’s review*. Ka ‘i ai ha ng ue lelei, te ke ma’u ‘e koe hono ngeia. Pea ka ‘i ai ha ng ue ‘oku feh laaki, te ke ma’u ‘e koe hono kanongat maki, ka he ‘ikai te ke to e tufotufa holo ‘e koe e tukuaki’í, ki ho’o kau ngaué, ‘Eiki Sea.

Ko ia ai, ‘i he makatu’unga, ‘oku ou to e fokotu’u atu, ‘oku ‘ikai ke kei fakapotopoto pe falala’anga ‘a e M mipa Fika 1 ‘o Tongatapú, ke hoko ko e ‘Eiki Pal mia.

Pea ko e ki’i poini faka’osí, p , ‘Eiki Sea, k taki, ‘ikai ke u fie fakam ’uloloa. Ko e Fika 16, ko e fehikitaki ‘a e kau ng ue ‘a e Potung ue ki Mulí. Pea ko e makatu’unga mafatukituki eni, ‘Eiki Sea. K taki fakamolemole pe he’ikai ke u fakam ’uloloa, ka te u kole ha faingamalie ke u lau atu ‘ene talí. Ki’i palakalafi p ‘e 2.

‘Oku tu’utu’uni ‘e he Lao ki he ng ue faka-Pule’anga, kuo pau ke tali ui ‘a e ‘ofisa ng ue ki he Minisit , ‘oku ‘a’ana e Potung ue, fekau’aki pea mo e fakahoko ‘e he ‘ofisa pule ng ué, hono ngaahi fatongia ‘oku h ‘i he Lao ‘a e Ng ue Faka-Pule’angá. Ko ia ai, ko e ngaahi tu’utu’uni ke

fakahiki 'a e kau 'ofisa 'e 4, 'a e Potung ue ki Mulí ki he ngaahi Potung ue kehe 'a e Pule'anga, na'e fakahoko 'o fakatatau ki he Tu'utu'uni Ng ue 'a e Pule'anga. 2. Fakatatau ki he Tu'utu'uni Ng ue 'a e Ng ue Fakapule'anga, 'oku 'at ke fakahoko ha fehikitaki fakataimi 'a e kau ng ue 'a e Pule'angá, 'i ha felotoi 'a e ongo 'ofisa pule ng ue *CEOs*, pea to e hokohoko atu ai 'o ne peh , ko e aofangatuku ia 'a e Fakamaau'anga Fakatonutonu e kau ng ue faka-Pule'anga, na'a ne peh 'oku faka-Lao. 'Oku 'oatu e kole fakamolemole, 'oku ta'emo'oni, pea loi kotoa 'a e tali ko ení, 'Eiki Sea. 'Oku 'i he motu'a ni 'a e tu'utu'uni ko 'a e *tribunal* ko ení, 'Eiki Sea.

Sai, 'oku ou kole fakamolemole atu kae tuku p ha ki'i faingam lie ke faka'osi 'a e ngaahi fo'i. 'Oku peh 'e he Tu'utu'uni. 'Oku ou kole fakamolemole atu, te u fai p he lea faka-Pilit nia, pea utoki faka-Tonga'i atu.

It is the intend of the Hon. Minister of Foreign Affairs, Samuela 'Akilisi Pohiva, to carry out these redeployments in order to assist in contributing development, annual revision of activities of the Ministry of Foreign Affairs.

'A ia na'e mahino ia he fakamo'oni na'e oange ki he Komisoni, na'e 'osi fakapapau'i p ia 'e he Minisit , 'a ia ko e 'Eiki Pal mia, mei mu'a, te ne fehikitaki 'eia e toko 4 ko ení, pe 'oku fakalao pe 'ikai. Ko e aofangatuku ia 'a e Komisoní. Pea 'oku nau to e peh .

The Chairman of the Commission, inform the Commissions, that he had a meeting with the Hon. Prime Minister, on the 17th of August, 2016.

'Eiki Sea : 'Eiki N pele, ko f hono faka-Tonga.

Lord Fusitu'a : Ko ia, te u to e faka-Tonga'i atu p , 'Eiki Sea.

'Eiki Sea : Pe'i vavevave mai.

Ta'efakalao hono fakahiki toko 4 he Potung ue ki Muli

Lord Fusitu'a : Ko ia. Pea ko e Pal mia, na'a ne fakahoko ange ki ai, ko e fokotu'utu'u ko ení, 'oku *base* ia 'i hono *restructure* 'o e Potung ue ki Mulí. Pea 'i he tu'utu'uni, 'Eiki Sea, ko e Sea e Komisoni, na'a ne fakah ki he kau Komisioná, Na'e fakataha pea mo e 'Eiki Pal mia ke fai 'ena alea ki he me'a ni. 'Oku ne fiema'u 'eia ke *redeploy* 'aupito 'a e kau ng ue 'e toko 4 ko ení. 'A ia ko e tali mai ko 'o peh , ko e *temporary redeployment*, 'oku ta'emo'oni ia, 'Eiki Sea, He na'e 'ikai ke 'i ai ha 'aho kamata'anga, mo ha 'aho ngata'anga ia 'o e fehikitaki. 'A ia 'oku peh mai 'i he Tu'utu'uni. Ko e fehikitaki ko ení, na'e fakahoko, *contrary to law*, pe 'ikai ke fakatatau ki he Laó. 'Oku 'iate kinautolu 'i he Lao *PSC*, ke nau liliu 'a e Tu'utu'uni 'a e *PSC*, pea fekau leva ke kaniseli 'a e Tu'utu'uni ko iá, he 'oku monuka ai 'a e Lao ki he kau Ng ue Faka-Pule'anga, pea mo e Komisoni ko iá. Pea ko e maumaulao ko iá, 'oku fu'u mafatukituki ia, he ko e maumaulao fai 'ilo'ilo pau ia, 'Eiki Sea. Pea 'oku hang ko 'eku lave ko 'anenaí, ko e maumaulao fai 'ilo'ilo pau, pea ko e me'a ia kuo toutou hokohoko, ko e *pattern* ia 'a e, tapu ange mo ia, 'a e Pal mia ko ení, 'a e mahino p 'oku maumau laó, ka 'e kei tu'u p 'ene fakakaukaú, pe 'oku fakalao pe 'ikai. 'Oku ne mea'i lelei p , 'i he'ene fakahoko fatongia 'i he *Human Rights*, pe

ko e Temokalati. Ko e fakava'e ko 'a e Temok latí, ko e *Rule of Law*. Ko e to'op ko e *Rule of Law*, 'oku 'ikai ke to e Temok lati ia, 'Eiki Sea, 'oku tikitato ia...

'A ia, ko e fakam 'opo'opo ko 'a e tali mei he 'Eiki Pal mia, 'oku anga pehe ni. 'Oku mahino mei he ngaahi tali 'i 'olungá, 'oku 'ikai ke monuka mo maumau'i 'a e Konisit toné, pea mo e Lao 'o Tongá, 'e he 'Eiki Pal miá, pea mo e Pule'anga lolotongá.

Maumau'i kupu 51 e Konisitutone

'Eiki Sea, 'oku ou kole fakamolemole atu, 'oku ta'emo'oni e fo'isi tesi ko iá. Kuo maumau 'a e Kupu 51 (1)(e) e Konisit toné. 9 (1) 'o e Lao ki he *Game ...* pea mo e Lao ko ki he Kau Ng ue faka-Pule'anga. 'Ikai ke to e veiveiua ia, 'Eiki Sea. Kuo mahino e fakal kufuá ia. Ka, kapau ko e tu'unga ia 'a e maumaulao fai 'ilo'ilo pau 'e he 'Ulu 'o e Pule'angá, 'oku ou to e fokotu'u atu, 'Eiki Sea, 'i he vakai tau'at ina 'a e motu'a ni, 'oku 'ikai ke kei fakapotopoto pe falala'anga 'a e toko taha Fika 1, 'a e Pal mia 'o e fonua ko ení, 'Eiki Sea. Na'a mou me'a mai p ki he tukup 'e he t pile ko ení 'anenai, pea 'oku 'ikai ke fiema'u ke mou fili ko ha fa'ahinga tu'unga, pe ko ha fa'ahinga fakakaukau peh . Ko e laum lie e tukup ko iá, ke mou fili'aki 'a homou konis nisi. *This is a vote of conscience* ke mou vakai hifo ki ho'omou konis nisi pe ko f 'a e iku'anga e fonuá, 'i he ngaahi maumaulao ko ení, 'i hono ta'aki fu'u 'a e pule 'o e Laó. Ta'akifu'u 'a e pule ' fika, ta'akifu'u 'a e ...

<006>

Taimi: 1450-1500

Lord Fusitu'a: ...Totonu mo e pule lelei, ta'aki fu'u 'a e ho'ata ki tu'a, 'i he motu'a ni 'ikai ke kei fakapotopoto ke 'i ai ha 'ulu'i ha Pule'anga 'e peh , ko e anga ia e fakamalanga 'Eiki Sea m 1 .

'Eiki Sea: M 1 Hou'eiki ngali 'oku lava.

'Eiki Pal mia: Sea fakamolemole atu, tapu atu ki he Feitu'u na kae 'uma' e toenga 'a e Hou'eiki

'Eiki Sea: 'Eiki Pal mia me'a mai

'Eiki Pal mia: 'Oku ou fokotu'u atu p , hang p ko e fokotu'u 'anenai, 'ikai ke faka'amu 'a e motu'a ni mo e t pile ko eni ke mau to e tali 'a e ' me'a ko eni, 'oku ou tui na'e 'osi hang p ko e me'a na'a ku lave ki ai 'anenai, na'e 'osi fai 'a e tukuaki'i, 'osi 'atu mo e tali, pea ko eni na'e 'omai mo 'enau to e tali ko eni 'ikai ke u loto ke tau to e hoko atu, tuku ange p mu'a, tuku pehe'i p ia he 'e hokohoko atu p hono t langa'i 'a e ngaahi poini ko eni 'i he ngaahi feitu'u kehe, 'ikai ke u 'uhinga 'a'aku eni ki he me'a, k 'oku ou 'uhinga p 'a'aku ia, tau fakanounou , k taki fakamolemole Sea kae 'uma' 'a e Hou'eiki 'ikai ko ha mau feinga eni ke fakato'oto'o, kiате au kuo 'osi 'oatu 'emau tali, 'ikai ha lao 'oku maumau, ko 'emau tali ia, neongo 'oku nau fokotu'u mai 'oku 'i ai 'a e lao 'oku maumau mau fokotu'u atu 'oku 'ikai ha lao 'oku maumau 'ikai ha filifilim nako ko e me'a ko eni na'e fai 'i he fakapotopoto, taha p 'i he anga 'o 'emau fakakaukau 'o fakatatau ki he ngaahi tu'utu'uni ko eni 'a e Pule'anga. Kai kehe 'oku ou fokotu'u atu ke tau

p loti , ka tau hoko atu ki he ngaahi fatongia ko eni ‘oku hanga mai mei mu’a ‘oku ou tui ‘oku mahu’inga pea kapau ‘oku mou peh ‘e moutolu ke tau hokohoko atu pea fakah ki he ’Ene ‘Afio pea mo e kakai e fonua ‘oku loto p ‘a e Fale Alea mo e Hou’eiki ke tau hokohoko atu p kitautolu.

‘Eiki Sea: M l ‘Eiki Pal mia, k taki me’a hifo ki lalo, tuku e fakafuofua ia ki he Sea ‘o e Fale Alea, ko e me’a p ‘oku fakahoko atu pea fai ‘etau ng ue ‘atautolu, me’a mai Fakafofonga Niua.

Tokanga pe na’e mole pa’anga Pule’anga ki he paaka ‘i Popua

Fe’ao Vakata: Sea tapu p mo e Feitu’u na Sea, tapu atu ki he Hou’eiki M mipa ‘o e Fale Alea ‘o Tonga, Sea ‘ikai ke u fakal l a ko e ki’i fakahoha’a nounou p Sea ko ‘eku ki’i fehu’i p ‘a’aku ia ki he ‘Eiki Pal mia ‘e ‘Eiki Sea ‘i he ngaahi tukuaki’i ko eni ko ‘o fekau’aki mo e paaka mo e ki’i me’a kehe p .

Sea na’e ‘osi me’a mai p foki ‘a e ‘Eiki Pal mia ki mu’a ‘oku ‘ikai ke ‘i ai ha pa’anga mo ha silini ‘a e Pule’anga ‘oku mole he ng ue ki ha paaka, ‘oku ou faka’amu p Sea ke to e fehu’i p ki he ‘Eiki Pal mia ke tali mai p mu’a p ‘oku kei tu’u p ‘i he tu’unga ko ia Sea, m l Sea.

‘Eiki Pal mia: ...(mate maika)...’ikai ke fu’u mahino kiate au ‘a e fehu’i ‘oku fai

‘Eiki Sea: To e ki’i fakamahino mai p k taki Fakafofonga Niua

Fe’ao Vakata: Sea na’e ‘i ai p foki e fehu’i ko ki he ngaahi fakamole ki he paaka, me’a mai e ‘Eiki Pal mia ‘ikai ke ‘i ai ha pa’anga ‘a e Pule’anga tukukehe ange ‘a e ngaahi pisinisi ‘a e Pule’anga ‘Eiki Sea k ko ‘eku fehu’i p ki he ngaahi potung ue ‘a e Pule’anga p na’e ‘i ai ha ngaahi fakamole he ngaahi potung ue ‘a e Pule’anga m l Sea.

Tali ki he ng ue fekau’aki mo e paaka Popua

‘Eiki Pal mia: Fakamolemole atu ko e paaka ‘oku ke ‘uhinga ki ai. Hou’eiki ko e paaka ko eni, ‘i hono kamata’anga na’e fakah he motu’a ni ‘a e pa’anga ki he Fale Pa’anga fe’unga mo e pa’anga ‘e l mano ke kamata’aki e ng ue ko eni ki hono ‘utu mo hono fafanga e ni’ihi na’a nau kamata pea na’e lele p ‘a e paaka ia ko eni ‘iate ia p , pea na’e ‘i ai p mo e kakai p na’a nau tokoni, ko e tokoni ko ia na’e ‘oatu ki Fale Pa’anga pea na’e tokoni mai pea mo e poate ‘e ua ki hono...faka’ofa’ofa’ia p nautolu pea nau mahu’inga’ia p he ngaahi ng ue pea nau mai p nautolu ‘o tokoni.

Na’e ‘osi tali ‘e he Kapineta ke tokoni ‘a e Pule’anga ‘o kapau ‘e ‘i ai ha me’a te nau ala tokoni ai pea mo e ngaahi pisinisi ‘a e Pule’anga. Ko e tu’unga ia ‘oku ‘i ai, pea ‘oku ou kole fakamolemole atu kia moutolu Hou’eiki, na’a ku fakakaukau atu ‘oku mou fiefia hono ‘ai e me’a ko eni ke faka’ofa’ofa hotau ki’i fonua ni, pea tokoni ki he folau ‘eve’eva ke nau lava mai ki Tonga ni, k ‘oku ou kole atu ...

Lord Tu’i’i fitu: Ki’i tokoni p ki he ‘Eiki Pal mia fakamolemole p ko e ngaahi lakanga mafatukituki e me’a ko e tangi ha fonua mo ha Pule’anga, pea he ‘ikai kau ha Pal mia p ko ha taki ‘i ha pisinisi, ‘ilonga ia ‘i ‘Aositel lia, na’e faka’eke ‘a *Paul Keating Prime Minister* ki mu’a

‘a ‘ene *Prime Minister* kae to e ‘i ai p ‘ene pisinisi ‘i tu’ a ko e pa’anga ko eni ‘oku ne hanga ‘o fakatafe ‘a ‘ene me’a fakafo’ituitui ke tafe hono mafai he ko ia ‘oku ia ‘oku mafai ke fai’aki ‘a e ng ue ‘a e Pule’anga Sea hala ia.

‘Eiki Sea: ‘Eiki Pal mia, me’a mai

‘Eiki Pal mia: Fakamolemole atu, ‘oku ‘ikai ko ha paaka eni e motu’a ni, ko ‘eku m l l p pea u fononga au ki homau ‘api kae tuku p paaka h , ko e paaka ni ‘oku ui ko e paaka ‘a e kakai e fonua ke nau m l l ki ai he taimi ‘oku nau fiema’u ai ke nau m l l . Ko ia ‘oku ou kole atu ki he Hou’eiki mou fakamolemole Hou’eiki mou tokoni mai ke tau ngaahi ‘a e paaka ke sai ke m l l ki ai homou fanga mokopuna ha ‘aho, pea ‘oku ‘i ai mo e paaka ‘e taha ‘oku ‘ai ke ‘ai ‘i Sopus, ‘osi ‘i ai mo e ki’i s niti ‘oku *deposit* ki ai ke ‘ai mo e me’a ko ia, ‘oku ou kole atu Hou’eiki mou fakamokomoko.

Lord Tu’i’ fitu: Sea me’a mai mu’a ‘a e Pal mia ko e taki ia e Pule’anga ki hono ‘ofisi tuku e paaka ia ko e me’a ia ‘a e kakai, me’a kehe ia, m l .

‘Eiki Pal mia: Fakam l atu Sea, fokotu’u atu ‘oku ‘ikai ke to e ‘i ai ko e tali p ena ‘oku ou ‘oatu, ko e fakamuimui taha ko e tokoni ‘a e Pule’anga Siaina na’e ‘ikai ke fai ha kole ki ai, ko e faka’ofa’ofa’ia p ‘Amipasitua ia he sio ki he ng ue he’ene tokoni ke matamatalelei e fonua pea nau tokoni mai ‘a e 3 mano 5 afe pea ‘oku fakah p ki Fale Pa’anga ‘oku tuku p mei ai ke totongi’aki ‘a e ‘utu mo e fanga ki’i fakamole m l .

‘Eiki Sea: M l .

Fakamahino ko e Pal mia na’e tu’utu’uni ke fakam l l ‘i ‘a Viola

Fe’ao Vakata : Sea fakam l atu p ki he ‘Eiki Pal mia he tali e fehu’i ko ia Sea ‘oku ou tui p

Sea ‘oku te’eki ke tali ‘eku fehu’i ‘e he ‘Eiki Pal mia ‘a e fehu’i Sea ‘oku ou tui p ‘oku mea’i pe ‘e he Hou’eiki Minisit ‘a e ‘uhinga ‘a e fehu’i Sea, ‘oku ou tui p ‘Eiki Sea tuku p ‘i he tafa’aki ko ia ‘oku ou lave’i p au ia ‘Eiki Sea ‘a e me’a ‘oku hoko tuku p ia Sea.

Me’a p ‘e taha Sea ‘oku ou faka’amu p au ke u lave atu ki ai Sea, ko e tali ko eni “ko ki hono fokotu’u ke fakam l l ‘i ‘ofisa ng ue Komisoni Fakamafola Lea ‘a Tonga, na’e ‘ikai ke tu’utu’uni ‘a e ‘Eiki Pal mia ki he Poate ki he Komisoni Fakamafolalea Pea mo e ‘Ata ‘o Tonga ke fakam l l ‘i ‘a Viola Ulakai, ko e mo’oni ‘aupito Sea na’e ‘ikai ke tu’utu’uni ‘a e ‘Eiki Pal mia, k na’e fokotu’u atu ki he Minisit ‘o e Ngaahi Kautaha Pisinisi ‘a e Pule’anga ke fai ha ng ue fekau’aki pea mo e fakahoko fatongia ‘a Viola. Na’e makatu’unga ai eni he hoha’a ‘a e ‘Eiki Pal mia ki he founa fakahoko fatongia ‘a e taha ng ue he poate ‘a e Pule’anga” ‘o hoko atu ai p Sea ki he’ene ‘osi, Sea ko e fakahoha’a nounou p ‘Eiki Sea ko ‘eku lave’i ki he tali, mo’oni p na’e ‘ikai ke tu’utu’uni ‘a e ‘Eiki Pal mia ia Sea, k na’e tu’utu’uni ‘a e ‘Eiki Pal mia ki he ‘Eiki Minisit ke fai e ng ue, ko u fanongo p ‘i he *media* ‘i he faka’eke’eke ko Pal mia ‘i he uike kuo’osi, ko u ongo’i ai Sea me’a ko na’e me’a ki ai ‘a e ‘Eiki N pele Fakafofonga ‘o Niua hang ‘e hingaki ‘a e fu’u ‘akau ki he ‘Eiki Minisit ee Ngaahi Pisinisi, kapau te mou to e me’a lelei p ki he tali ko ia Sea.

Sea ko e me'a ia 'oku ongo'i ai he taimi ni Sea hangehang ko ka tautau kia Poasi h fanga he fakatapu, he kuo 'osi fai 'a e ng ue ia ko ia. Sea te u fakahoha'a p 'a e motu'a ni ia mei he a'usia ko ia, tali lelei p he motu'a ni 'a e me'a kotoa na'e hoko taimi e fai fatongia ai pea mo e Pule'anga, neongo hang ko e me'a 'a e 'Eiki Pal mia 'oku 'ikai ke haohao, ka na'a ku ongo'i lahi 'a e ngaahi me'a lahi na'e hoko.

Sea fakamo'oni e kongā lahi 'a e kongā e kau Minisit ki heni Sea 'oku ou tui kongā lahi e kau Minisit na'e tu'utu'uni 'a e 'Eiki Pal mia kia Poasi, fakam l l 'i 'a Viola kae vahe p , me'a verbal lea p Sea, ko eni 'oku afe hake hangehang ko ka tautau 'i Poasi h fanga he fakatapu. Sea 'oku ou ongo'i founā ko eni Sea...

<007>

Taimi: 1500-1510

Fe'ao Vakā : .. 'ou 'amanaki au Sea ko e Takī te ne malu'i 'ene kau ng ue. To'o 'a e ngaahi kavenga mo e ha'aha'a kotoa 'o e fatongiā, fononga mo ia Sea ko e taki. Sea ko e ki'i fakahoha'a nounou p ia ko e 'uhingā, ki he fakahoha'a 'oku fai 'e he motu'a ni. Kuo lava 'a e fakahoha'ā fakamo'oni 'a e Tokoni Pal miā ki heni Sea, ngaahi uike ki mu'a, pea lele atu 'a e motu'a ni ki 'Aositel lia he folau he toli. Na'a ku fakah ange ki he Kapineti 'o e 'aho Falaite ki mu'a pea u lele atū, ki he 'Eiki Tokoni Pal miā te u fakafisi hoku lakanga Minisit , pea me'a mai 'a e 'Eiki Tokoni Pal miā ke tuku. Makatu'unga eni Sea 'i he ngaahi Tu'utu'uni fekau'aki mo e k inga 'oku ou hangā 'o fakafongā'i. 'Oku ou ongo'i p Sea, ongo'i ko e Pal mia 'o e kakaí, pea na'a ku ongo'i lahi 'a e tafa'aki ko iā Sea. 'Ikai ke u fakakiiki 'e au 'a e 'u me'a ko iā Sea, ka ko e 'uhingā eni Sea 'a e me'a ko eni ko 'oku ou fakahoha'a ki aí Sea. 'Oku ou ongo'ongo'i Sea 'oku 'i ai moe ngaahi me'a kehe, ka 'oku ou tui p Sea te u ngata p h . Ko 'eku ki'i ongo'i ko eni 'a e tali ko eni 'a e 'Eiki Pal miā 'i he media 'o e tukuaki'i ko eni ke fakam l loo'i 'a e 'ofisa ko eni 'a e Komisoni Fakamafolaleā, ko e taimi ia 'eku toki ongo'i 'eku 'ofa lahi ki he tokoua ko eni. 'Oku ou ongo'ongo'i p 'e 'i ai 'a e me'a 'e hoko ki ai. Mahalo p , talamon atu p Sea peh ki he 'Eiki Pal miā, he te u fakah loto 'oku 'amanaki ke tau fai. Leveleva 'a e fakahoha'a, m l 'aupito.

'Eiki Sea : 'Oku ou faka'amu p Hou'eiki he 'ikai ke ng ue'aki 'a e hingoa 'o e tokotaha, ka koe'uhi ko e lakangā ng ue'aki p 'a e Minisita *Public Enterprise*, Ngaahi Pisinisi 'a e Pule'angā, kae to'o 'a e Poasí, ng ue'aki pe 'a e hingoa. Ha'apai 12, me'a mai.

Vili Hingano: M l 'aupito Sea, 'oku ou tuku 'a e fakatapu ki he Feitu'u na. M l ho'o laum lie lelei ki he ho'at ni. Tuku 'a e fakatapu ki he 'Eiki Pal mia 'o Tongā, 'Eiki Tokoni Pal mia kae 'uma' 'a e Hou'eiki Kapineti. Tapu atu ki he Hou'eiki N pele 'o e fonuā, pea 'oku ou tuku ha fakatapu makehe ki hoku kaung Fakafofonga Kakai 'o e fonua. 'Eiki Sea, ko e 'u... na'e 'ikai ke u fakakaukau au ke u to e kau 'i he ouau mahu'inga ko eni. Ka 'oku ou fokoutua p 'i hoku fokutua'angā, fanongo ki he ngaahi feme'a'akí Sea, pea u toe fakakaukau hake ke u kau atu p 'i he ng ue mahu'inga 'oku fai 'e ho Falé 'i he 'aho ni. Pea ki mu'a ke u fakahoha'ā Sea, 'oku ou 'oatu 'a e loto faka'apa'apa mo'oni ki he 'Eiki Pal mia 'o Tongā, koe'uhi ko e kaveinga mamafa ko eni kuo ne fuesia mai 'i he ngaahi uike ko eni kuo tau toki s tu'a mei aí 'o a'u mai ki he 'aho

ni. 'Oku ou lave'i 'a e mafatukituki 'a e kaveinga ni. 'Ikai ngata p ki he 'Eiki Pal miá, kae 'iate kitautolu foki Sea, 'a e kau M mipa 'o e Fale Alea 'o Tonga.

'Oku taki 'eku manatú Sea, ko e fuofua fakahoha'a 'a e motu'a ni 'i ho Fale 'eiki, ko e teuteu 'etau Fili Pal mia ko ia 'i he ta'u 2014. 'Oku ou manatu'i lelei p 'a e taimi ko ia na'a ku h mai ai ki Fale ní Sea, na'a ku faka'amu pea na'a ku feinga, ke u lave'i atu 'a e ngaahi fofonga 'o e M mipa 'o ho Fale 'eiki, 'i he 'uhinga fakaeau p ia Sea. Pea ko 'eku h mai ko eni he ho'at ní Sea, ko u faka'amu ke u to e fai p 'a e me'a tatau. Ke u vakai ki he ngaahi fofonga 'o e kau M mipa 'o e Fale Alea 'o Tonga Sea, na'a ku lave'i 'a e mafasia, mo e hang 'oku nau ha'amo, 'a e mamafa pea mo e mafatukituki 'o e fatongia pea mo e kaveinga 'o e 'ahó Sea, pea 'oku 'i ai 'a e faka'apa'apa lahi atu ki he Feitu'u na pea mo e kau M mipa kotoa 'o e Fale Alea 'o Tonga, koe'uhi ko e kaveinga mahu'inga ko eni. Pea 'i he'ene peh Sea, 'oku ou lotolahi p ke u tu'u hake, ke fai p ha fakahoha'a, tokoni p ki he ng ue 'oku tau fai, pea mo hono mahu'inga. Hang ko ia na'a ku lave ki ai Sea, 'oku 'oatu 'eku faka'apa'apa lahi, 'aupito 'aupito ki he 'Eiki Pal miá kae 'uma' 'a e kau M mipa kotoa p 'o e Fale Alea 'i he houa ko eni. Kae tuku p mu'a ke 'oatu 'eku fakakaukaú, ke ongo atu ki he Tonga kotoa p , kae tautautefito ki he k inga na'a ku fakafofonga'i maí, mei he Vahefonua Ha'apai 12. 'Oku 'oatu 'eku kole fakamolemole, ki hoku V henga Filí, te u fai hoku lelei tahá, koe'uhi 'oku mafatukituki 'a e fatongia. 'Eiki Sea, ko e sio tau'at ina ko ení, na'a ku kau au he ni'ihi na'e 'ikai ke tui ki he me'a ko eni. Na'a ku faka'amu au ke tukuange 'a e ng ue ko ení ke lele 'o a'u, ka 'i he taimi tatau, na'a ku hanga 'o to'o mai 'a e ng ue pea mo e kaveinga mahu'inga 'o e 'aho ni, ke u fua tautau ki he ng ue 'oku ou fai. Ko e 'uhinga ia 'eku to e fokoutua hake Sea ke fai 'a e fakahoha'a ko eni.

Ko 'eku fakakaukau ki he *Vote of No Confidence*, 'oku 'alu 'eku fakakaukaú Sea, ki he va'inga 'akapulu. 'Oku ou lave'i atu ko e Fale ni, hono kau M mipá, tokolahi 'iate kinautolu, na'a nau mamata p mei he *grand stand*. Na'e 'i ai p ni'ihi, na'a nau lele'i 'a e fo'ipulú 'ihe mala'e va'inga. Ka ko e fakakaukaú Sea, 'a e motu'a ni ki he ng ue mahu'inga ko ení, ko e ongo timi 'akapulu 'e ua 'oku na h ki mala'e. Na'a na fakatou faka'amu ke na ikuna 'a e va'inga. Loto 'a e timi 'akapulu ko ke nau tata'o, loto 'a e timi 'akapulu ko ke nau tata'o, ko e laum lie ia 'o e 'akapulú, p ko e timi 'akapulu. Pea 'oku 'ikai ke 'uhinga 'eku to'o mai 'e au 'a e va'inga 'akapulú Sea, ke peh ko e *Vote of No Confidence* ko ha ongo fo'i timi 'e 2, mole-ke-mama'o, 'o hang ko e ngaahi me'a kuo talaki holo.

Tokanga ki ha fili 'o ha Pule'anga ki he lelei e fonua

Ko e *Vote of No Confidence*, ko e v ia 'o e Pule'anga 'o e Kakaí, mo e t pile 'a e Hou'eiki 'o e fonua. Sea, 'oku 'ikai ke tui peh 'a e motu'a ni, ko e motu'a ni ia, 'oku 'ikai ko ha Hou'eiki, 17, 15 'oku 'ikai ko ha Hou'eiki kinautolu 'o e fonua. Ko e kau Fakafofonga Kakai kinautolu Sea. Ka ko 'eku fakakaukau 'a'aku pea mo e sio tau'at ina ki he laum lie 'o e *Vote of No Confidence*, ko e fili ha Pule'anga 'oku lelei ange, ma'a e kakai 'o e fonua. 'Oku 'ikai ko ha v eni ia 'o e T pile 'a e Hou'eiki, pea mo e t pile 'a e Pule'anga. Mole-ke-mama'o Sea. Pea ko 'eku faka'amú ia hang na'a ku lave ki aí Sea, 'eku feinga ke u mamata ki he ngaahi fofonga ho kau M mipa 'eiki ho Falé, ke vakavakai ki honau ngaahi fofongá, ke nau lototo'a, pea nau lotolahi, ke nau fili tau'at ina ki ha Pule'anga 'oku to e lelei ange, ma'a e kakai 'o e fonua. Sea, hang ko ia na'a ku fakahoko atú, 'a 'eku faka'apapa lahi, koe'uhi ko e kaveinga fisifisimu'a mo mafatukituki ko eni. Ko 'eku talanoa fakal kufua p eni Sea ...

Taimi: 1510-1520

Tokanga ki he lahi va'inga 'Ikale Tahī 'i muli

Vili Hingano: ... 'Oku 'i ai e me'a ia 'oku ui he 'akapulu ko e fo'i m lie. Pea ko e fo'i m lie ko e tata'o he tuliki pea 'akahi 'o hala. 'Eiki Sea, 'i he tukuaki'i ko eni, 'oku mahino mai 'oku 'ikai ke lava 'a e tau tasi ko ia 'a e 'Ikale Tahī pea mo e timi fakafonua 'a U lesi 'i he Pa'ake Teufaiva. Neongo 'e 'osi e ng ue Sea, ka he 'ikai lava 'o fai e keimi. Fo'i fo'i m lie ia. Tata'o he tuliki, 'akahi 'o hala, neongo 'e 'osi p e ng ue ka ko e keimi 'oku 'ikai ke lava ia 'o fakahoko. 'I ai e ngaahi faingam lie lahi ia 'e mole heni Sea, faka'ekon mika, ka ko e me'a ko 'oku mahu'inga ki he motu'a ni Sea kuo ta'u lahi eni e si'i fakapaea atu 'a e 'Ikale Tahī 'o va'inga he 'otu muli, te'eki ai ke nau va'inga honau kelekele, ke m t he kakai 'o e fonua 'enau ngaahi f nau tama. Na'e fai mamahi p 'etau ng ue 'i hotau ngaahi fonua kaung 'api pea mo tu'apule'anga ko e 'uhinga 'oku 'ikai ke 'i ai 'a e ng ue ko eni ke fakakakato ke nau mai 'o va'inga ke ta u tu pea mavava ke nau ma'u ivi ai pea nau ma'u m lohi ai ke fai 'aki e va'inga mo hono mamahi'i e fonua. Neongo 'e 'osi p e ng ue Sea, ka ki he motu'a ni, fo'i fo'i m lie ia. 'Osi e ng ue ia ko eni ka kuo fakapapu'i mai he 'ikai ke lava 'o fai e keimi.

Sea 'i he tukuaki'i fekau'aki ko eni pea mo e maaka to'ofua mo e maaka tulifua. Puhi e fakamaau, to'o he kapiteni e puli, tepi. Fakaongoongo atu e foueti ke tafoki mai ki mui ke fa'u, 'ai ha fo'i molo, poti e kapiteni ia. 'Ikai ke a'u ki he laine ke tata'o loto kolo ke 'akahi ke h . To e puhi tu'o ua e fakamaau, fakakaukau e foueti ke tepi'i ka nau fa'u ha ... kae tuku ange mai ki he tautu'a' . Tepi e kapiteni, to e leleaki'i e pulu. *Knock-on* e fo'i pulu, toe p e mita 'e taha pea a'u ki he laine. 'Eiki Sea, kapau na'e toko 2000 'etau f nau na'e sivi he 2015 pea mo e 2016 peh ki he ngaahi loto fale 'o e kakai 'o e fonua. Masiva, tukuh usia, kae feinga'i e ki'i s niti ke totongi e ako, totongi e sivi. Ola 'o e 2015, mamahi e fonua. Lavea e fonua. Ola 'o e 2016, me'a tatau. Faka'amu atu e timi ke tafoki mai e kapiteni ke nau f ' taha, teke'i he fo'i molo ko ia. Poti e kapiteni ia. 'Ilo Sea 'eku lau fakafika 'a e me'a ko eni, ko e 'osi mai ha taha mei he 'univ siti, kau ng ue faka-Pule'anga 'i Tonga ni 'oku kamata 'ene sikeili v henga 'i he taha mano ono afe (16,000). Fo'i toko 2000 ko na'e sivi, 2015, ta u peh 'osi ha ta'u 'e 3 mei heni nau foki mai mo honau ngaahi mata'itohi, 'i ai e ni'ihī 'e foki mai, pea ni'ihī te nau 'i tu'apule'anga, to e lahi ange honau tu'unga v henga ai. Ka ko 'eku talanoa atu p 'a'aku eni 'i he *basic* 'a Tonga ni, taha mano ono afe (16,000) ko ki he fo'i toko 2000 Sea. 32 miliona mei he ngaahi loto fale 'o e ngaahi f mili kuo to'o koe'uh ko e tepi 'a e kapiteni. 'Ikai ke ngata p he fo'i tepi tu'o taha kae to e tepi tu'o ua. Ka ko e me'a ko eni 'oku hoko Sea ka liunga ua e 32 miliona ko ko e 64 miliona ia, 'a e pa'anga ne mei h ki he ngaahi f mili 'o e ngaahi 'api mo e kakai 'o e fonua kapau na'e tokanga 'a e kapiteni 'i he ng ue ko eni 'i he ako.

'Eiki Sea 'oku 'i ai e tukuaki'i 'e taha 'i loto p 'i he'etau pepa, 'oku peh ko e 'uhinga 'oku 'ikai ke fakalahi ai e ng ue ki he paaka ko eni, ki he mala'e t pulu ko eni 'o 'Atele, ko e 'uhinga he 'e 'osi e ng ue ia pea 'e ma'u ia 'e he tokotaha ko 'oku 'a'ana ko ia 'a e mala'e t pulu. 'Eiki Sea, ko e fakakaukau 'a e motu'a ni 'oku 'i f 'etau poupu'i 'a e *private sector*? Kapau ko e ki'i motu'a 'oku ne, ta u peh 'oku ne *own* e mala'et pulu 'Atele, 'e fai hono fakalahi e mala'e pea 'osi pea

foki ki ai ke ne ma'u e mala'e ko eni, 'Eiki Sea ko e ng ue m 'ongo'onga ia kuo fai hotau Pule'anga ni, ke langa e *private sector*, teu'i ai e fonua, ng ue ai e kakai 'o e fonua, tupulaki ai e 'ekon mika. Pea ko e me'a t p Sea 'a e v 'o e Pule'anga pea mo e sekitoa taautaha 'i he *private sector* ko e me'a mahu'inga. Ko e ngaahi me'a ko eni 'oku hoko 'i he 'aho ni Sea 'oku 'ikai ke tokangaekina he Pule'anga 'a e *private sector*.

Tokanga ke liliu patiseti fakafonua

T tu'o lahi 'eku talanoa pea mo e kau pisinisi lahi 'a 'enau faingata'a'ia koe'uhi p ko e faitu'utu'uni 'oku fai pea mei taumu'a. 'Eiki Sea hang ko ena na'a ku ki'i lave ki ai 'anenai, na'e 'ikai foki ke u loto au ke fai e me'a ko eni ka nau peh tuku ange p ke u sio p ko e h e me'a 'e fai. Pea ko e me'a na'a ku fai na'a ku hanga 'o to'o mai e ngaahi me'a. To'o mai pea u hanga 'o pukepuke pea u hanga 'o fuofua pehe'i hoku ongo nima Sea ko e h e me'a 'oku pauni mamafa? Pule'anga, Ha'apai 12. Ta'u eni 'e tolu Sea 'a hono *present* ki he Pule'anga 'a e *project* mo e ngaahi fiema'u vivili 'a Ha'apai 12. Ko u tui p 'oku 'ikai ke puli ki he Feitu'u na 'oku ke mea'i p Sea 'a e fakahoko atu he motu'a ni 'a e 'ikai ke u loto ke tali e patiseti 'o e ta'u fakapa'anga lolotonga koe'uhi ko e peseti p ia 'e ua meimei ua 'o e patiseti 'a e fonua 'oku 'oange ma'a Ha'apai 12. 'Eiki Sea, na'a ku fakakaukau lahi au ko e 'uhinga ko e Pule'anga 'o e kakai pea mo e tok teline 'o e vahevahe tatau mo e vahevahe taau 'e me'a mai e Pule'anga ko 'eni 'o fulihi pea liliu, pea na'a ku kole atu Sea ki mu'a pea t puni e Fale he 'osi 'etau patiseti, liliu e f meti. Ko e founga fakapatiseti ko eni 'o 'etau patiseti fakafonua, 'i he 'uhinga mo 'eku faka'amu

<009>

Taimi: 1520–1530

Vili Hingano: ke fakalahilahi 'a e ki'i patiseti 'a Ha'apai 12. Mou mea'i p Hou'eiki na'e me'a tonu mai p 'Eiki Pal mia 'i he 'aho na'e fakahoko atu ai 'a e l pooti 'a e motu'a ni. Ko e h ha'o tali ki he k inga, fekau'aki mo e ngaahi fiema'u ko eni 'oku 'omai. Ko e 'uhinga he kuo u tala 'e au ki hoku k inga he 'ikai ke lava ia.

'Eiki Tokoni Pal mia: Sea ko e ki'i 'eke p Sea. 'Oku tau to e fakangatangata ko 'etau taimi Sea ki he'etau tu'utu'uni he 'oku 'osi tala 'emautolu 'oku 'ikai ke mau to e, 'osi lava atu mautilu Sea ka ko 'etau sio p ki he taimi p 'oku tau kei *follow* ai p 'ikai.

'Eiki Sea: Fakafofonga, 'atu p ki'i miniti 'e 1.

Vili Hingano: M 1 Sea. Ki'i faka'osi atu ai leva au Sea.

'Eiki Sea: M 1 .

Vili Hingano: M 1 . Ka ko e me'a ia ko 'oku ongo'i 'e he motu'a ni Sea. He nau faka'amu au ke fai e ngaahi me'a ko eni 'oku 'omai 'e he kaka'i. Ko e h e me'a 'oku 'omai 'e he Kau Fakafofonga, tonu ke nima mo va'e ki ai e Pule'angá, ko e anga ia 'eku faka'amú, ki he liliu fo'ou ko eni kuo tau fai ko eni ke hanga mai e kapiteni 'o e timi ke va'inga fakataha pea mo e timi, ke tata'o loto kolo pea 'akahi 'o h ke ma'u e ikuná. Ta'u eni 'e 3 Sea, si'i ngaahi fiema'u 'a e

vahefonuá ‘oku to e fakahoko mai pea mei taumu’a ke u talaange ki he k inga he ‘ikai lava ia. Pea ko u faka’amu ke mahino ki hoku v henga Sea pea mo e kakai ‘o e fonuá ‘a e ‘uhinga ‘oku ou tu’u ai ‘i he me’a ‘oku ou tu’u aí. Pea neongo ‘a e tu’u mai ‘a e ngaahi m tiá mo e ngaahi me’a kehekehé Sea, ka kuo u faka’amu ke ongo’i peh ‘a e tokotaha kotoa p M mipa ‘i ho Falé ke nau ma’u ‘a e loto lahi mo e loto to’a ke nau fili.

'Eiki Sea: Faka’osi’osi mai p Hou’eiki M mipa.

Vili Hingano: ... ha Pule’angá, ha Pule’angá fo’ou ma’a e kakai ‘o Tonga, koe’uhi p ko e lelei fakalukufua ma’a e fonua.

'Eiki Sea: M l .

Vili Hingano: ‘Eiki Sea, m l ‘aupito e ma’u faingam lie, ko u lave’i p ‘oku ke me’a mai ke u me’a ki lalo. Ka ko u fakam l atu. M l ‘aupito.

'Eiki Sea: M l . Fokotu’u. ‘Eiki N pele ‘Eua.

Lord Tu'iha'angana: Sea, tapu mo e Feitu’u na pea tapu ki he ‘Eiki Pal mia.

'Eiki Sea: Me’a mai N pele Ha’apai.

Taukave’i totonu ko e Lao ke tatau ki he taha kotoa p

Lord Tu'iha'angana: Ki’i fakahoha’a nounou p Sea ko e m l p hono tali ‘e he Feitu’u na he na’a mau ki’i fakahoha’a atu p , pau ke fai e to e ki’i fakahoha’a. Ko e ‘uhinga p ko e mahu’inga e kaveinga ni Sea pea hang p kuo me’a’aki ‘e he Pal mia na’a peh ‘oku fai ha, ‘i ha to e ‘uhinga kehe. Ka ‘oku tui ‘oku tau fakahoko p ‘a e ngaahi me’a ko ení ‘i he’etau ng ue fakalukufua ki he fonua Sea. Pea ko u kole p ke ki’i fakahoha’a nounou p hang ko e ngaahi feme’a’aki kuo ‘osi faí. Ka ko e ki’i lave atu p ki he meimei me’a tatau p ka ko e to e sio mei he tafa’aki ‘e taha. Hang p ko ia ‘oku me’a’aki ‘e he Pal mia Sea, ko u tui ko e lao e fonua ‘oku tatau p ki he tokotaha kotoa p . Pea hang ‘oku ne fakata’e’aonga’i ‘a e kupu 51 ka ko u hang ‘oku lave’i ‘e he motu’a ni ki he faka’uhinga ‘a e ‘Eiki Pal mia, lelei p ia kapau ‘e faka’aonga’i ‘i he kau Fakafofonga Kakai, hang p ko ia na’e kolosi ai e Pal mia mo ‘ene kau poupou’ he seakale p ko ia ‘oku ne me’a mai ki aí ‘i he Pule’angá ko eni kuo toki ‘osí. Na’a nau fakahoko p fakatatau ki he kupu ‘o e Konisit tone, kupu 50. Pea hang eni ia kuo fakahoko atu ia mei he tokolahi e Hou’eiki N pele, pea ‘oku tala leva ia ‘oku tau kolosi ‘i he seakale kehe. Kaekehe, ko e tui ‘a e motu’a ni ‘oku tonu ke tau kei tatau p laó ki he tokotaha kotoa p , pea tau kei faka’apa’apa ki he Konisit tone mo e lao ‘o e fonuá.

Tokanga ki he mavahe Pal mia mei he ngaahi tokateline e tui fakatemok lati

Sea ko u ki’i fie lave p au, mea’i p ‘e he Feitu’u na, tokotaha ko ia ‘oku ‘Eiki Pal mia, hoko ko e ‘Eiki Pal mia ‘o e ‘aho ní, ko u tui te u fakalea p ‘e au ko e kongala hi ‘o ‘ene mo’uí, ‘uhingá he na’e toki h mai p ki he mala’e fakapolitikalé ‘i he ta’u ‘e tolungofulu ko eni kuo toki ‘osí, ka na’e kimu’a he mo’ui ‘a e tokotaha ko ení na’e ‘i ai e ngaahi makatu’unga p ko e ngaahi tefito’i tui na’a ne taukave’i ‘a ia ‘oku ‘iloa ko e temok latí. Pea na’e, ne fakahoko p ‘e ia e ngaahi,

kimu'a pea toki Fale Alea e ngaahi polokalama, taukave'i 'a e tefito'i tui ko eni mo hono ngaahi makatu'unga mo e ngaahi mo'oni'i me'a, ui fakap langi ko e ngaahi *principles* 'o e tui fakatemokalati p 'oku taku ko e pule lelei taha ia 'oku ofi ki he pule lelei.

Ko u tui Sea ko e tokotaha eni na'e takimu'a 'i he, 'o a'u mai 'o hoko ki he ng ue fakapolitikalé pea ko u tui na'e fili'aki 'e he kakaí 'o a'u mai ki he ta'u ko eni ki he 2014 'i he'ene tu'u 'i he ngaahi mo'oni'i me'a ko eni pea na'e a'u mai 'i he 2015 ki he tumutumu 'o e ng ue fakapolitikale 'a e tokotaha ko eni na'a ne hoko ko e 'Eiki Pal mia p ko e taki 'o e fonua Sea. Pea ko ia, 'i he, 'a ia 'oku mea'i p 'e he Feitu'u na 'a e tokotaha ni pea mo e tefito'i tui 'a eni 'oku ou lave ki aí na'a ne tu'u mai'aki 'i he kongala'hi 'o 'ene mo'uí mo 'ene ng ue fakapolitikale 'i he ta'u lahi ko eni 'i he fonua ko Tonga. Pea ko u tui Sea, pea hoko ko e taki e fonua pea te u to'o p ha ki'i fakat t p 'i he ngaahi fokotu'u ko eni 'o mei fakalukufua p mei fekau'aki ki he ngaahi me'a. Fakatatau p mo e fika 'uluaki, hang p mo e ngaahi me'a na'e 'osi fai ki ai e feme'a'akí Sea 'a e fakanofa ko eni 'i he 'Eiki Pal mia 'a hono foha ki he lakanga. Pea 'oku h mahino mai p ia he talí 'a 'ene 'omai e ngaahi tu'utu'uni na'e fakahoko pea ko ia ne fai ki ai e ngaahi faka'uhinga. Ka 'i he motu'a ni, ko 'eku tui ki ha tangata na'a ne taukave'i e mo'oni ko eni e kongala'hi pea na'e a'u ki he ngaahi ta'u lahi, tatau ai p p ko e h ha me'a ka 'oku 'i ai ha me'a 'oku fepaki mo e ngaahi *principles* 'o e temok latí kuo pau ke ne fakama'a 'e ia mei hono halá.

Sea, ko e ngaahi me'a ko eni 'oku peh mai ke fakatonuhia'aki, na'a ne fakahoko p ko e 'uhingá ko e ngaahi Tu'utu'uni Kapinetí, pea na'e fakahoko 'e he ngaahi Pule'angá kuo s tu'a ki aí. Sea na'e 'i ai e ngaahi 'uhinga ia mahalo e ngaahi Pule'angá ko ia, fakatatau ki he ngaahi folau mo e ngaahi me'a peh 'aki 'a e ngaahi makatu'unga na'e 'i ai e Hou'eiki Pal mia mahalo na'e 'i ai e ngaahi fakaafe lalahi mei muli fiema'u ke folau honau hoá. Pea a'u ki he Hou'eiki Minisit na'e, nau tu'unga fakaesinó he ngaahi fakataha na'e pau ke honau ngaahi tauhi mo e ngaahi 'uhinga peh pea hang na'e 'osi 'oatu. Ka kiate au Sea, kapau ko ha tokotaha ko 'ene taumu'a ia kuo ne mo'ui'aki 'a e ngaahi mo'oni'i me'a 'o e temok latí ka 'oku 'i ai ha ngaahi tu'utu'uni kimu'a pea kuo hoko atu 'o ne ma'u e mafai 'oku fepaki mo e *principles*, 'o e temok latí p ko e tefito'i tuí, 'oku ou tui 'oku tonu ke fakama'a 'e he tokotaha ko eni hono halá. Pea 'i he tui 'a e motu'a ni 'i he tukuaki'i fika 'uluakí, 'oku sio kehe p 'oku s tu'a 'a e tokotaha ko eni mei he ngaahi mo'oni'i me'a 'o e temokalati. Pea 'i he faka'uhinga kiate au Sea, kuo kamata ke ngangana 'a e ngaahi *principles* 'i he tokotaha ko eni pea mo e ngaahi makatu'unga na'e falala mo tui'aki 'e he kakaí ko e 'uhingá 'i he ngaahi ta'u lahi ko eni 'oku ne mo'ui'akí.

Ua Sea, he 'oku 'i ai p 'a e ngaahi fekau'aki 'a e ngaahi me'a ko eni fekau'aki mo e ngaahi fokotu'u lakanga ko eni ki he Pule'angá. Sea, ko e tokotaha tatau p ko eni mahalo p na 'oku to e 'i ai ha to e tokotaha peh 'i he mala'e 'o e ongoongo mo e ngaahi me'a peh 'i he ngaahi Pule'anga kuo maliu atú he 'oku te'eki ai ke mofisi hake ha ki'i me'a ia he Pule'angá p ko e h , kuo 'osi ma'u ia 'e he tokotaha ko eni. Pea 'oku ke mea'i p 'e koe Sea. Pea 'au, na'e fifili e ngaahi pule'anga 'e ni'ihi ia p ko e h e me'a 'oku hokó he Pule'angá, te'eki ai p ke 'osi ha fakataha ia ha kau CEO p ko ha fakataha h , Kapinetí 'o a'u ki he Fakataha Tokoní he taimi ko ia, kuo 'osi ma'u ia 'e he tokotaha ko eni 'a e ngaahi me'a na'e fakahoko ki ai e me'a ko eni 'o tukuange mai 'i he ongoongo p ko e h 'i he ngaahi me'a ko ia.

Ka 'i he me'a ko eni, 'a ia ko 'oku fekau'aki mo e fili lakanga ka 'oku mahino kuo faka'ata'at mai e tokotaha ia ko eni 'oku 'i ai p lao ia 'oku fai'aki e ngaahi me'a ko ia. Ko f 'a e mo'ui

hu'uhu'u ma'u p mo 'ene toki fifili ke fai'aki he kuo te taki 'i he Pule'angá he ko u tui au ko e ' me'a ko eni 'oku fai e fokotu'u 'i he, 'o peh 'i he ngaahi founa ng ue na'e 'ikai ke fu'u fou 'i he 'ata kitu'a 'oku ma'a 'asinisini, pea peh ki he ngaahi hisit lia...

<001>

Taimi: 1530-1540

Lord Tu'iha'angana: ... hisit lia 'o e kakai na'e fokotu'u ko eni. Ko f 'a e mo'ui hu'uhu'u ko eni he ko kita 'oku te taki he Pule'anga vakai'i mai 'a e ngaahi me'a ko eni. Na'e fou 'i h na'e 'i h ke, faka'uhinga e motu'a ko eni Sea 'oku, na'e ki'i s tu'a e tokotaha ko eni mei he ngaahi mo'oni'i me'a 'o e temok lati.

Pea u hoko atu p Sea hang p ko e ngaahi me'a fiema'u fekau'aki mo e fakamole 'o e pa'anga 'o e fonua. Ko u tui ko e tokotaha eni na'a ne ng ue'aki 'a e fakaanga'i lahi taha mo tokanga lahi taha 'i he ngaahi ta'u ko ki hono ng ue fakapotopoto'aki 'a e tukupau 'a e kakai 'o e fonua. Pea 'i he ngaahi fakamole ko eni hang tau peh ko e totongi atu hang ko ki he ongoongo ko u to'o hake ke fakat t 'aki. Ko u tui kapau 'e 'i ai ha tokotaha pehé ni 'oku tonu ke to e lahi ange e ngaahi me'asivi te ne hanga 'o sivosivi'i 'aki. Ko e 'uhinga kapau ko 'ete me'a na'e fai ko hono muimui'i 'a e fakamole mo e ngaahi pa'anga 'a e kakai 'oku fakamole. 'Oku tonu ke 'i loto ki he lakanga pea 'oku to e tonu ke lahi ange 'a e ngaahi me'asivi mo e ngaahi *advise* 'ete fiema'u ke fai pea te toki fakahoko ha ng ue p ko e h e fakamole ai 'i he ngaahi me'a ko eni Sea. Ko u tui na'e faingofua p na'e 'ikai ke, he 'ikai ke to e fu'u fai hano vakai'i lelei 'a ia 'i he tui 'a e motu'a ni Sea 'oku s tu'a 'a e 'Eiki Pal mia mei he, he ko u taumu'a ia 'eku malanga Sea he ko e mo'ui mo e kaveinga na'e mo'ui 'aki he 'e tokotaha ko eni 'o a'u ki he'ene hoko ko e taki 'i he fonua. Kae kehe hang p ko e ngaahi fakamalanga ko eni ko u 'oatu Sea pea ko e fokotu'u ia 'a e motu'a ni pea ko e 'uhinga p ia ki he motu'a ni 'ikai ke to e fai 'a e, ko u tui 'oku fakahoko p 'oku 'ikai ke 'i ai ha to e laum lie 'e fai 'aki. 'Oku mea'i p 'Eiki Pal mia 'oku fai p ng ue fakataha 'i he ngaahi ta'u ko eni kuo tau fononga mai ai 'oku tau tui taha 'i he ngaahi me'a lelei neongo 'oku 'i ai e ngaahi me'a 'oku 'ikai ke tau tui tatau. Ka 'i he taimi tatau p 'oku fai e f poupouaki ke lele lelei p 'a e fonua. Pea 'oku peh p mo e kaveinga ko eni ko e anga eni 'a e ongo'i he ko e 'uhingá he 'oku 'ikai ke peh ko e, kuo maumau'i 'oku 'i ai e ngaahi me'a 'e ni'ih i 'oku toki fai e faka'uhinga fakalao ki ai 'a e kau 'ilo ange ki he lao. Ka ko e laum lie 'o e fokotu'u ke tukupau e Pal mia p ko e *Vote of No Confidence* 'oku 'uhinga p ia kuo fai 'e he Pal mia ha ngaahi tu'utu'uni mo e me'a pea 'oku mole 'a e falala 'a e Hou'eiki M mipa ko eni 'o e Fale Alea. Pea 'oku ou tui Sea ko e fakam 'opo'opo ia 'o e fakahoha'a 'o e motu'a ni ko e lanu 'o e tokotaha ni mei he ta'u 'e lahi 30 tupu kuo m liu atu. Kapau na'e fait a'i mahalo he taimi ko ia na'e ng fuhifuhi na'a ne kahoa na'a ne 'ai kona na'a ne fata 'a e ngaahi *principles* 'o e tui fakatemok lati. Ka ko u tui ka 'i ai ha t he taimi ni 'aki mo e ngaahi fakahoko fatongia mo e ngaahi tukuaki ko eni kuo mahalo kuo vangavanga e kahoa he kuo ngangana atu 'a e ngaahi *principles* 'e ni'ih i pea mahalo 'oku to e tafoki ke tufi ka ko e poini ia 'a e motu'a ni Sea mo e tui ke fokotu'u atu. M I Sea.

'Eiki Sea: M I 'aupito 'Eiki N pele. Ngali, tuku mu'a e faingam lie ki he Hou'eiki fafine. M I .

‘Akosita Lavulavu: Tapu mo e Feitu’u na ‘Eiki Sea mo e Fale Alea ‘o Tonga peh ki he Hou’eiki N pele ‘o e fonua mo e Hou’eiki. Fakatapu m vahe heni ki he ‘Ene ‘Afi ko e Tu’i ‘o Tonga mo e Fale ‘o Ha’a Moheofo neongo ‘oku ‘ikai ke ne ‘ fio heni ka ‘oku ‘i ai ‘a e loto’i ‘ofa makehe ‘i he finemotu’a ni pea mo e ongo’i faka’apa’apa mo fie kaung mamahi mo’oni ‘a e si’i ngaahi f mili kotoa p ‘o Vava’u 16 mo e Vava’u kotoa ‘i Vava’u na mo Tonga ni pea mo e kolopé ‘i he po’uli kuo t ‘i he ‘otu Tonga ni. Pea kuo l l a ai homau loto mo ‘emau fakakaukau ki he fakam siva kuo hoko.

Sea ko e mole lahi eni kuo hoko ki Vava’u mo Tonga ni hono kotoa. Ko e si’i Ta’ahine Kuini Fehuhu ‘ofeina ‘o Vava’u kuo ne si’i liuaki ki he’etau Tamai H vani ‘o ‘ fio mo ia ‘i hono taloni ‘o ta’engata. Ka ‘oku ongo ia ki he Vava’u mo e Tonga kotoa p . Pea ‘oku mo’oni ‘a e lau ‘a e punake kuo mole ‘a e kakai na’a mau fa’a falala ki ai kae toe p ‘a e ‘Afio na ko e maka lau’ikuonga.

‘Eiki Sea fakatapu foki ki he ‘Eiki Pal mia ‘o Tonga mo e Hou’eiki Kapineti pea peh foki mo ‘eku fakatapu ki he Hou’eiki Fakafofonga ‘a e Kakai. ‘Eiki Sea mo Hou’eiki ‘o e Fale Alea ‘o Tonga ko e *Vote of No Confidence* p ko e Fili Fakah loto ko ia ke Tukuphifo ‘a e ‘Eiki Pal mia lolotonga mo ‘ene kau Minisit ‘o e Kapineti mei honau ngaahi lakanga taki, ‘Eiki Sea ko e fu’u me’a lahi eni ‘oku hoko ki he kakai ‘o Vava’u mo e kakai ho fonua fakalukufua. ‘Eiki Sea ‘oku ‘ikai ke ngata ‘i he’ene lahi ka ko e taha eni ha ngaahi me’a ‘oku fu’u mafatukituki ‘aupito pea to e pelepelengesi ki he mo’ui ‘a Tonga mo e kakai ‘o e fonua fakalukufua. ‘O ‘ikai ke ngata p ‘i he kakai ‘o Vava’u ka ki he kakai Tonga kotoa p ‘i Tonga ni pea peh foki mo e si’i kakai Tonga ‘oku nau fokoutua mai mei tu’apule’anga. Pea ‘oku nau lolotonga fakaongoongo mai ‘Eiki Sea ‘o ‘enau tuku loto’i ‘i honau loto mo ‘enau fakakaukau ‘a e fo’i fehu’i ko eni.

‘Uluaki ko e h nai ‘a e me’a ‘e fai ‘e ho’o Fakafofonga na’a ku fili mai ki Fale Alea ke ne fakafofonga’i au. Fehu’i hono ua ko e h nai ‘a e me’a te ne fai ki he *Vote of No Confidence* pea fehu’i hono tolu ‘Eiki Sea ‘oku to e fie ‘ilo ‘a e kakai mei he v henga fili ko eni ‘e 17 p ko hai ‘e p loti ki ai honau Fakafofonga Fale Alea na’a nau fili mai ke ne fakafofonga’i kitautolu ki he Fale Alea. ‘Eiki Sea mo Hou’eiki na’a ku fetu’utaki ki hoku v henga fili Vava’u 16 pea u fehu’i kiate kinautolu p ko e h ha’anau lau ki he te u fakah loto ‘oku te u ke fakahoko he ‘aho ni. Pea mo e tokolahi taha p ‘oku nau fetu’utaki mai ‘i he telefoni mo ‘enau *text* mai pea ko e ni’ihi ‘oku nau *facebook* mai ‘o fakah mai kiate au honau loto mo e feitu’u ke u p loti ki ai ‘Eiki Sea. Pea ‘oku fu’u m lie ‘aupito ‘eku nofo ‘o fakakaukau atu ‘Eiki Sea ki he me’a ‘oku f f ‘i he loto ‘o e kakai. Pea mo e me’a ‘oku nofo p ia ‘i he fakakaukau ‘a e kakai pea ‘oku fu’u faingata’a ‘aupito ke to’o ia mei honau loto.

‘Eiki Sea ‘oku to e hanga ‘e he kakai ‘o Vava’u 16 ‘o to e fakahinohino’i mai au ke u to e sio atu ke to e loloto ange. Pea na’e ‘i ai mo e ni’ihi ia ‘oku nau fakah mai kiate au mo fakamanatu mai kiate au ‘a e fo’i me’a ko eni. Na’a nau peh mai, “Fakafofonga manatu’i ‘a Vava’u ‘oku kehe ia.” Na’a nau peh mai, “Manatu’i ko e ‘uluaki lao na’e fuofua fakalele’aki ‘a Tonga ni ko e ‘uluaki Lao Vava’u ia ‘a ia na’e ui ko e Vava’u *Codes* ‘i he 1838.” Na’e toki ki mui mai ‘a e Konisit tone ia mo e ngaahi lao kehe ‘Eiki Sea ‘o toki fakalele ‘aki ‘a Tonga ni ka ko e Lao Vava’u na’e ‘uluaki fakalele’aki ‘a Tonga ni. Pea na’a nau to e fakamanatu mai kiate au ko Vava’u ‘i Pouono na’e tuku ai ‘a Tonga ki langi ‘e he ‘Uluaki F , Tama ko Kingi Siasoi Tupou 1 pea ke u manatu’i ange ko Vava’u ‘oku kehe atu p mei he to e vahefonua ‘i Tonga ni. He ko e fonua ‘a Vava’u ‘oku

m fana, m fana ma'u p honau loto pea ko e fonua fiefia 'a Vava'u pea ko e fonua 'oku nau mata 'ofa mo mata k inga ma'u p .

Ne 'ikai ko ia p ka na'a nau to e fakamanatu mai mei Vava'u kiate au ke u manatu'i ko Vava'u 'oku kehe ia 'o ne fakat t mai 'aki eni 'Eiki Sea. Ko Vava'u 'i hala pule'anga ka fie tu'u p ha ongo fu'u me'alele ia 'i he fu'u loto hala 'o p talanoa mo ha to e me'alele 'e taha te na tu'u p naua ia ai Sea 'o p p lave ai 'oku 'ikai ke to e tokanga mai nautolu ia ki he ' 'otu me'alele ko 'oku kiu mai mei mui. 'Ikai ha taha ia mei Vava'u Sea 'e tokanga ki ai 'e toki 'ilonga p ha taha ia 'oku fo'ou mai ki Vava'u pea toki m hino ko ha tokotaha ha'u ia mei Tonga ni p ko Ha'apai p ko 'Eua 'e ha'u ia 'o hoha'a mo hooni ke fai mo 'alu mei he hala.

Ko Vava'u lahi nau ngaue'aki pe honau konis nisi

Ka ko e kau Vava'u 'Eiki Sea te mau tu'u p mautolu ia he fu'u hala pule'anga 'o p talanoa ke mau p hia. Pea 'oku n molo p ki he anga e vakai 'a e kakai 'Eiki Sea 'i Vava'u. Pea 'oku lahi mo e ngaahi me'a ia 'oku tuku e Vava'u 'a e lao ki he tafa'aki ka nau 'alu p nautolu ia 'i he'enu me'a 'oku fie fakahoko ke ma'u ai p 'enua fiefia mo 'enua faka-Vava'u 'Eiki Sea. Ne a'u ki hono fakahoko mai kiate au 'e he kau Vava'u ke u manatu'i ko Vava'u 'oku lahi taha p 'enua ng ue 'aki honau konis nisi. Pea 'oku nau ui ia 'enuatolu ko e lao 'o e konis nisi. Pea u to e 'eke ange p ko e h ko hono 'uhinga ? Pea ne talamai kapau 'e hanga 'e Vava'u 'o feinga ke fusifusi a'u 'a e Lao ki he hala pule'anga mo e fononga he hala pule'anga 'e lahi 'a e mate ia mo e ngaahi *accident* 'e hoko 'i he hala. Ka ko e tonu taha p ia 'Eiki Sea ke fai 'aki p honau konis nisi 'enua faka'uli kae 'oua 'e faka'aonga'i 'a e lao 'i he hala pule'anga he 'e lahi e mate ...

<002>

Taimi 1540-1550

'Akosita Lavulavu: ...Ko e anga foki ia 'a e founa mo e natula 'a e k inga 'o e Tama ko 'Uluk lala mo e Tu'i Vava'u 'oku ki'i kehe 'aupito ia Sea. Ko ia ai 'Eiki Sea mo Hou'eiki 'oku ou tui 'aupito ki he fakakaukau lelei mo e konis nisi lelei taha ki he me'a 'e lelei ange ki he hao mo e malu 'a e mo'ui 'a e kakai neongo 'oku 'i ai 'a e fepakipaki.

'Eiki Sea mo Hou'eiki ko e me'a ko ia 'oku hoha'a ki ai hoku k inga mei Vava'u 16, kuo 'osi 'i ai 'a e ngaahi tukup ne 'osi fakahoko 'e he 'Eiki Pal mia mo e Pule'anga lolotonga, ke fai h feng ue'aki lelei ki he ngaahi fiema'u vivili 'a e v henga ni 'a ia ko e 'uluaki, ko homau ngaahi hala pule'anga, ua ko 'emau ma'u'anga vai, tolu ko e ngaahi fale l langa ma'a e si'i ngaahi fa' , pea f ko e ngaahi maama hala.

'Eiki Sea ko e ng ue ko eni 'oku lolotonga fakahoko 'a e feng ue'aki ai fakataumu'a ke maau mo kakato 'a e ngaahi fiema'u vivili ko eni 'e 4 ki he 2018, 'a ia ko e meimei ta'u ia 'e taha mo e kongamei heni 'Eiki Sea. Pea ko 'enua faka'amup pea ko e faka'amup 'a e kakai 'o Vava'u 16 ke p loti ki ha 'Eiki Pal mia mo e Hou'eiki Minisit mo ha Pule'anga te nau fakahoko 'a e ngaahi ng ue kotoa ko eni kuo 'osi fai hono fokotu'u pea kuo tali 'e he Fale Alea ni. Kehe p ke lava 'o fakahoko 'enua ngaahi fiema'u vivili. Pea ko e faka'amup ia 'a e kakai 'o Vava'u 16

kiate au ke u p loti ki ha fa'ahi te u tui te ne lava 'o tokoni mai ke fakahoko 'a e ng ue ko ení ma'a Vava'u 16.

Pea 'i he 'ene peh 'Eiki Sea, te u fie kau fakataha mo ha si'i kakai na'a nau fili mai au. Ko hai p 'e 'Eiki Pal mia mo e Hou'eiki K pineti te nau tali mo loto lelei ke fakahoko 'a e ngaahi fiema'u ko eni 'a e kakai, ko e fa'ahi ia te u kau ki ai. He ko Vava'u ia 'oku nau talanoa ng ue p nautolu ia 'Eiki Sea pea mo faitu'utu'uni p mei honau konis nisi mo e tu'utu'uni 'a e laum lie m 'oni'oni pea ko e me'a ia te nau p loti ki ai. 'Eiki Sea mo Hou'eiki, 'i he'eku tangutu hifo 'o vakai fakalelei 'a e ngaahi fokotu'u ko eni kuo fakah mai ke tukuhifo mo fetongi 'a e 'Eiki Pal mia mo 'ene kau Minisit , p au to e tangutu hifo 'o lau mo e tali 'a e 'Eiki Pal mia ki he ngaahi tukuaki'i kuo fai kiate ia, 'oku malava ke u sio tau'at ina 'aupito ki he ngaahi me'a 'oku fakahoko 'i he Fale ni. Pea peh foki mo e ngaahi totonu 'a e kau Fakafofonga ko eni 'e toko 10 na'a nau fakamo'oni ki he tukuaki'i 'o e Pal mia , pea 'i he'eku vakai ki ai, faka'ofa'ofa 'aupito p ia. Ko e totonu fakalao mo fakakonisit tone p ia 'anautolu ke fakahoko. K 'i he'eku tui 'e toki aofangatuku kotoa p 'a e me'a kotoa te tau fakahoko 'i he Fale ni 'i he 'aho ni, 'e kei foki kotoa p p ko e h 'a e finangalo 'a 'etau Tamai H vani ki he me'a ni.

'Eiki Sea mo Hou'eiki ko e fonua ko Tonga na'e tuku ki langi 'i Pouono 'i Vava'u. Pea ko Tonga 'oku nau lotu ki he 'Otua 'oku mo'ui, ko Tonga ko e fonua 'oku lotu, ko Tonga ko e fonua 'oku falala ki he 'Otua. Ko e mo'ui 'a e Tonga ko e lotu p taha 'enau mata'i koloa.

'Eiki Sea mo Hou'eiki ko e tangata'i fonua mo e fefine'i fonua Tonga hono kotoa p 'oku hoko 'a e lotu lelei na'e ha'u mo S s ko e fakanonga mo e fakafiem lie pea mo e 'amanaki lelei, pea mo e faka'amu ke 'i ai h taimi te tau feinga ke tau haohaoa ange mo m 'oni'oni ange 'etau mo'ui ke tau hang tofu p ko hotau 'Eiki ko S s Kalaisi. Pea ko e faka'amu ia 'a e Tonga kotoa p 'enau lotu 'oku kau ki ai, ke feinga mo feinga 'ene mo'ui faka'aho ke hang 'ene mo'ui mo 'ene to'onga mo'ui faka'aho ke hang tofu p ko S s Kalaisi.

'Eiki Sea pea ko e taumu'a ia 'a e Tonga kotoa p mo 'enau tui fakakalisitiane, ke tau feinga 'etau mo'ui mo e me'a kotoa p 'oku tau fakahoko 'i m mani ke tau hang p ko 'etau Tamai H vani. Ke tau m 'oni'oni he 'oku ne m 'oni'oni, ke tau feinga ke tau feinga ai ke tau fai mo 'etau faka'amu ke tau hang p ko ia, ke tau haohaoa he 'oku ne haohaoa, pea 'i he taimi tatau, 'oku tau kei tangata p 'Eiki Sea. Pea 'oku tau fonu 'i he t nounou mo e ngaahi 'ahi'ahi, k 'i he taimi tatau 'oku tau kei feinga p neongo 'etau vaivai.

'Eiki Sea mo Hou'eiki 'i he 'uhinga ko ia, 'oku ou fokotu'u atu ai 'a e fehu'i ko eni, ke mou me'a ki ai pea mou k taki p Hou'eiki k ko e anga eni 'eku fakakaukau mo e me'a 'i hoku lotó 'oku ou fie lea ki ai. Ko 'eku fehu'i leva eni, kapau leva 'oku tau peh ko e fonua lotu eni, ko e fonua eni 'oku tau taumu'a'aki tau feinga ke tau hang tofu p ko hotau fakamo'ui ko S s Kalaisi. Pea kapau leva ko e mo'oní ia ko e taumu'a 'a e tokotaha kotoa p 'i Tonga ke hang 'ene mo'ui mo 'ene to'onga ng ue ko S s Kalaisi, pea tau peh leva 'Eiki Sea ke tau tui angé 'a e s ko ia 'o S s tapu mo ia, he 'oku tau feinga foki ke tau hang ko ia, tau fehu'i ange kiate kitautolu kapau ko S s au he 'aho ni, ko 'eku fehu'i leva eni, ko e h nai h me'a 'e fai 'e S s ki he *vote of no confidence*, p ko hono to e 'ai ke to e mahino ange 'eku 'uhingá Sea, ko e h nai h fa'ahi 'e hiki nima ki ai 'a S s 'i he *vote of no confidence*. Ko 'eku fehu'i ia 'Eiki Sea 'oku ou fie 'oatu kiate kitautolu 'i he 'aho ni. Pea ko e tali ia ki he *vote of no confidence*.

‘Eiki Sea mo Hou’eiki, ‘oku ou fie fakah p heni kiate kimoutolu ‘i he ‘aho ni ‘oku tau ‘i heni ke tau fakahoko ‘a e finangalo ‘o e ‘Eiki. ‘Oku tau ‘i heni ke tau fakatonutonu hotau lotó mo ‘etau fakakaukau ke fetaulaki lelei hotau konis nisi mo e laum lie ‘o e ‘Eiki mo hono finangaló ki he p loti te tau fakahoko, he kuo ‘osi maau mai ‘a e ‘Eiki ia mo ‘ene tu’utu’uni. Pea ko e to e p eni kitautolu ke tau tali ‘a e finangalo ‘o e ‘Eiki.

‘Eiki Sea ko e mo’óni ‘oku ou fakat t ‘aki ia ki ha fo’i pulu ‘oku ke lolomi ki he fukahi tahí ke pulia’aki hoto nima, pea te te puke mo puke ‘a e fo’i pulú ‘i lalo ‘i kilisitahi ‘i he’ete loto ke pulia, k ‘i he m meniti p kuo mamate ai hoto nima, mo to’i hoto nimá ko ‘ene puna hake ia ‘a e mo’oni. Ko e mo’óni he’ikai h taha ia te ne lava ‘o ta’ofi mo ‘ufi’ufi neongo ‘a e ngaahi fakatanga ‘oku tau fepaki mo ia. ‘E kei mo’oni p ‘a e mo’oni k ‘e kei loi p ‘a e loi. Pea ko e me’a mahu’inga taha ke tau fakaongo ki he fakahinohino mo e ongo ‘oku ‘omai ‘i he laum lie m ’oni’oni mo e tataki ‘oku ‘omai mei he ‘Otuá ‘oku mo’ui ki he me’a ‘oku tau fai ‘i he ‘aho kotoa p , ‘aki ‘etau lotu mo ‘etau ‘aukai.

‘I he ‘ene peh ‘Eiki Sea, ‘oku ou tui ta’etoeveiveiua Sea ‘oku fu’u mahu’inga ‘aupito ke tau kei pupepuke ‘etau mata’ikoloa mahu’inga tahá ko e lotu lelei na’e ha’u mo S s , ke ‘oua na’a faifai kuo mole meia tekitaotolu pea mo ‘etau f nau mo hotau fanga mokopuna mo e f nau ‘etau f nau, he ‘oku nau fanongo mai ki he me’a te tau fai ‘i he Fale ni ‘i he ‘aho ni, ko e mo’óni ia mo e lelei taha ia kiate kinautolu mo hotau fonua fakalukufua ki he lolotonga ni pea mo e kaha’u na foki. Pea ko e t hulú ia mo e hala fononga ia te tau tofa ke nau fou ai ‘etau f nau ki he kahaú ‘Eiki Sea. Ko e me’a ia te nau muimui ai ‘i he me’a te tau fai ‘i he Fale ni ‘e hoko ia ko e t s pinga ke nau muimui atu ai ki he kaha’ ‘enau mo’ui.

‘Eiki Sea mo Hou’eiki ‘oku ‘ikai ko ha fili mo ha p loti faingofua te tau fai ‘i he ‘aho ni, he ‘oku fakaongo mai ‘etau f nau mo hotau fanga mokopuná mo hotau k inga mo hotau v henga filí pea mo e kakai kotoa p ‘o Tonga ni kiate kitautolu ko e fakafofonga f f au. Ko f me’a ‘oku mahu’inga taha kiate au ‘i he hoko ko e Fakafofonga. Ko e me’a ‘oku fel ve’i mo e mafai pulé p ko e me’a ‘oku fel ve’i mo e fiema’u vivili ‘a e kakai. ‘Oku tokanga mai ‘a e kakai ko hai te ne taki kinautolu? Pea ko e me’a ia ‘oku mahu’inga taha ki he kakai, ko e h ‘a e me’a ‘oku fai ‘e he tokotaha ‘oku taki ‘iate kinautolu ma’a e kakai na’a nau fili ia, pea ko e fehu’i ia ‘oku ‘omai ‘e he kakai kiate au. Ko e me’a ia ‘oku faka’amu mai ki ai ‘a e kakai ‘o e fonua ko ha taki ‘oku ne mo’ui feilaulau mo m teaki ma’a e kakai, k ‘oku ‘ikai ko ha taki ‘oku feinga ke tupulaki, p ko ha taki ...

‘Eiki Sea: Faka’osi mai p Fakafofonga.

‘Akosita Lavulavu: ‘Io Sea mei ‘osi Sea k taki. P ko ha taki ‘oku ne fai ‘a e loto ‘o e kakai he ko e kakai ‘oku mahu’inga taha ‘i ha to e me’a Sea, makehe mei he ‘Otua. Ko e fehu’i ia mei he kakai na’a nau fili mai kitautolu ki Fale ni ‘Eiki Sea, ko e h ‘a e lelei ‘e ma’u ‘e he kakai mei he p loti ‘e fai ‘i he ‘aho ni. Pea ko e h ‘a e kovi ‘e ma’u ‘e he kakai ‘i he p loti te tau fakahoko ‘i he ‘aho ni. Ko e fehu’i ia ‘oku fiema’u ke tali ki he kakai na’a nau fili mai au, pea ‘i he ‘ene peh faingofua leva kiate au ke u ‘ilo’i ‘a e me’a totonu ke u fai, pea mo e tafa’aki ke u p loti ki ai.

‘Eiki Sea ‘oku ou talamon atu ki he ng ue lahi mo mamafa ‘oku tau fakahoko ‘i Fale ni ‘i he ‘aho ni ke mon ’ia pea ke tu’uloa mo tolonga ‘a e faitu’utu’uni ‘a e ‘Otua ‘i he ‘etau mo’ui ‘i he ‘aho kotoa p . M l ‘a e ma’u faingam lie Sea.

<005>

Taimi: 1550-1600

‘Eiki Sea: M l . Hou’eiki hang ko ia na’e fakahoko atu ‘anenaí pea tau toki m l l , he ‘ikai ke tau to e l l a ‘i he 4. ‘Oku toe p miniti 10.

Fokotu‘u atu Sea.

P loti ‘o ‘ikai tali Fokotu‘u ke tukuhifo Pal mia

‘Eiki Sea: Fokotu‘u. Poupou. Sai Hou’eiki, ke tau p loti. Kalake. Ko ia ‘oku ke loto ke tali ‘a e fokotu‘u na’e fakahoko maí, ke fakam l l ‘i ‘a e Pal miá mo e ngaahi ‘uhinga na’e fokotu‘u aí, k taki ‘o hiki ho nima.

Kalake T pile: ‘Eiki Sea ‘oku loto ki ai ‘a Vili Manuopangai Faka‘osiula Hingano, S miu Kuita Vaipulu, Sosefo Fe‘aomoeata Vakata, ‘Eiki N pele Fusitu‘a, ‘Eiki N pele Tu‘iha‘ateiho, ‘Eiki N pele Tu‘iha‘angana, ‘Eiki N pele Nuku, ‘Eiki N pele Tu‘ilakepa, ‘Eiki N pele Vaea, ‘Eiki N pele Tu‘i’ fitu. Sea ‘oku loto ki ai e toko 10.

‘Eiki Sea: Ko ia ‘oku ‘ikai ke loto ki he fokotu‘ú ke fakam l l ‘i e ‘Eiki Pal miá, k taki ‘o hiki ho nima.

Kalake T pile: ‘Eiki Sea, ‘ikai ke loto ki ai ‘a Veivosa *Light of Life* Taka, M teni Tapueluelu, Akosita Havili Lavulavu, ‘Eiki Minisit Ako & Ako Ng ué, ‘Eiki Minisit e Ngaahi Ng ue Lalahí, ‘Eiki Minisit Fefakatau‘aki & Polisi, ‘Eiki Minisit Mo‘uí, ‘Eiki Minisit Ngoué, ‘Eiki Minisit T naki Pa‘anga H Maí, ‘Eiki Minisit Fonuá, ‘Eiki Pal mia, ‘Eiki Tokoni Pal mia, ‘Eiki Minisit Lao, ‘Eiki Minisit Ngaahi Kautaha Pisinisi ‘a e Pule‘angá. ‘Eiki Sea ‘ikai ke loto ki ai e toko 14.

(Ko e tokotaha pe na’e ‘ikai p loti ko e ‘Eiki Minisita Pa‘anga)

‘Eiki Sea: Ko ia Hou’eiki ... Me‘a mai.

Fakam l ki he laum lie ‘o e fengaué‘aki he Fale Alea

Lord Tu‘ilakepa: Tapu mo e Feitu‘u na Sea, fakamolemole p ki he Feitu‘u na, kole p ke u h fanga atu he fakatapu kuo ‘osi hono aofakí ‘Eiki Sea. Kuo u fakam l atu ‘Eiki Sea, kae ‘uma‘ e Hou’eiki e Falé. Ko e laum lie ia ‘o e me‘a ko e ng ue ‘i he Fale ni, ‘oku totonu p ke tau fai ‘aki e fai tu’utu’uni ‘a e tokolahí ‘Eiki Sea. Ko e me‘ang ue fakatemok latí ia ‘Eiki Sea. Ka koe‘uhí ... kuo u fakam l atu ‘Eiki Sea koe‘uhí ko e faingam lie mo e taimi mo e ngaahi ‘aho mo e houa na’e tuku mai ki he Fale ni pea ‘omi ai e ngaahi fakakaukau, ‘a ia ko e lelei tahá ia ‘Eiki

Sea, kuo tau a'u ki aí. Kuo u talamon atu Pal mia ki he Feitu'u na 'i ho fatongia. 'Ikai ko ha me'a ia 'oku kovi 'Eiki Sea, pea 'oku 'ikai ko ha me'a ia 'oku peh 'oku fakalilifu, pe ko ha me'a 'oku peh 'e ai ha hongé 'i he fonua ni Sea. Ka ko e me'a ia ke fakatokanga 'i 'i he Fale ni ka 'i ai p ha 'Eiki Pal mia ha 'aho ko e me'afua eni 'e ng ue'akí 'Eiki Sea. Me'a p 'oku 'ange he momeniti ko ení, mahino e tu'unga 'oku tau 'i aí 'Eiki Sea, pea 'oku ou fakam l atu ki he Feitu'u na. M l 'aupito 'Eiki Sea.

'Eiki Sea: M l . 'Eiki Pal mia.

Mahu'inga ki ha fengaue'aki mo e Fale Alea ke langa e fonua

'Eiki Pal mia: Tapu atu ki he Feitu'u na 'Eiki Sea, kae 'uma' e toenga e Hou'eiki M mipa e Fale Alea 'o Tonga. 'Oku ou 'oatu e fakam l ki he Feitu'u na Sea 'i he tataki kuo fai 'i he fokotu'u matu'aki mahu'inga ko eni kuo tau toki s tu'a ki aí. 'Eiki N pele 'oku 'ikai ke ai ha loto 'o e motu'a ni 'e t la'a 'i he 'osi ange 'a hono fakam 'opo'opo 'e he Hou'eiki 'o e Fale ni 'a e tu'unga ko na'e 'i ai 'a e fokotu'u kuo faí, pea mo e tali ko eni, fakam 'opo'opo ko ia he Hou'eiki 'o e Falé. Ko ia 'oku ou tui, mei he 'aho ni 'o fai atu 'oku ou tui 'oku mahu'inga 'aupito 'aupito ke tau hokohoko atu, ko e h 'a e ng ue mahu'inga taha te tau lava 'o fai ke langa 'aki 'a e fonua pea ko 'emau faka'amú ia ke mou tokoni mai, ke tau ng ue fakataha mo kimoutolu. 'Oku ou 'oatu e faka'apa'apa lahi 'a e t pile ko eni 'a e Hou'eiki Minisit kiate kimoutolu 'a e Hou'eiki N pele pea peh foki kiate kimoutolu kau Fakafofonga e kakaí, 'oku 'ikai ke mou m mipa 'i he Kapinetí. Ko e lelei taha eni kuo fakahokó, pea 'oku ou tui 'oku totonu p ke tau tali 'a e aofangatuku 'o e 'aho ni, pea tau hoko atu 'aki ki he kaha'ú. M l 'aupito.

'Eiki Sea: M l 'aupito Hou'eiki. M l kuo lava e fatongia ko iá. Ko e me'a 'e taha ke fakamanatu atu p koe'uhí te tau t puni foki 'i he Tu'apulelulú ka ko ho'omou ngaahi naunaú. 'Ofa p , tuku p me'a 'a e Fale Alea kae ki'i fakama'a atu p ho'o mou ngaahi tesí. Kalake 'oku to e ai ha me'a ke fakahoko ki he ... Pea ko ia, mahalo ko 'etau 'osí p ia. Manatu foki ko e 'aho Pulelulú hang ko ia na'e fakahoko maí, ko e 'aho m l l ia, ka ko 'apongipongi, mahalo ... 'Eiki Pal mia ko e h ko e taimi 'oku liuaki mai ai e ... ko e 11 p ko e ...

'Eiki Pal mia: 'Ikai ha ma'u pau kae mahalo ko e 12, ka ko e k toa e ngaahi me'a ko iá, 'e

Lord Tu'i' fitu: Sea tonu ke mea'i he Pal miá 'a e me'a 'a e Pule'angá.

'Eiki Sea: 'Eiki N pele me'a hifo p ki he ...

'Eiki Pal mia: Sea, kuo u lele mai ko ení 'oku te'eki ke mai mei Palasi e fakaikiiki, fakamolemole atu, 'oku kei fai pe ng ue ki ai 'a e Sekelitalí, ko 'ene maau p kuo ne hanga 'o 'omai he leti 'a e hokohoko 'a e me'a ko iá.

Lord Tu'ilakepa: Sea t ko ...kole fakamolemole atu ki he Feitu'u na, 'oku ou katá au ia he na'e fai e malanga 'anenaí na'e me'a maí na'e me'a ki he Tu'í 'o na fefolofolai, ka ko eni talamai ia na'e 'ikai ke ai ha me'a ia 'e taha ...(kovi e ongo)...

‘Eiki Tokoni Pal mia: ... (kovi e ongo)...

‘Eiki Sea: Mo me‘a hifo ki lalo. Mo me‘a hifo ki lalo. Sai pe ke mau toki fakaongoongo p kuo u tui p ‘oku mahino atu mahalo pe ko e 11, kae ‘uhí ka mou lava atu ke fakafe‘ao mai e Ta‘ahine Kuini Fehuhú. ‘A ia ko e ‘ap p , *I mean*, takip Tusite, mahalo fai ai p mo e ‘u failotú mo e ... pea toki telio p ki he Pulelulu. Kai kehe ko e to e fakamanatu atu p manatu‘i homou ngaahi naunaú.

Lord Tu‘ilakepa: Fakamolemole ki he Feitu‘u na, mahalo ko e me‘a ia ko iá ko e me‘a ia ‘a e ‘Eiki Pal miá. Te tau t puní, te tau t puni ‘af ?

‘Eiki Sea: ‘I he Tu‘apulelulú. ‘A ia ko ‘etau t puní mahalo ko e Hou‘eiki ‘e toko 3. Toki fakahoko mai p , kae toki ... ‘a ia ko e taimi 10 p he Tu‘apulelulú. Sai p ‘ikai p ke fai ha longoa‘a he ‘oku ... Tau kelesi.

Kelesi

(Na‘e kelesi ai p ‘e he ‘Eiki Sea ‘o e Fale Aleá ‘a e Falé ki he ‘aho ni)

<003>